SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

c. k. wyższego Gimnazyum

w Kołomyi

za rok szkolny

1893.

Treść:

W KOŁOMYI 1893.

Nakładem funduszu szkolnego. — Z drukarni J. Bruka i S-ki.

SPRAWOZDANIE

DYREKCYI

c. k. wyższego Gimnazyum

w Kołomyi

za rok szkolny

1893.

Treść:

1. De rationis mutuae apud Sallustium significatione. Scripsit Z. Dembitzer.
2. Mowa Demostenesa przeciw Arystokratesowi, przekład prof. Michała Kusionowicza. (Demosthenes' Rede gegen Aristokrates, übersetzt v. M. Kusionowicz).
3. Część urzędowa.

W KOŁOMYI 1893.

Nakładem funduszu szkolnego. – Z drukarni J. Bruka i S-ki.

De rationis mutuae
apud Sallustium significatione.

De ratione, quam scriptores Latini in actione quae dicitur reciproca significanda in universum inierint, quamquam a multis viris doctis et in libris et in commentariis grammaticis*) non pauca per occasionem disputata sunt, tamen singuli auctores praesertim quos vocant classici quam in actione mutua exprimenda viam ingressi sint, incerti adhuc dubiique haeremus. Nostris demum temporibus suadente Woelfflino (Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik mit Einschluss des älteren Mittellateins. Als Vorarbeit zu einem Thesaurus linguae latinae, vol. II., 1885, p. 495 n. 200) quaestio proposita a viris doctis accuratius tractari coepta est. Ac de usu Plautino et Terentiano Catonis Varronisque operum et historicorum Romanorum fragmentorum ratione habita ipse olim disserui**) et docui, praestantissimos fabularum auctores Romanos in negotio mutuo exprimendo ita versatos esse, ut pro Graecorum pronomine reciproco: *ἀλλήλων* cet. saepissime formulas: *inter se (ipsos)*, *inter nos*, *inter vos* adsciscerent, rarius locutiones: *alter alterum* cet., *alius alium* cet.,

*) Libri et commentationes, quae huc pertinent, accurate enumerantur ab Iwano Mueller in Naegelsbach-Mueller, Lateinische Stilistik für Deutsche, ed. 8., Norimbergae 1888 p. 358 et a Schmalzio in Lat. Stilistik (I. Mueller, Handbuch der klass. Altertumswiss. II., ed. 2, Monach., 1890 p. 550 et p. 584 addend. ad p. 544.

**) De ratione, quam Plautus potissimum et Terentius in reciproca actione exprimenda inierint. (Diss. seorsum impressa ex XI. tomo Dissertationum Classis philologicae Academiae litterarum Cracoviensis). Cracoviae 1886, p. 5—23.

alii alios cet., *uterque utrique* cet., *civis civem* cet. adhiberent. Nuper vero de vocibus et locutionibus, quas C. Julius Caesar pronominis reciproci vices subire voluit, et diligentissime et doctissime commentatus est Rudolfus Menge *), qui locorum e Caesaris scriptis congestorum nonnullis exemplis usus Ciceroniani et Liviani adiunctis quinque constituit genera, ad artis logicae et grammaticae normam revocata. Praeterea Mengeus exempla Caesariana, quibus de ratione mutua inter duas personas aut res agitur, ab eis seiunxit locis, quibus ratio mutua inter plures personas aut res intercedit. Summam eorum, quae vir doctissimus repperit, liceat mihi ipsius verbis comprehendere **):

I. „Reciprok heissen die Verhältnisse, wo eine Gegenseitigkeit zwischen Teilen a) des Subjects, b) des Objects vorliegt.

II. Diese Gegenseitigkeit liegt entweder in einem Objectivverhältnisse (A) oder in einem adverbiellen (B—E)***) vor.

III. Der Lateiner behandelt bei dem Mangel eines pronomen reciprocum das reciproke Verhältnis in folgender Weise:

1. Er lässt das reciproke Verhältnis unbezeichnet, wenn es sich aus der ganzen Sachlage oder aus der Natur des sonst gewählten Ausdrucks von selbst ergibt.

2. Er wendet (abgesehen von dem nachklassischen invicem) folgende Ersatzmittel an:

a) Verdoppelung eines Pronomens, nämlich alter, alius, uterque, omnis, quisque....

b) Verdoppelung eines Substantivs...., aber dieses Mittel ist nicht sehr häufig angewandt.

---

*) Die Bezeichnung des reciproken Verhältnisses bei Caesar in Fleckeiseni Neue Jahrb. für klass. Philologie, Jahrgang 1889 p. 265—274.

**) l. c. p. 273—274.

***) Litteris A, B, C, D, E singula exemplorum, quibus actio mutua exprimitur, genera notantur a Mengeo.

c) Verdoppelung eines Substantivs unter Zusatz von uterque (nur einmal bei Cic. pro Cluentio §. 132).

d) uterque alterum, neuter alterum.

e) inter se (nos, vos, ipsos).... Dies ist das gebräuchlichste Sprachmittel.

f) uterque inter se, ipsi inter se.

g) se, wenn die Gegenseitigkeit sich aus dem Zusammenhang ergibt und das Subject der reciproken Handlung durch ipse hervorgehoben ist (5 Beispiele, alle bei Caesar).*)

Zusatz. Zu vermeiden pflegt der Lateiner reciproke Verhältnisse der Art, wo die zwei oder mehreren Teile des Subjects, jeder Teil sich selbst (reflexiv) zum Object ihrer Thätigkeit machen und dabei sich in ein gegenseitiges Verhältnis bringen." **)

Optandum autem est, ut quemadmodum Mengeus de rationis reciprocae significatione apud Caesarem egit, viri docti, qui sermonis Ciceroniani et Liviani accurata notitia imbuti sunt, in horum quoque scriptorum usum, qui ad negotii mutui determinationem pertinet quemque obiter tantum Mengeus in dissertatione sua tetigit, altius inquirant. Iam vero operae pretium est quaerere, quid consilii hac in re Sallustius secutus sit, cuius sermo innumeris locis ab auctorum quos vocant classicorum dicendi genere mirum quantum discrepet.***) Itaque rerum scriptoris florentissimi opera operumque fragmenta, quae temporis iniuriam effugerunt, aliquotiens intente legi, ut de legilus, quas in actione reciproca indicanda observaret, certum iudicium facere possem.****)

---

*) Cf. infra p. 19 sqq.

**) E. g. legiony łączą się nawzajem — legiones coniungunt se inter se, at cf. Goebelium in Neue Jahrb. f, Phil., Jahrg. 1888 p. 271 sq.

***) cf. Schmalz l. c. p. 584 addend. ad p. 544.

****) Usus sum editione Sallustii operum et fragmentorum Jacobsii et Wirzii octava, Berol. 1881, Schmalzii tertia, Gothae, 1891, H. Jordani prima, Berol. 1866 (tertiam non vidi).

A.

Morem optimorum scriptorum Latinorum secutus Sallustius mutuam rationem, quae duabus pluribusve personis aut rebus intercedit, praepositione: *inter* cum pronomine aut nomine coniuncta indicavit. Si subiecto obiectoque eiusdem enuntiati paribus voces: *inter se* (*ipsos*), *inter nos*, *inter vos* obiecti verbi quod dicitur transitivi locum explent, verbum accusativo aut dativo pronominis (*se*, *sibi*, *nos*, *vos*) carere oportet, e. g. Cic. Epist. ad Att. 6, 1, 12 *Cicerones pueri amant inter se*, ubi: *inter se* instar obiecti verbi: *amant* habendum est, locutio: *amant se inter se* logicae rationi adversatur, cum notionem et reflexivam et reciprocam simul contineat. Erraret igitur, qui diceret: *amamus nos inter nos*, *amatis vos inter vos*, *amant se inter se;* fallitur enim Ferdinandus Hand, qui haec scribit:*) „Latini ut dicunt novimus nos, quod est novi te et tu novisti me, sic etiam novimus nos inter nos“, cum ne unus quidem locus apud Caesarem, Ciceronem, Livium aliumve scriptorem Latinum repertus sit, quo Handii opinio confirmetur.**)

Alia prorsus est condicio duorun locorum, qui apud Ciceronem leguntur: Epist. ad fam. 5, 7, 2: *illud non dubito, quin res publica nos inter nos conciliatura coniuncturaque sit*, ubi verba: *conciliatura coniuncturaque sit* obiectum: *nos* requirunt, cum actioni *conciliandi coniungendique* a subiecto enuntiati: *res publica* proficiscenti non idem subiectum *(res publica)*, sed obiectum: *nos* (a subiecto enuntiati diversum) subiectum sit. Quodsi Cicero dixisset: *quin res publica inter nos conciliatura coniuncturaque sit*, obiectum verborum: *conciliatura coniuncturaque sit* desideraremus, sin *inter nos* voculas omisisset scripsissetque: *quin res pu-*

---

*) Tursellinus seu de particulis Latinis commentarii, vol. III., Lipsiae, 1836, p. 397.

**) Cf. Draeger, Historische Syntax der lat. Sprache, I. Lips. 1878, p. 610: Wenn aber nos oder vos zwei Mal steht, so ist das Pronomen ein Mal als Subject, nicht als Object zu fassen.

blica nos conciliatura coniuncturaque sit, de ratione mutua inter duas personas intercedente agi sponte intellegeremus, ratio mutua verbis non esset ab auctore expressa.*)

De altero Ciceronis loco non est quod fusius disputem. Etenim in enuntiato de divin. 1, 28, 5: *nosque inter nos esse complexos* accusativum: *nos (que)* subiecti vices sustinere nemo non videt (*nos (nominat.) inter nos sumus complexi*).**) Denique monendum est, errare Mengeum,***) qui apud Caesarem de bello Gallico 2, 26, 1: *Caesar tribunos militum monuit, ut paulatim sese legiones coniungerent et conversa signa in hostes inferrent* de vocula *inter* post vocem: *paulatim* inserenda quamquam dubitanter cogitavit, quam coniecturam si probaremus, enuntiati structuram turbaremus, cum vox: *legiones* in priore enuntiato finali obiecti locum teneret, in altero coordinato subiecti vices ageret, quandoquidem non tribunos militum, sed legiones conversa signa in hostes inferre solitos esse veri simillimum est. In verbis: *ut sese legiones coniungerent* ratio reciproca apparet, licet sinplici pronomine reflexivo: *se* (*sese*) expressa sit, verbum enim *coniungendi* per se notionis reciprocae vim obtinet, neque quisquam *se ipsum secum ipso* coniungit, sed cum *altero* (*aliis*), ita ut nunquam dubitatio oriri possit, utrum scriptor reciprocam an reflexivam rationen indicare in animo habuerit. Quibus in universum praemissis ad locos Sallustianos colligendos accedo, quorum tria constituemus genera, quo facilius anctoris hac in re consuetudo cognoscatur.

a. Praepositio: *inter* cum accusativo pronominis reflexivi quater tantum apud Sallustium obiecti quod dicitur ulterioris (dativi) verbi finiti loco posita invenitur:

---

*) Similis est locus apud Ciceronem Epist. ad Att. VIII. 12 B, ubi haec sunt Pompei verba: antequam copiae, quas instituit Caesar contrahere, coactae nos a nobis distrahant.

**) Cf. Hand l. l. p. 398 sqq. Draeger l. l. 609 sqq. Kuehner Ausführliche Grammatik der lat. Sprache vol. II., Hannov., 1879, p. 449 sq., Naegelsbach — Mueller l. l. p. 351 sqq. Georges Lexicon, ed. septima, s. v, inter. Krebs — Allgayer—Schmalz Antibarbarus[7] s. v. inter, imprimis C. Goebel in Fleckeiseni Neue Jahrb. f. Phil. Jahrg. 1888, p. 271—272.

***) Jahrb. 1888 p. 68 et 1889 p. 272.

Cat. 22, 2 idque eo fecisse, quo inter se fidi magis forent.

Jug. 63, 6 consulatum nobilitas inter se per manus tradebat.*)

Jug. 79, 4 quo in loco inter se obvii fuissent, is communis utriusque populi finis haberetur.

Jug. 98, 3 colles duos propinquos inter se occupat.

Nullum autem locum Sallustianum repperi, quo locutio: *inter nos*, *inter vos*. *inter se* (*ipsos*) accusativi obiecti vim haberet, qualem obtinet apud Ciceronem Epist. ad Att. 6, 1, 12: *Cicerones pueri amant inter se.*

b. Inter cum accusativo pronominis aut nominis adhibetur, si subiecta enuntiati ita agunt, ut rationem mutuam ineant.

1) *Inter* cum pronomine

accedit ad a) verbum transitivum:

Jug. 11, 2 reguli in unum convenerunt, ut inter se de cunctis negotiis**) disceptarent.

Jug. 17, 7 quo modo inter se permixti sint.

Jug. 18, 9 freto divisi ab Hispania mutare res inter se instituerant.

Jug. 41, 2 populus et senatus Romanus placide modesteque inter se rem publicam tractabant, neque gloriae neque dominationis certamen inter civis erat.

Jug. 43, 1 consules provincias inter se partiverant.

Jug. 66, 2 compositis inter se rebus.... constituunt.

Oratio Lepidi 19 manus conserentis inter se Romanos exercitus.

b) verbum intransitivum:

Jug. 52, 1 eo modo inter se duo imperatores.... certabant.

---

*) Si Sallustius scripsisset: consulatum nobilitas sibi per manus tradebat, notionen reflexivam, non reciprocam indicavisset. Itaque voces: inter se dativi vice funguntur.

**) = cuncta negotia.

Jug. 66, 2 igitur Vagenses... principes civitatis inter se coniurant.

Cat. 5, 8 quos (sc. mores civitatis) pessuma ac divorsa inter se mala, luxuria atque avaritia, vexabant.

Jug. 53, 7 postquam hand procul inter se erant.

Jug 55, 6 duobus locis hand longe inter se castra faciebant.

Cat. 7, 6 sed gloriae maxumum certamen inter ipsos (sc. tales viros) erat.

2) *Inter* cum substantivo
accedit ad verbum intransitivum.

Cat. 1, 5 diu magnum inter mortalis certamen fuit.

Cat. 33, 4 at nos non imperium neque divitias petimus, quarum rerum causa bella atque certamina omnia inter mortalis sunt.

Jug. 21, 2 uno die inter duos reges coeptum atque patratum bellum foret.

Jug. 41, 2 neque gloriae neque dominationis certamen inter civis erat.

Epistula Mithridatis 15 variis inter me atque Lucullum proeliis inopia rursus ambos incessit.

Cat. 52, 22 inter bonos et malos discrimen nullum (sc. erat).

Jug. 31, 15 sed haec inter bonos amicitia, inter malos factio est.*)

c. Subiectum enuntiati ita agit, ut obiecta, quae actioni subiecti obnoxia sint, ratione mutua inter se conectantur.

Jug. 79, 3 quae res eos in magno diuturnoqe bello inter se habnit.**)

---

*) Huc ne traxeris Jug. 110, 8 ego flumen Muluccham, quod inter me et Micipsam fuit, non egrediar.

**) cf. supra p. 7.

B.

Relatio mutua duplici pronominis aut substantivi casu adhibito interdum exprimitur, sed cavendum est, ne omnibus locis, qui formulas: *alius alium* cet., *alii alios* cet., *uter utrum* cet., *civis civem* cet. exhibent, rationis mutuae notam ilico inuramus. Qua in re magnopere peccavit Gossrau,*) qui postquam rationis mutuae vim his verbis definivit: „dass der besprochene durch seine Thätigkeit eine gleiche gegen sich hervorruft", quam definitionem perversam esse unusquisque semel monitus intelleget, inter exempla notionem vere reciprocam exhibentia talia quoque proposuit: Liv. 9, 39, 5 *vir virum legit***) atque adeo: *Atticus moriens ex domo in domum migrare videbatur*. Neutro loco vim rationis mutuae agnoscet, qui meminerit, verba: *vir virum legit* ita esse accipienda, ut *vir virum legat, vir lectus virum, a quo lectus sit, non legat.****)* Minore etiam iure enuntiato: *Atticus moriens ex domo in domum migrare videbatur* actionis reciprocae notionem vindicabimus, nisi forte relationis mutuae vim cum parataxi quae dicitur substantivorum confundere voluerimus.****)

a. *Alteri alteros.*

Jug. 42, 4 dum alteri alteros vincere quovis modo et victos acerbius ulcisci volunt.

Jug. 60, 1 avidius alteri alteros sauciare quam semet tegere.

Jug. 79, 4 postquam utrimque legiones, item classes saepe fusae fugataeque et alteri alteros attriverant.

Jug. 53, 7 alteri apud alteros formidirem... facere.

b. Seorsum proferenda mihi putavi exempla rationis reciprocae haec:

---

*) Lateinische Sprachlehre §. 128.

**) = Każdy wybiera swojego męża.

***) Cf. Naegelsbach-Mueller l. l. p. 354 et R. Menge Jahrbb. 1889 p. 265.

****) De substantivorum parataxi diligentissima exstat Gustavi Landgraf disputatio in Woelfflini Archiv. f. lat. Lex., vol. V. p. 161—191.

Cat. 1, 17 utrumque (sc. vis corporis et virtus animi) per se indigens alterum alterius auxilio eget.*)

Jug. 18, 12 utrique alteris freti finitumos... sub imperium suum coëgere.**)

c. Praeterea Sallustius ut actionem mutuam diserte significaret, aliquotiens adverbio: *utrimque* usus est, praesertim cum verbum finitum enuntiati formam passivam indueret. Loci sunt hi:

Jug. 53, 2 utrimque magno clamore concurritur.

Jug. 60, 8 utrimque proelium nox diremit.

Jug. 79, 4 postquam utrimque legiones, item classes saepe fusae fugataeque (sc. sunt).

Jug. 94, 5 Romanis hostibusque proelio intentis magna utrimque vi pro gloria his, illis pro salute certantibus.

Oratio Macri 11 certatum utrimque de dominatione in vobis sit.***)

Jug. 83, 3 eo modo saepe ab utrisque†) missis remissisque nuntiis tempus procedere.

d. *Alius alium* cet.

Notionem relationis mutuae his locis vindicare ausim:

a) alius alium, alii alios.

Cat. 6, 5 (Romani) alius alium hortari.

Cat. 52, 28 inertia et mollitia animi alius alium exspectantes cunctamini.

Jug. 53, 8 milites alius alium laeti adpellant.

---

*) Cf. Ter. Phormio 800 uterque utrique est cordi. (Caes.) b. Alex. 4 cum uterque utrique insidiaretur. Cic. Tusc. 2, 13 ita est utraque res sine altera debilis. — Loco Sallustiano pronomen: a l t e r u m appositionis partitivae vi ad subiectum enuntiati: u t r u m q u e accedit. Cf. interpretes ad h. l.

**) Cf. Naegelsbach-Mueller l. l. p. 354, Draeger, l. l., Kuehner l. l., meam diss. (a. 1886) p. 15.

***) Adverbium: u t r i m q u e uncis incluserunt Jacobs et Wirz praeeuntibus aliis, cf. adnotationem Jacobsii et Wirzii ad h. l.

†) A b u t r i s q u e idem valet atque: utrimque.

Cat. 53, 1 alii alios (sc. consulares et magna pars senatus) increpantes timidos vocant.*)

b) alius alii, alius (ab, in) alio.

Cat. 22, 2 alius alii tanti sceleris conscii.

Cat. 52, 1 ceteri (sc. patres conscripti) verbo alius alii varie adsentiebantur.**)

Jug. 46, 4 legatos alium ab alio divorsos aggreditur.

Jug. 50, 5 equites... non confertim... sese recipiebant, sed alius alio maxume divorsi.

Jug. 60, 1 neque alius in alio magis quam in sese spem habere.

e. Substantivum duplici casu adhibitum mutuo negotio exprimendo inservit:

Cat. 9, 2 cives cum civibus de virtute certabant.

Jug. 10, 5 quis autem amicior quam frater fratri?

Adnotatio. Duo exstant loci, quibus Sallustius in enuntiatis inter se cohaerentibus loquendi rationem ita variavit, ut notionem reciprocam modo vocibus: *inter se*, modo pronominibus: *alteri (apud) alteros*, *alius alii* exhiberet:

Jug. 53, 7 postquam haud procul inter se erant... alteri apud alteros formidinem facere.

Cat. 22, 2 idque eo fecisse, quo inter se fidi magis forent, alius alii tanti sceleris conscii.

---

*) Jug. 66, 3 centuriones tribunosque militares et ipsum praefectum T. Turpilium Silanum alius alium domos suas invitant (sc. Vagenses). Oratio Lepidi 20 ne alius alium principem exspectantes ante capiamini. Quibus locis pronomen: a l i u s duplici casu positum vim distributivam obtinet.

**) Sed fortasse praestat hoc loco verba: a l i u s a l i i sensu partitivo intellegere: R e s z t a s e n a t o r ó w p r z y c h y l a ł a s i ę r o z m a i c i e, j e d n i d o w n i o s k u t e g o s e n a t o r a, d r u d z y d o w n i o s k u o w e g o s e n a t o r a. Quae interpretatio vocis: v a r i e respectu habito commendari videtur.

C.

In ratione mutua significanda Sallustius interdum ita versatus est, ut enuntiatum, quo relatio mutua inter duas personas indicaretur, in duo membra dissolveret, e. g. *novimus inter nos = ego novi te et tu novisti me.*

Cat. 40, 2 Umbrenus plerisque principibus civitatium notus erat atque eos noverat.*)

Jug. 81, 1 Ubi fide data et accepta Jugurtha Bocchi animum oratione accendit.

Jug. 83, 3 eo modo saepe ab utrisque missis remissisque nuntiis tempus procedere.**)

D.

Non pauci inveniuntur in Sallustii operibus loci, quibus notionis reciprocae vis licet inhaereat, verbis non indicatur. Ubi enim ex sententiarum nexu et orationis tenore de ratione mutua inter personas aut res interveniente agi ultro apparet, scriptorem sollemnibus vocibus relationi mutuae determinandae inservientibus diserte uti non est necesse. — Nonnulla verba et nomina per se ipsa rationem mutuam exprimunt, e. g. verba: *congruo, consentio, convenio, congredior, concurro; dissentio, certo, dimico, proelior, pugno; colloquor, obloquor; comparo, iungo, coniungo, concilio; distraho, dissolvo cet.;* substantiva: *concordia, amicitia, pax, colloquium, congressus; discrimen* cet.; adiectiva: *par, similis; impar, dispar, dissimilis, contrarius, adversus* cet. Exempla ex Sallustii scriptis deprompta numeris appositis indicavisse satis habeo.

Cat. 6, 2; 52, 24 (coll. Jug. 66, 2); 53, 6 (coll. Cat. 5, 8); 60, 3.

---

*) = Umbremus et plerique principes civitatium noverant inter se.

**) Diversa est ratio locorum, qui leguntur Jug. 44, 1 (exercitus) praedator ex sociis et ipse praeda hostium et Jug. 50, 4 ipsi modo eminus sauciabantur neque contra feriundi . . . copia erat.

Jug. 12, 1; 18, 5—6*); 31, 23; 31, 24 (coll. Cat. 5, 8); 41, 10; 44, 5**); 50, 4; 51, 1 (coll. Jug. 17, 7); 52, 1; 65, 5; 67, 1; 68, 1 (coll. Jug. 17, 7); 74, 3; 78, 1; 78, 2; 79, 3; 79, 4***); 81, 3 (coll. Jug. 52, 1); 92, 5; 94, 6†); 97, 3; 97, 5 (coll. Jug. 17, 7); 97, 5; 105, 1***); 106, 1; 108, 2; 109, 2; 111, 1; 111, 2; 112, 3; 113, 2; 113, 3.

Oratio Macri 11††); 27.

Epist. Mithrid. 2.

Si unus alterve locus in hac exemplorum copia perperam aut collocatus aut omissus est a nobis, veniam me a benevolo lectore facile impetraturum esse confido.

Adnotatio. *Cum* praepositione a Sallustio rationem mutuam significari nego atque pernego. Placuit tamen exempla, quae praepositionem illam exhibent, sed meo quidem iudicio a quaestione nobis proposita abhorrent, numeris indicatis legentium oculis subicere:

Cat. 1, 2; 9, 2; 23, 3; 49, 2.

Jug. 6, 1; 18, 7; 44, 5; 49, 2; 54, 5; 59, 3; 83, 1 (coll. Epist Mithrid. 2); 108, 2†††); 114, 2.

E.

Restant loci sane pauci, de quibus nisi singillatim agatur, dubitari queat, quid sit statuendum. Nimirum apud Curtium 9, 9. 21 legimus: *congregata vero tot milia (elephantorum) ipsa se elident*, ad quem locum Naegelsbach

---

*) De loco Jug. 21, 4 infra p. 15. disputabitur.

**) Jug. 49, 6. Locus ad interpretandum difficilis, ut e virorum doctorum commentariis ad h. l. colligi potest. Fortasse c o m m u t a t i s o r d i n i b u s idem est atque c o m m u t a t i s i n t e r s e o r d i n i b u s.

***) Cf. Caes. de bello Gall. 5, 14, 4 et Menge l. l. 1889 p. 269.

†) Cf. Jug. 17, 7 [supra, p. 6].

††) Cf. supra p. 9 cum nota ***).

†††) Cf. Schmalz ad h. l.

et Mueller*) haec adscripserunt: „Hier denkt man sich die milia als eine Gesamtheit, welche sich selbst erdrückt". Quos contra Rudolfus Menge**) demonstratum ivit, et a Curtio loco modo citato et a Caesare aliquotiens pronomen reflexivum: *se* pronomine: *ipse* auctum ad negotium mutuum significandum adhibitum esse. Attulit autem vir doctissimus hos locos:

Caes. de b. G. 2, 25, 1 Caesar... ubi suos urgeri signisque in unum locum collatis duodecimae legionis milites *sibi ipsos* ad pugnam esse impedimento vidit...

Ibid. 5, 37, 6 noctu ad unum omnes... *se ipsi* interficiunt.

Ibid. 6, 37, 10 perrumpere nituntur (sc. barbari) *seque ipsi* adhortantur, ne tantam fortitudinem ex manibus dimittant.

Ibid. 7, 28, 3 parsque (sc. hostium) ibi, cum angusto exitu portarum *se ipsi* premerent, a militibus est interfecta.

Ibid. 7, 70, 3 hostes in fugam coniecti *se ipsi* multitudine impediunt atqe angustioribus portis coacervantur.

Ibid. 2, 19, 6 ita ut intra silvas aciem ordinesque constituerant atque *ipsi sese* confirmaverant.

Ibid. 2, 26, 1 Caesar... tribunos militum monuit, ut paulatim *sese* legiones coniungerent et conversa signa in hostes inferrent.***)

His locis Caesarianis innisus Mengeus †) regulam finxit: „das eigentlich reciproke Verhältnis wird bei Caesar entweder durch: inter se oder durch: se ipsi ausgedrückt". Sed optimo iure Carolus Goebel ††) de pronomine reflexivo: *se* et de locutione: *inter se* disserens normam illam Caesari a Mengeo impositam falsam esse demonstravit certisqoe evicit argumentis, neque loco

---

*) l. l. p. 352 nota.

**) Neue Jahrbb. 1888 p. 67 sq.

***) Cf. quae dixi supra p. 5 et p. 11 sq. Rationis mutuae vis in verbo: coniungere, non in pronomine: s e [s e s e] inest.

†) l. l. 1888 p. 68.

††) Neue Jahrbb. 1888 p. 271 sq.

Curtii supra commemorato neque locis e Caesaris de bello Gallico libris a Mengeo congestis*) de ratione reciproca agi, pronominibus: *se ipsi* notionem reflexivam indicari**) luculenter docuit.

Sed Mengeus tantum abest ut adversarii argumentis permotus sit, ut etiam anno post de rationis reciprocae vi et significatione apud Caesarem uberius disputans***) in opinione sua perseveraverit locosque et Curtianum et Caesarianos relationis mutuae notione praeditos esse evincere studuerit.†) Cum Mengeo facere videtur Schmalz, qui haec scribit††): „das Reflexiv allein, höchstens verstärkt durch ipse, genügt, wenn die Subjekte als Einheit gedacht werden, z. B. Caes. b. G. 2, 25, 1 confertos milites sibi ipsos ad pugnam esse impedimento = hinderten einander. Beide Konstruktionen (sc. *inter se*; *se ipsi*) erhalten sich in der Folgezeit, z. B. Curt. 9, 9, 21 congregata vero tot milia elephantorum ipsa se elident". Quae vereor ne cautius quam verius dicta sint. Nos in Naegelsbachii, Muelleri, Goebelii sententiam discedimus neque locis Sallustii, quos iam allaturi sumus, notionis reciprocae vestigium cernere possumus.

Jug. 58, 6 cum alii super vallum praecipitarentur, alii in angustiis ipsi sibi properantes officerent, multis amissis in loca munita sese recepit (sc. Jugurtha).

Jug. 113, 1 regiae voluntates... saepe ipsae sibi advorsae†††)

---

*) Excepto uno, qui est Caes. d. b. G. 2, 26, 1, cf. supra p. 5.

**) Goebel l. l. p. 272: Durch die Regel also »das eigentlich reciproke Verhältnis wird bei Caesar entweder durch inter se oder durch se ipsi ausgedrückt« wird die Grammatik nicht bereichert werden können.

***) Neue Jahrbb. 1889, p. 265—274, imprimis p. 267—269.

†) Caes. d. b. G. 5, 37, 6. Hoc loco de negotio mutuo inter milites intercedente cogitari non posse ipse concedit Menge l. l. 1889 p. 268. Cf. etiam quae adnotavit B. Dinter ad h. l. [in Zeitschrift für das Gymnasialwesen a. 1885 p. 113] contra Mengeum, qui de ratione reciproca olim [in editione Caesaris de bello Gallico librorum ad h. l.) cogitaverat.

††) Stilistik[2] p. 544, § 16.

†††) I. e. eadem reges modo cupiunt modo spernunt, ita ut voluntas sibi ipsi, non alii voluntati adversa sit.

Cat. 20, 6 nisi nosmet ipsi vindicamus in libertatem.*)

Jug. 21, 4 de controversiis suis iure potius quam bello disceptare.**) (Verba a Schmalzio uncis inclusa sunt, cf. eius adnotationem ad h. l., ed. tertia 1891).

Mengeum et Schmalzium si audias, pronomine: *suis* notionem reciprocam significari credas, etenim si reflexivum: *se* ad negotium mutuum exprimendum sufficiat, quippini sufficiat pronomen reflexivum idem et possessivum: *suus*? Eadem via progressi contendere possimus actionem mutuam genetivo pronominis demonstrativi aut substantivi exprimi posse.***) Errant igitur viri docti, qui inter relationis mutuae notionem quae vocatur logicam et inter rationis mutuae exprimendae formam grammaticam discrimen statuant nullum.†) Qui igitur quaestionem propositam promovere animum induxerit, eum necesse est locos scriptoris, quibus ratio mutua verbis expressa est, ab eis secernere, quibus negotium mutuum inter personas aut res legentibus ab auctore subintellegendum relinquitur sive e verborum quorundam††) notione et vi sive ex universae orationis progressu et nexu.

In usum igitur Sallustianum altius inquirentibus nobis apparet, Sallustium in negotio mutuo determinando a ceterorum auctorun qui dicuntur classicorum norma non multum recessisse. Ubi verborum sive contextus sive in-

---

*) Num hoc quoque loco notionis reciprocae significatio statuenda est? Quidni? Immuta paululum, evaserit: n i s i s e i p s i v i n d i c a n t i n l i b e r t a t e m.

**) Utrum in nomine: c o n t r o v e r s i i s an in pronomine possessivo: s u i s vis rationis mutuae quaerenda est? Cf. Caes. de b. civ. 3, 107: ostendit (sc. Caesar) sibi placere regem Ptolomaeum atque eius sororem Cleopatram exercitus... dimittere et de controversiis iure apud se potius quam inter se diseeptare, ubi voces: a p u d s e et i n t e r s e sibi respondent et parallelismum membrorum efficiunt, alioqui scripsisset Caesar: de controversiis suis iure disceptare.

***) E. g. Jug. 21, 4 postquam senatus de bello eorum (= i n t e r e o s) accepit. Caes. de b. civ. 3, 107 controversias regum (= i n t e r r e g e s) ad populum Romanum et ad se... pertinere existimans... ostendit (sc. Caesar) sibi placere...

†) Quod pro Kuehnero l. l. p. 449 contra Mengeum l. l. 1889 p. 265 dictum esto.

††) Cf. supra p. 11.

doles ac natura de ratione mutua inter personas aut res agi indicant, rationem reciprocam *verbis exprimere* omittit. Non ita raro *pronominis: alter, alius* aut *nominis duplici casu* adhibito actionem mutuam significari voluit. Perraro locutione: *uterque alterum* aut adverbio: *utrimque* usus est, saepius, sed non ita saepe, ut a rerum scriptore exspectaveris, formulam: *inter se* (*inter ipsos, inter nos, inter vos, inter eos, inter cum nomine* coniunctum) adscivit. Nunquam vero simplici pronomine reflexivo: *se* omisso additove pronomine: *ipse* aut praepositione *cum* ad relationem mutuam significandam abusus est. Adverbiis *mutuo* (*mutuus, a, um*) *) et *invicem* (*in vicem*) **) prorsus abstinuit Sallustius.

---

*) Cf. Naegelsbach et Mueller l. l. et nostram dissertationem (a. 1886) p. 19.

**) De hac particula scripserunt praeter alios Hand l. l. III p. 454 sqq. Naegelsbach-Mueller l. l. p. 356-358. Kuehner l. l. I. 450 not. 15. Georges Lex[7] s. v. invicem, Morawski, Zeitschrift für die österr. Gymn. 1881 p. 4 et 432, idem Berl. phil. Wochenschrift 1885, index s. v. Ritter: Declamationes Quintilianeae, Schmalz Stilistik[2] p. 544 sq., idem Antibarb. s. v. invicem, idem Berl. phil. Wochenschrift, VIII. 429 sqq., I. N. Ott, Jahrbücher für klassische Philol., Jahrg. 1874 p. 863 et not. 20.

Invicem adscito pronomine se (sibi) apud scriptores Latinos ante Taciti et Plinii iunioris aetatem non occurrit, quorum prior Agr. 6 invicem se anteponendo et Dial. de or. 25 invicem se obtrectaverunt scripsit, alter Epist. 3, 7, 15 ἀγαθὴ δ' ἔρις: cum invicem se mutuis exhortationibus amici ad amorem immortalitatis exacuunt. Carolus Nipperdey in Musei Rhenani vol. 19. p. 571 sq. pronomine se omisso legendum proposuit apud Tacitum Dial. de or. 25: invicem obtrectaverunt et contendit, pronomen: se adverbio: invicem addi solere rationis mutuae exprimendae causa, quotiens verbum enuntiati, quo actio reciproca indicaretur, praeter accusativum obiecti citerioris dativum quoque obiecti quod dicitur ulterioris adsumere posset, veluti apud Tacitum Agr. 6 invicem se anteponendo [antepono aliquem alicui, cf. etiam Handii Tursell III, 454 sq.] Apud Iustinum vero, quem Antoninorum temporibus vixisse viri docti putant, adverbium: invicem adsumpto pronomine reflexivo se (sibi) saepe pronominis reciproci vice fungitur, e. g. 3, 7, 12; 11, 9, 13; 13, 2, 2; 15, 2, 16; 41 4, 4. Quodsi in argumenti acrostichi Plaut. Menaechm. v. 10 legimus: ibi se cognoscunt fratres postremo invicem, veri non est absimilis Ottii opinio, argumenta fabularum Plautinarum et acrosticha et non acrosticha Antoninorum aetate, qua locutionis invicem se (sibi) usus frequentari coeptus esset, esse conflata, id quod Ritschelius alia usus argumentandi via et ratione in Prolegg. Trin. Plaut. p. 316 sqq. Opusc. phil. II p. 404 demonstrare studuit contra Osannum, qui argumenta fabularum Plautinarum saeculo ante Chr. n. primo scripta esse statuit. De formulis: ab-, ad-, adversus-, ex-, in-, pro-invicem cf. Ott. l. l. p. 863, Schmalz Stil.[2] p. 545. Schmalz Antibarb. s. v. invicem.

Scribebam Colomeae Kal. Martiis a. 1893.

Zacharias Dembitzer.

Mowa Demostenesa
przeciw
ARYSTOKRATESOWI.

Przekład
prof. Michała Kusionowicza.

WSTĘP.

Nieznaną nam jest osoba oskarżonego; również nieznany nam bliżej jego oskarżyciel, Eutykles z gminy Tria, dla którego to Demostenes tę mowę wypracował. Zaskarżył zaś Arystokratesa dlatego, że tenże w radzie czyli senacie ateńskim przedłożył wniosek bezprawny i dla państwa szkodliwy. Wniosek ten tak opiewał: „Ktoby się targnął na życie Charidema z Oreos, czy to urzędnik, czy też osoba prywatna, ma być pojman na każdem miejscu, nawet poza granicami Atyki, szczególnie zaś na ziemi sprzymierzeńców, — a ktoby wbrew temu postępując, ujął się za winowajcą, z tym państwo ateńskie ma zerwać wszelkie stosunki.“ Wniosek ten miał na oku widocznie jednostki tylko interes i zmierzał do ubezpieczenia jednego tylko Charidema. Zachodzi tedy pytanie, czem sobie zasłużył Charidem na podobny przywilej i co to był za człowiek? Charidem, człowiek nizkiego rodu, urodził się w gminie Oreos na Eubei; z prostego żołnierza przedzierzgnąwszy się w dowódcę rot najemnych, ofiarowywał swą służbę jużto Ateńczykom, jużto królom trackim. Ściślejsze jednak węzły łączyły go z królem trackim Kotysem, zwłaszcza, odkąd przez poślubienie jego córki spokrewnił się z domem królewskim. Odtąd już częściej występuje wrogo względem Ateńczyków, zwłaszcza w tym czasie, w którym król Kotys odebrał im Chersonez tracki. Po zamordowaniu Kotysa pozostało trzech małoletnich synów, spadkobierców jego fortuny, Charidem zaś został wodzem i doradcą młodego Kersobleptesa. Jakoż, kiedy między królewiczami wybuchł spór o podział państwa, Ateńczycy upatrując dogodną sposobność do odzyskania półwyspu

Chersoneskiego, rozpoczęli układy i wysłali tamże wojsko pod wodzą Charesa w r. 353. przed Chr. Chersonez napowrót odzyskali, w czem częściowo dopomógł im także Charidem. Za te na pozór wielkie zasługi udzielili mu Ateńczycy prawo obywatelstwa i obdarzyli go złotym wieńcem. Ośmielony tem powodzeniem, próbował Charidem i w innej potrzebie wyzyskać życzliwość Ateńczyków. W tym celu łudził ich różnemi obietnicami, głosząc między innemi, że on jeden tylko potrafi im odzyskać napowrót zajęte przez Macedończyków miasto Amfipolis. W tymże czasie Kersobleptes za radą Charidema odrzucił przymierze, ofiarowane mu przez króla macedońskiego Filipa. Ponieważ wskutek tego obawiał się napaści Filipa, (jako królewski doradca), ponieważ z drugiej strony i sami Trakowie niechętnem okiem patrzyli na jego czem raz większe znaczenie, przeto w celu zabezpieczenia swej osoby postarał się Charidem przez swoich przyjaciół w Atenach o wydanie takiej uchwały, któraby go chroniła i zasłaniała powagą państwa ateńskiego. Ku temu właśnie celowi zmierzał wniosek Arystokratesa, który zwalcza autor tej mowy. — Czas jej wygłoszenia przypada na rok 352. prz. Chr. Naprowadzają na to wypadki w tejże mowie wspomniane. Zajęcie bowiem Amfipolis nastąpiło w roku 357, a odzyskanie Chersonezu w r. 353. prz. Chr., kiedy to Chares zdobył Sestos, a Ateńczycy wysłali tam osadników; w tym samym też roku Focejczycy mianowali wodzem Fayllosa. Jaki był rezultat tej mowy, z braku źródeł stanowczo orzec nie możemy; zdaje się jednak, że odrzucono wniosek Arystokratesa. Mowa ta budziła zajęcie i podobała się już w starożytności; rzuca bowiem światło nie tylko na ówczesne stosunki trackie i zatargi książąt, lecz nadto zawiera ona zwłaszcza w swej pierwszej części wiele ważnego materyału, odnoszącego się do sądownictwa atyckiego.

— Ateńczycy! niechaj nikt z was nie sądzi, że albo z osobistej urazy staję ku obżalowaniu obecnego tu Arystokratesa, albo, że tak chętnie z powodu jakiegoś małego i nieznacznego przewinienia chciałbym ściągnąć na siebie jego nienawiść, lecz jeżeli rzecz należycie roztrząsam i nad nią się zastanawiam, to całe moje usiłowanie zmierza do tego, aby wam zabezpieczyć posiadanie Chersonezu, i abyście go wskutek podstępu powtórnie nie utracili. Je- 2
żeli chcecie w tej sprawie dokładnie się rozpatrzeć i zgodnie z prawami sprawiedliwy wydać wyrok, to wypada wam wszystkim zwrócić uwagę nie tylko na samą osnowę pisanego wniosku Arystokratesa, lecz uwzględnić także i wszelkie możliwe następstwa tegoż. Gdybyście się bowiem zaraz poznali na jego niegodziwych zamysłach, skoroście tylko o nim usłyszeli, to może nie dalibyście się wcale podejść; wszakże skoro to już taka niesprawiedliwość na- 3
szego wieku, że niektórzy ludzie w taki sposób mówią i piszą, w jakiby najmniej mogli wzbudzić podejrzenie i waszą czujność obudzić, przeto nie należy się bardzo dziwić, jeżeli wykażemy, że i ten wniosek tak został napisany, że na pozór daje osobiste bezpieczeństwo Charidemowi, a w rzeczy samej pozbawia półwysep Chersoneski słusznej i silnej obrony naszej. Słuszna tedy, obywatele 4
ateńscy, abyście zwrócili swoją uwagę i życzliwie wysłuchali mej mowy. Lubo bowiem nie należę do owych mowców, co się wam lubią naprzykrzać, ani też do statystów, cieszących się waszem zaufaniem, przecież tuszę, że wam wyświecę ten doniosły wypadek, a jeżeli, ile w waszej mocy, poprzecie mnie i gorliwie posłuchacie, to i tę posiadłość zatrzymacie, a nadto zyskacie jeszcze i to, że nikt z was nie będzie się obawiał świadczyć przysługi państwu, w czem będzie mógł. A na tę myśl może wpaść

niejeden, jeżeli będzie przekonany, że łatwo dacie posłuch
jego słowom. Obecnie bowiem wielu ludziom, może nie 5
tak tęgim mowcom, ale za to o wiele od nich uczciwszym,
wskutek tej obawy ani nawet na myśl nie przyjdzie zaj-
mować się sprawami publicznemi. Ja przynajmniej (przysię-
gam na wszystkich bogów) wahałbym się był, wierzajcie
mi, wystąpić z tem zaskarzeniem, gdybym nie uważał za
wielką hańbę milczeć i spokojnie patrzeć się na to, jaką
szkodę niektórzy wyrządzają miastu; dlatego też zabrałem
głos i przedtem, kiedym się wyprawiał jako dowódca
statku wojennego do Hellespontu i zaskarzyłem tych,
którzy, mojem zdaniem, państwo krzywdzili. Wiemci ja o 6
tem dobrze, że niektórzy mają Charidema za dobroczyńcę
miasta, wszelako sądzę, że, jeżeli będę mógł, jak pragnę
przedstawić znane mi jego czyny, to wykażę, że on nie
tylko wcale naszym dobroczyńcą nie jest, lecz jest je-
dnym z najprzewrotniejszych ludzi i wręcz przeciwne, ani-
żeli przystoi, żywi zamiary.

Ateńczycy! gdyby to było największą winą Arysto- 7
kratesa, że o mężu z takim charakterem, jaki będę się
starał odsłonić u Charidema, w swoim wniosku takie oka-
zuje staranie, że w razie najmniejszej krzywdy wbrew
istniejącym prawom przyznaje dla niego osobliwe prawo
odwetu, tobym zaraz od tego rozpoczął moją mowę, a-
byście poznali, że człowiek ten bynajmniej nie zasługuje
na podobną uchwałę. Atoli wniosek ten zawiera jeszcze
drugie i większe od tamtego bezprawie; to tedy poznać
pierwej musicie i przed niem mieć się na baczności.

Przedewszystkiem musimy dokładnie opowiedzieć o 8
tych stosunkach, które wam zabezpieczyły posiadanie
Chersonezu; po poznaniu bowiem tychże i jego kręte dro-
gi należycie ocenicie. Otóż stosunki te po śmierci Koty-
sa tak się złożyły w Tracyi, iż w miejsce jednego, trzech
królów powstało: Berisades, Amadok i Kersobleptes;
wskutek tego jeden stał się współzawodnikiem drugiego,
a każdy z nich stara się wam przypodobać i przysłużyć.
Temu zatem położeniu niektórzy pragnąc położyć koniec, 9
t. j. usunąć drugich królów, a jednemu tylko Kersoble-

ptesowi zapewnić panowanie, dokładają starania, aby ten wniosek przeszedł w radzie, a na pozór udają, że im nie w głowie wykonanie czegoś podobnego, w rzeczy zaś samej do tego tylko jak najbardziej dążą, jak to będę się
starał udowodnić. — Kiedy bowiem Kersobleptes po 10
śmierci jednego króla, Berisadesa, złamał przysięgi i układy z nami zawarte i z synami Berisadesa i z Amadokiem wojnę rozpoczął, wtedy widocznem było, że synom Berisadesa będzie pomagał Atenodor, a Amadokowi Simon i Bianor; tamten bowiem był szwagrem Berisadesa, a ci
Amadoka. — Przemyśliwali więc nad tem, w jakiby spo- 11
sób tym trzem związać ręce i nie dopuścić do niesienia pomocy, a Charidem mógł w ten sposòb bezpiecznie Kersobleptesowi zapewnić panowanie i dla niego całe królestwo zagarnąć. Jako pierwszy sposób wymyślili na to naszą uchwałę, mocą której przysługiwałoby im prawo pojmania każdego, ktokolwiekby targnął się na życie Charidema, jako drugi obranie Charidema waszym wodzem;
przypuszczali bowiem, że Simon i Bianor nie będą skorzy 12
do podniesienia oręża przeciw waszemu wodzowi, skoro otrzymali u was prawo obywatalstwa i w ogóle dla was przychylnie byli usposobieni; o Atenodorze zaś sądzili, że jako rodowity nasz ziomek zapewnie o tem nie będzie myślał, ani też nie zechce na siebie ściągnąć winy za przekroczenie tej uchwały, która widocznie byłaby ich spotkała, gdyby co złego stało się Charidemowi. W taki więc sposób pozbawiając tamtych pomocy, a tym pozostawiając wolną rękę do działania, spodziewali się, że z łatwością jednych wydziedziczą, a dla drugich zatrzy-
mają panowanie. Że zaś naprawdę tak myśleli i takie kno- 13
wali zamiary, dowodzą tego same czyny. Zaraz bowiem po rozpoczęciu wojny przybył od nich z poselstwem Arystomach z Alopeke i w swych przemówieniach między innemi publicznie unosił się nad Kersobleptesem i Charidemem, jak są dla was życzliwi; twierdząc zaś, że sam jeden Charidem może nam odzyskać Amfipolis, doradzał,
abyście go wodzem obrali. Na wypadek zaś, gdybyście 14
się dali namówić ich przyrzeczeniami i nadziejami, czynio-

nemi przez Arystomacha, przygotowali i napisali ten
wniosek, aby go lud zaraz zatwierdził i żadna już więcej
nie zachodziła przeszkoda. Azali mógłby tu kto jeszcze 15
coś chytrzejszego i niegodziwszego wymyślić, aby jednych
królów od działu odstrychnąć, a jeden tylko po ich myśli
całe przewłaszczył sobie panowanie? To gotowych nieść
pomoc obu królom chcą odstraszać i przerażać oskarże-
niami potwarców, których się słusznie bać muszą z powo-
du brzmienia tego wniosku, a temu, który dla jednego
zdobywa panowanie, którego całe postępowanie wam na
szkodę wychodzi, temu zostawiają nieograniczoną wolność
i największą swobodę działania!

Lecz nie tylko z tego jasno wypływa, że w tym celu, 16
jak powiadam, podano wniosek, lecz także i w samej o-
snowie wniosku mieści się doniosłe świadectwo. Wnosząc
bowiem prawo: „jeżeli kto zabije Charidema,“ a nie do-
dając za jakie uczynki, czy korzystne czy nie korzystne
dla nas, powiada zaraz, że ma być pojman z posiadłości
sprzymierzeńców. A przecież żaden z waszych i jego za- 17
razem nieprzyjaciół, kiedy go zabije lub nie zabije, nie
pójdzie do naszych sprzymierzeńców; zatem karę tę wnieśli
nie na nieprzyjaciół. Z naszych zaś przyjaciół a jego nie-
przyjaciół, kiedy Charidem zechce nam co złego wyrzą-
dzić, niejeden bojąc się tej uchwały, będzie się strzegł
ściągnąć na się waszą niechybną nienawiść. A takimi są
królowie traccy: Atenodor, Simon i Bianor i każdy inny,
ktobykolwiek chciał się wam przysłużyć przez hamowa-
nie jego wrogich dla was zapędów.

Taki tedy jest cel, dla którego uczynił ten wniosek, 18
aby go zatwierdził lud, w błąd wprowadzony, a przyczy-
ną mojego zaskarżenia jest chęć przeszkodzenia temu.
Gdy wam tedy te trzy rzeczy przyrzekłem udowodnić:
pierwsze, że wniosek przeciwny jest prawu, drugie, że
jest szkodliwy dla miasta, trzecie, że niegodzien jest tej
łaski człowiek, dla którego go wniesiono, przeto słusz-
nie może pozostawić wam jako słuchaczom do wyboru,
co chcecie słuchać najpierw, co potem, a co na ostatku.

Zastanówcie się, jak wam najdogodniej, abym od tego 19
rozpoczął mą mowę.*)

O bezprawności chcecie najpierw? Od tego więc rozpocznę. Was zaś wszystkich tutaj zgromadzonych usilnie proszę o tę jedną rzecz, jak sądzę, całkiem słuszną: niechaj żaden z was, będąc uprzedzonym co do osoby Charidema i uważając go za dobroczyńcę, nie słucha z niechęcią mej mowy, praw dotyczącej, niechaj nie omieszka tej sposobności do oddania głosu podług sumienia i złożonej przysięgi, a mnie pozwoli wyłuszczyć wam wszystko, jak sobie tego życzę, (patrzcie sami, jak słuszne moje ży-
czenie). Kiedy będę mówił o prawach, nie zważajcie, dla 20
kogo i dla jakiego człowieka uczyniono ten wniosek, lecz baczcie tylko na to, czy on zgodny, czy niezgodny z prawami, więcej na nic innego. Kiedy będę dowodził czynów i kiedy przedstawię, w jaki sposób on was oszukał, wtedy patrzcie tylko na czyny jego, czy o rzeczywistych, czy
o zmyślonych będę prawił; wreszcie zaś, kiedy będę roz- 21
trząsał, czy podobna uchwała przyniesie pożytek miastu, czy nie, wtedy nie zważając na nic innego, patrzcie na moje wywody, czy są słuszne, czy niesłuszne.

Jeżeli mnie bowiem w ten sposób wysłuchacie, to i sami najlepiej poznacie, co przystoi, roztrząsając i zastanawiając się nad wszystkiem z osobna, a nie naraz, i ja najlepiej będę mógł wam przedstawić to, co pragnę. Mowa zaś moja o wszystkiem będzie krótką.

Weź zatem do ręki same prawa i odczytaj, abym z nich 22
mógł dowieść bezprawności.

Prawa areopagu przeciw mężobójcom.

Areopag ma sądzić mężobójstwo, rozmyślne skaleczenie, podpalenie i otrucie, jeżeli się kogo w ten sposób gardła zbawi.

Przestań. Słyszeliście, mężowie ateńscy, prawo i wnio- 23
sek. Abyście zaś najłatwiej, mojem zdaniem, zrozumieli moje słowa, odnoszące się do bezprawności, pragnę

*) W tem miejscu lud objawia swoje życzenie, czego chce najpierw słuchać.

zagadnąć was pierwej, czy zastanowiliście się nad stanem
tego męża, dla którego uczyniono ten wniosek, czy to cu-
dzoziemiec, czy osadnik (metojkos), czy też obywatel. Je-
żeli go nazwiemy metojkiem, nie powiemy prawdy; jeśli
zaś cudzoziemcem, niesłusznie sobie postąpimy : słuszna
bowiem, aby mu nietknięte zostało prawo obywatelstwa,
jakiem go lud obdarzył. Zatem o nim, jak się zdaje, mó-
wić musimy jako o obywatelu. Przypatrzcie się więc, na 24
Dzeusa, jak naturalnie i sprawiedliwie będę przemawiał,
zaliczając go do tego stanu, w którym najwięcej praw
przypadnie mu w udziele. Czego zaś nawet my, obywa-
tele z urodzenia, nie mamy, tego też, sądzę, i jemu wbrew
prawu udzielać nie należy. A cóż to jest takiego? To
właśnie, co wniósł ten człowiek. Prawo bowiem opiewa,
że areopag ma sądzić mężobójstwo, rozmyślne kaleczenie,
podpalanie i otrucie, jeżeli się w ten sposób kogo gardła
zbawi. Przez ten dodatek: „jeżeli się kogo gardła zbawi“, 25
polecił wprawdzie prawodawca prawem przeciw niemu po-
stępować, jednak nie orzekł już z góry, jaką karę ma po-
nieść winowajca, — mądrze w ten sposób dbając o su-
mienie całego państwa. Jakże to? jużci nie mogą wszyscy
z nas wiedzieć, kto jest mężobójcą. Uważał więc za rzecz
straszną bez postępowania sądowego wierzyć na oślep
pierwszemu lepszemu obwinieniu i uznał konieczną potrze-
bę poprzedniego dokładnego przekonania się, ile razy do-
wiecie się o jakim uczynku. Wtedy bowiem dopiero godzi
się karać, gdy się już co wie napewno, a nie pierwej.
Oprócz tego myślał jeszcze prawodawca, że wszystkie 26
wyrażenia tego rodzaju jak n. p. „jeżeli kto gardła zba-
wi, jeżeli złupi świątynię, jeżeli zdradzi“ i wszystkie tym
podobne zwroty przed postępowaniem sądowem służą tyl-
ko za nazwę występku; występkiem zaś stają się dopiero
wtedy, gdy się je komu udowodni procederem sądowym.
Przeto sądził, że dla nazwy winy nie należy wyznaczać
kary, lecz wdrożyć postępowanie sądowe. I dlatego orzekł,
że, jeżeli kto kogo zabije, to areopag ma sądzić, ale nie
oznaczył kary, jaką ma ponieść w razie przegranej. Otóż 27
tak postąpił sobie prawodawca; a nasz wnioskodawca

jak? „Jeżeli kto zabije Charidema“ powiada. Nazwy czynu używa tej samej co i prawodawca, mówiąc „jeżeli kto zabije“, dalej zaś nie postępuje tak samo, lecz opuściwszy całe postępowanie sądowe, każe go natychmiast imać. I z pominięciem trybunału prawem wskazanego, bez sądu oddaje w moc i samowolę oskarżycieli tego, o którego winie jeszcze nic stanowczego powiedzieć się nie da. Po 28
ujęciu zaś wolno go brać na tortury, męczyć i pieniądze wymuszać. A przecież prawo poniżej przytoczone wyraźnie i wprost zabrania tego wszystkiego i nie dozwala tak postępować nawet względem jawnych morderców.

Odczytaj nam teraz następne prawo.

Prawo.

Mężobójców wolno zabijać i więzić w naszym kraju, jak to każe tablica praw, jednak nie wolno znieważać ani też żądać zapłaty krwi; w przeciwnym razie wyrządzoną szkodę ma się w dwójnasób nagrodzić. Sprawę wytacza na czyjebądź doniesienie każdy sędziowski urząd stósownie do swego zakresu. Wyrokuje sąd przysięgłych (Heliaści).

Usłyszeliście prawo, mężowie ateńscy; zastanówcie 29
się zaś i zważcie, jak mądrze i z jaką sumiennością ustanowił to prawo prawodawca. „Mężobójców,“ powiada. Przedewszystkiem zaś tego nazywa mężobójcą, kogo już zasądzono wyrokiem sądowym. Pod tę nazwę bowiem nie podciąga nikogo przed udowodnieniem i zasądzeniem. A gdzieżto tak wyjaśnia?. W tem i poprzedniem prawie. 30
W tamtem bowie głosi, że areopag sądzi w razie popełnionego morderstwa, w tem zaś nazwawszy mordercę po imieniu, orzekł dla niego karę. Dopóki sprawa była tylko w toku obwinienia, wyznaczył sąd, skoro zaś winowajcy dał nazwę podług jego występku, wtedy i karę już na niego przeznaczył. Mówi więc o jawnych mordercach. A co takiego? „Wolno ich zabić i do więzienia ciągnąć.“ Czy do swego domu, czy też jak się komu podoba? By- 31
najmniej. Więc jakże? „Jak na tablicy praw napisano,“

powiada. A co takiego? O czem wam wszystkim wiadomo.
Tesmoteci mają moc karania na gardle obżałowanych o
morderstwo, a przeszłego roku wszyscy widzieliście, jak
porwali jednego ze zgromadzenia ludowego. Do nich więc
każe zaprowadzić mordercę. Czemże się to zaś różni od 32
tego, jeżeli kto do swego domu prowadzi? Tem, że, gdy
kto prowadzi winowajcę do tesmotetów, to oddaje go
w moc praw; gdy zaś do swego domu, wtedy przywłasz-
cza sobie moc nad nim. W pierwszym razie może ponieść
karę taką, jaką prawo stanowi, w drugim zaś podług u-
podobania tego, który go uwięził. Oczywiście wielka to
różnica, czy prawo ma moc karania, czy też nieprzyjaciel.
Lecz napisano dalej „ani znieważać, ani też żądać zapłaty 33
krwi.“ Co to znaczy? „Nie znieważać“ zrozumiałe, sądzę,
dla wszystkich, znaczy: nie chłostać, nie wiązać i w ogó-
le nic temu podobnego nie wyrządzać; „nie żądać zapła-
ty krwi“ znaczy: nie wymuszać pieniędzy. Pieniądze bo-
wiem zwali nasi przodkowie zapłatą krwi. W ten sposób 34
więc już prawo dokładnie określiło, jak i gdzie karać
mordercę, któremu zbrodnię udowodniono; wymieniwszy
bowiem ojczyznę zabitego, zakazuje najwyraźniej czynić
to gdzieindziej, jak tam, lub w jakibądź inny sposób,
a nie ten. Tymczasem nasz wnioskodawca bynajmniej tego
nie określił; jego cały wniosek wręcz się temu przeciwi.
Podług jego wniosku wolno z każdego miejsca pojmać
zabójcę Charidema. Co powiadasz? To prawa nie pozwa- 35
lają wtrącać do więzienia nawet jawnych przestępców,
chyba na ziemi ojczystej, a ty chcesz, by ich prowadzono
bez wyroku sądowego nawet z ziemi sprzymierzeńców?
Prawa nie pozwalają imać nawet w ziemi ojczystej, a
ty dozwalasz z jakiegobądź miejsca? A upoważniając do
pojmania, zezwalasz na wszystko, co prawo zabrania t. j.
na wymuszanie pieniędzy, na zniewagę żywego, na katu-
sze i na moc zabicia. Jakżeż można komu dowodniej wy- 36
kazać, że podał bezprawny i pełen okropności wniosek,
niż w sposób niniejszy? Chociaż bowiem miałeś do wybo-
ru dwie nazwy, jednę dla obwinionych, jeżeli się do-
puszczą morderstwa, drugą dla jawnych winowajców,

„jeżeli kto jest mężobójcą“, przy określeniu występku użyłeś nazwy „obwiniony“, a karę dla ludzi nie przesłuchanych w sądzie podyktowałeś taką, jakiej prawa nie dozwalają wymierzać nawet tym, którym zbrodnię udowodniono, — część zaś środkową całkiem opuściłeś. W pośrodku zaś między obwinieniem a udowodnieniem znajduje się postępowanie sądowe, o którem on w swym wniosku nigdzie nie wspomniał.

Czytaj następne prawo. 37

Prawo

Ktoby zabił mężobójcę lub stał się winnym przelanej krwi tego, który usunął się od stosunków targowych z miastem i postronnymi, od igrzysk i uroczystości amfiktyońskich, taka sama ciąży na nim wina, jak gdyby przelał krew Ateńczyka; wyrokują Efetowie.

Ateńczycy! musicie wniknąć w to prawo, co przez nie chciał osiągnąć prawodawca; zobaczycie bowiem, jakto
wszystko postanowił ostrożnie i godziwie. Ktoby zabił 38
mężobójcę, powiada, lub stał się winnym krwi przelanej tego, który się usunął od stosunków targowych z miastem i postronnymi, od igrzysk i uroczystości amfiktyońskich, ta sama ciąży na nim wina, jak gdyby zabił Ateńczyka; wyrokują zaś Efetowie. Cóż to znaczy? Prawodawca uznał za rzecz słuszną nie dozwalać przystępu do ojczyzny zabitego obwinionemu i przekonanemu o morderstwo, jeżeli już raz udał się na wygnanie i uszedł ręki karzącej; zabijać go zaś na każdem miejcu uznał za rzecz niegodziwą. Na jakiej podstawie? Na tej, że i drudzy zabijać będą zbiegłych od nas, jeżeli my obcych zabijać zechcemy.
A jeżeli tak będzie, wtedy przepadnie dla wszystkich nie- 39
szczęsnych tułaczów i ten jedyny ich jeszcze ratunek. A na czemże on polega? Na wolności przesiedlenia z ojczyzny zabitego do ziemi, w której się nikomu nie wyrządziło krzywdy. Aby się więc to nie działo i aby w karaniu złości była jakaś miara, tak ustanowił prawodawca: jeżeli

kto zabije mężobójcę, który się usunął od stosunków tar-
gowych z miastem i postronnymi. Co przez to rozumie?
granice ziemi; tam bowiem, jak sądzę, schodzili się w da-
wnych czasach z obu stron obywatele, t. j. nasi i sąsiedni,
stąd też nazwał to stosunkiem handlowym z postronnymi.
A dalej powiada „od uroczystości amfiktyońskich.“ Dla- 40
czegoż to od nich także wykluczył mężobójcę? W czem
tylko zabity uczestniczył za życia, tego wszystkiego po-
zbawił mordercę: najpierw ojczyzny wraz z jej wszystkimi
świętymi obrzędami i uroczystościami, oznaczywszy targo-
wicę z postronnymi jako linię, której przekraczać nie
wolno, — następnie od uroczystości amfiktyońskich. Al-
bowiem i w nich brał udział ukrzywdzony, jeżeli był Gre-
kiem. Potem od igrzysk. Czemu? bo igrzyska greckie
wspólne są dla wszystkich, zatem, o ile wszyscy w nich
biorą udział, o tyle i zabity w nich uczestniczył; przeto i
od nich niechaj się usunie. Od tego więc wszystkiego wy- 41
klucza banitę. W razie zaś, gdy go kto zabije gdzieindziej
poza tą granicą, tę samą karę na niego ustanowił, jaką i
na tego, któryby zabił Ateńczyka. Przy banicie bowiem
nie dodaje nazwy państwa, z którego został wywolany,
lecz nazwę uczynku, którego stał się winnym; dlatego też
mówi „jeżeli kto zabije mężobójcę.“ Gdzie zaś mówi, od
czego ma być wykluczony celem należytego wymiaru ka-
ry, tam wymienił nazwę państwa, mówiąc, żeby ta sama
ciążyła na nim wina, jak gdyby zabił Ateńczyka — usta-
nawia więc wcale odmiennie, aniżeli w powyższym wniosku.
Azali to nie okropna pisanym wnioskiem wydawać na zgu- 42
bę takich wygnańców, którym prawo pozwoliło bezpiecznie
żyć na wygnaniu, pod warunkiem, że będą unikać pe-
wnych miejscowości? zali to nie okropnie w niwecz obra-
cać dobrodziejstwo pobłażliwości, jaka się słusznie należy
nieszczęsnym ze strony tych, którzy z oskarżeniem nic
wspólnego nie mają? a przecież zakryte są karty naszej
przyszłości i nie wiadomo, co z nas każdemu przeznaczo-
no. Jeżeli więc kto teraz zabije mordercę Charidema, (a
może to naprawdę nastąpić) widząc, że to banita wydany
na zatracenie i stroniący od pewnych miejscowości, ten

podpadnie pod sąd gardłowy, ale nie sam; z nim podpadniesz także i ty. Wyryto bowiem na tablicy „jeżeli 43
kto będzie winien krwi przelanej“; będziesz zaś winnym, dając uchwałą tą uprawnienie drugim. Jeżeli was zatem zostawimy w pokoju, a to naprawdę nastąpi, to będziemy przestawać z ludźmi nieczystymi; jeżeli zaś was pozwiemy, będziemy zmuszeni postępować wbrew naszym uchwałom Zali tak mało znaczący i przypadkowy jest powód, dla którego wniosek ten odrzucić należy?

Przeczytaj teraz następne prawo. 44

Prawo.

Ktoby za granicą ścigał, wlókł lub łupił mężobójcę, który uszedł z kraju, a któremu majątku nie zabrano, tę samą winien ponieść karę, jakąby poniósł, gdyby to uczynił w naszej ziemi.

To znów jest inne prawo, mężowie ateńscy, po ludzku i pięknie ustanowione, które Arystokrates również naruszył, jak to zaraz wyłuszczę. „Ktoby mężobójcę“ pra- 45
wi, „który uszedł z kraju, a któremu majątku nie zabrano“. Mówi o tych, którzy zbiegli z kraju z powodu nierozmyślnego morderstwa. Z czego to widocznie wypływa? Ze słów „wyszli z kraju“ a nie „wywołani zostali“ i z wyraźnego określenia, „któremu majątku nie zabrano,“ bo za rozmyślne morderstwo majątek się konfiskuje. Widocznie więc 46
mówi o morderstwie nie rozmyślnem. A cóż takiego mówi? „Ktoby za granicą ścigał, wlókł lub łupił.“ A co znaczy „za granicą“?. Granicą dla mordercy są kresy ojczyzny ukrzywdzonego, których mu przekraczać nie wolno. Z tych więc dozwala wydalić i wygnać, poza nimi zaś niczego z tych rzeczy nie dozwala. Jeżeli zaś kto wbrew temu postępuje, wyznacza dla niego tę samą karę, jak gdyby go ukrzywdził w jego własnej ojczyźnie, bo ustanowił, że tę samą ma ponieść karę, jakaby go spotkała, gdyby się tego dopuścił w ojczyźnie. Gdyby więc kto za- 47
pytał tego Arystokratesa: wieszli, czy zabije kto Charidema, czy też w inny jaki sposób żywota dokona (jednak

nie uważajcie tego pytania za dziecinne), odpowiedziałby, sądzę, że nie wie. Przypuśćmy tedy, że go zabiją. Powtóre, wieszli, czy umyślnie czy nie umyślnie, czy uczyni
to obywatel czy przybysz? Nie podobna ci twierdzić, że 48
wiesz. Należało zatem także dodać do słów wniosku, „jeżeli kto zabije“, wyraz „umyślnie“ czy „nie umyślnie,“ „słusznie czy nie słusznie, obywatel czy przychodzień,“ aby nie uszedł ręki karzącej sprawca takiego czynu, — ale, na Dzeusa, nie pisać tylko „ma być pojman“ i wymieniać samą nazwę winy. A jakąż to granicę wyznaczyłeś w twym wniosku? Podczas gdy prawo wyraźnie zabrania ścigać za granicą, ty dozwalasz imać skądkolwiekbądź. Prawo zabrania nie tylko ścigać za granicą, 49
lecz nawet prowadzić nie dozwala. Tymczasem w myśl twego wniosku może każdy, komu się tylko podoba, pojmać wygnańca, który się dopuścił nierozmyślnego zabójstwa, i sprowadzić go przemocą do ojczyzny ukrzywdzonego. Nie pomieszałżeś ty wszystkich praw boskich i ludzkich, kiedy nie zwracasz oczu na samo przedsięwzięcie, które dopiero rozstrzyga o czynie, jestli piękny albo szkaradny. Widzicie bowiem, że we wszystkich prawach, a nie tylko 50
w karnych tak postanowiono. Tak n. p. jeżeli kto kogo bije, wszczynając zwadę, ten nie czyni mu nic złego, o ile to czyni „we własnej obronie.“ Albo: jeżeli obelgi miota, wtedy dodaje „niesłusznie,“ gdyż, jeżeli słusznie, to jest rzecz godziwa. Albo: jeżeli kto zabija, dodaje „rozmyślnie,“ gdyż, jeżeli „mimowoli,“ to inna sprawa. Wreszcie czytamy: jeżeli kto komu wyrządzi szkodę „umyślnie i niesprawiedliwie.“ Wszędzie znajdziemy, że dopiero zamiar nadaje właściwe znaczenie uczynkowi. Tylko u ciebie inaczej, bo wnosisz krótko „ktoby zabił Charidema, ma być pojman,“ bez względu na to, czy to nastąpi mimowoli, czy sprawiedliwie, czy w obronie własnej, czy w położeniu, w jakiem prawa dozwalają, czyli też w jakibądź inny sposób.

Czytaj następne prawo. 51

Prawo.

Nie wytacza się skargi o przelanie krwi tym, którzy donoszą do sądu o wywołanych z kraju, jeżeli który z nich wraca do ziemi zabronionej.

Drakona to prawo, mężowie ateńscy, podobnie jak i tamte, które wypisałem z artykułów przeciwko mężobójcom; należy zaś zastanowić się nad tem, co ono mówi. Przeciwko tym, którzy donoszą do sądu o mężobójcach powracających do kraju im zabronionego, nie wytacza się skargi o przelanie krwi. W tem ukazuje dwie rzeczy jako sprawiedliwe, a im obom przeciwi się właśnie wniosek Arystokratesa: po pierwsze, pozwala o mężobójcy donieść do sądu, ale nie samemu imać go i wlec; powtóre pozwala to czynić jedynie w tym razie, jeżeli powraca do kraju zabronionego, a nie do jakiegobądź innego.

A dokądże mu nie wolno? Do ziemi, z której wy- 52
wołan. W których zaś słowach najwyraźniej na to wskazuje? „Jeżeli który powraca.“ Tego zaś nie można odnosić do innego miasta okrom tego, z którego wywołan; skąd bowiem kto w ogóle nie musiał uchodzić, tam także i wracać nie potrzebuje. Zatem prawo pozwala donosić, jeżeli mężobójca powraca do ziemi zabronionej, a Arystokrates uczynił wniosek: ma być pojman nawet tam, gdzie mu żadne prawo nie wzbrania pędzić życia na wygnaniu.

Czytaj inne prawo. 53

Prawo.

Ktoby zabił kogo poniewolnie na igrzyskach, albo w marszu powaliwszy, albo na wojnie nie poznawszy, albo też gacha przy żonie, matce, siostrze, córce, lub nałożnicy, rodzicielce jego wolnych dzieci, za to zabójstwo nie ma uchodzić na wygnanie.

Ateńczycy! lubo wiele jest praw, którym przeciwny jest wniosek Arystokratesa, przecież żadnemu nie przeciwi się bardziej, jak obecnie odczytanemu. Chociaż bowiem prawo wyraźnie tak dozwala i zastrzega, pod jakimi wa-

runkami wolno gardła zbawić, przecież on na to wszystko zamrużył oko i przeznaczył karę, nie bacząc wcale, w jaki sposób kto drugiego zabija. Przypatrzcie się tylko, 54
jak pięknie i sumiennie określił to wszystko prawodawca od początku aż do końca.

Jeżeli kto zabije drugiego na igrzyskach, o tym orzekł, że nie zawinił. Dlaczego? Ponieważ miał baczenie nie na wynik, lecz na zamiar sprawcy. A jakiż ten jest? zwyciężyć żywego, ale nie zabijać. Jeżeli zaś zwyciężony za słaby był, aby podołać wysiłkom, wiodącym do zwycięstwa, to jemu samemu przypisał winę swojego nieszczęścia i dlatego żadnej kary na to nie przeznaczył. Da- 55
lej, jeżeli na wojnie, nie poznawszy kogoś, i ten nie jest winien tej krwi przelanej. Jeżeli bowiem zgładziłem kogo, uważając go za jednego z nieprzyjaciół, to słuszna, abym nie poniósł kary, lecz otrzymał przebaczenie. „Albo gacha przy żonie, matce, siostrze, córce lub nałożnicy, rodzicielce jego wolnych dzieci“, i takiego, który w takich okolicznościach kogo gardła zbawił, puszcza bezkarnie, i to najsłuszniej w świecie go uwalniając. Czemuż to tak? Bo 56
za kogo walczymy z nieprzyjaciółmi, aby nie padł ofiarą niczyjej lubieżności ani też sprosności, w obronie tego dozwolił nam zetrzeć nawet i przyjaciół, jeżeli oni wbrew prawu hańbią i uwodzą. Bo nie samo urodzenie daje nam przyjaciół i nieprzyjaciół, lecz ich postępowanie wytwarza tak jednych jako też i drugich; tych więc, którzy po nieprzyjacielsku postępują, pozwala prawo karać na równi z nieprzyjaciółmi. Przeto niesłychaną jest rzeczą, jeżeli pomimo tylu różnych warunków i okoliczności, w których wolno drugiemu życie odebrać, jednego tylko Charidema ani nawet w tych wypadkach tknąć się nie wolno. A je- 57
żeli Charidemowi to się wydarzy, co może już nie jednemu się wydarzyło, iż opuściwszy Tracyę, osiędzie w jakiemś mieście, w którem nie będzie miał władzy, ani mocy naruszania obowiązujących ustaw, a mimo to zechce dalej broić, krocząc torem dawnych przyzwyczajeń i popędliwości, wtedy cóż pozostanie innego, jak jeno spokojnie patrzeć na jego zuchwalstwo? Niebezpieczną bowiem

rzeczą byłoby z powodu tego wniosku ukarać go na gardle lub w jaki inny sposób prawem dozwolony. Aleby 58
kto rzekł: „Gdzieżby coś podobnego stać się mogło?“ W takim razie mogę i ja powiedzieć: „A któżby tam zabijał Charidema?“ Lecz pomijając to, ponieważ wniosek, przeciw któremu wystąpiłem, nie zwraca się przeciw żadnemu rzeczywistemu faktowi, lecz tylko przeciw urojonemu, o którym nawet nikt nie wie, czy może kiedy nastąpić, przeto jedno i drugie, o ile się odnosi do przyszłości, jest sobie równe; my zaś po prostu zapatrując się na te rzeczy, możemy śmiało twierdzić i przypuszczać, że stósownie do okoliczności jedno i drugie nastąpić może. W razie więc, gdy odrzucicie ten wniosek, a jemu 59
kto uczyni jaką krzywdę, to znajdzie się zawsze jeszcze dosyć kar na to w istniejących prawach; jeżeli go zaś zatwierdzicie, wtedy odjęta będzie wszelka pomoc prawa ukrzywdzonym, o ile Charidem za życia kogo skrzywdzi. Przeto wniosek ten pod każdym względem przeciwny jest prawom, — najlepiej go więc odrzucić.

Czytaj następne prawo. 60

Prawo.

Jeśli kto broniąc się natychmiast zbawi gardła łupiezcę, gwałtem i niesprawiedliwie grabiącego, za taką śmierć wolny jest od kaźni.

To są znów inne warunki, pod którymi dozwolono zabić. Jeżeli kto broniąc się natychmiast zbawi gardła łupiezcę, gwałtem i niesprawiedliwie grabiącego, prawodawca każe bezkarnie puścić to zabójstwo. Patrzcie, na Dzeusa, jak mądrze obwarowawszy, pod jakimi warunkami dozwolono zabić, tym wyrazem „natychmiast“ odjął czas do obmyślenia jakiego niegodziwego fortelu, a słowem „broniąc się“ dowodzi, że tylko w ten sposób udziela tej wolności ukrzywdzonemu, zresztą nikomu innemu. Otóż prawo w obronie własnej dozwala natychmiast zabijać, podczas gdy Arystokrates nic więcej nie dodaje, tylko całkiem krótko wnosi: „Ktoby zabił Charidema“ bez

względu na to, czy słusznie, czy w sposób przez prawa dozwolony. — Ależ, na Boga (mógłby kto zarzucić) zbyt 61
naciągamy tę sprawę, bo kogożby się miał tknąć Charidem, kogo gwałtem grabić? - Wszystkich ludzi! Wiecie bowiem przecie o tem, że wszyscy, którzy są panami jakiej siły zbrojnej, wymuszają i grabią mienie tych, od których się silniejszymi czują. I czyżto nie oburzające, o Ziemio i Bogowie, i widocznie przeciwne, nie tylko pisanemu prawu, lecz także wspólnemu zakonowi całej ludzkości, żeby mnie nie wolno było bronić się łotrzykowi, wydzierającemu mi moje mienie gwałtem i w sposób nieprzyjacielski, jeżeli mi nawet w takim wypadku nie będzie wolno zabić Charidema? A jeżeli on sam bezprawnie będzie łupił i przemocą wydzierał czyje mienie, to zabójca jego ma być pojman wbrew osnowie prawa, dającego w tych warunkach bezkarność!

Czytaj następne prawo. 62

Prawo.

Ktoby się stał winnym obalenia tej ustawy albo ją odmienił, czyto osoba na urzędzie, czy też osoba prywatna, ma być na czci karan i sam i jego dzieci i wszystkie rzeczy, które jego są.

Słyszeliście, mężowie ateńscy, wyraźnie osnowę prawa: Ktoby stał się winnym obalenia tej ustawy, albo ją odmienił, czyto osoba na urzędzie, czy też osoba prywatna, niechaj będzie na czci karan i sam i jego dzieci i wszystkie rzeczy, które jego są. Zaliż myślicie, że prawodawcy mało na tem zależało, aby prawa jego zawsze miały moc obowiązującą, nigdy nie były znoszone, ani też nie zmieniane? Ale Arystokrates nie wiele się o to troszczy — zmienia je i obala. Czemże bowiem innem jest zmiana ustawy, jak jeżeli kto nie zważając na ustanowione trybunały, ani na granice, których przekraczać nie powinien, bezwzględnie karę wyznacza, a nie dopuszczając żałoby ani obrony, z pod prawa wyjmuje? Czemże zaś innem jest obalenie ustaw, jak jeśli kto występuje z wnioskami

wprost sprzeciwiającymi się istniejącym prawom? — Wszelako przestąpił on nie tylko te prawa, mężowie ateńscy, lecz jeszcze i innych wiele, których nie wypisałem dla ich mnogości. Lecz wymienię je tylko w ogólności: Wszystkie prawa odnoszące się do spraw gardłowych, które każą skarżącym pozywać, świadectwo dawać, albo przysięgać, albo cobądź innego czynić, wszystkie te prawa przestąpił i uczynił wniosek im wszystkim przeciwny. Bo jakżeż to inaczej nazwać, kiedy niema ani pozwania przed sąd, ani świadectwa świadków, ani przysięgi, lecz kiedy zaraz po obwinieniu stanowi się karę i to właśnie taką, jaką prawa zabraniają? A przecież to wszystko, zawarowane prawami, ma się odbywać przed naszymi pięciu trybunałami. 63
Lecz, na Dzeusa, odpowie kto może, to są przestarzałe i niesprawiedliwe urządzenia, przeciwnie zaś jego najświeższe projekty sprawiedliwe i piękne. Daleko do tego! Owszem nie wiem, czy zaszło kiedy u was coś ohydniejszego, od tego wniosku, boć przecie z pomiędzy wszystkich trybunałów, ile ich tylko na świecie, niema już chyba żadnego, ani poważniejszego, ani sprawiedliwszego, aniżeli trybunały nasze. Chciałbym zaś pokrótce wyrzec tych kilka słów, które prawdziwy zaszczyt i sławę miastu przynoszą, a których słuchanie większą wam zapewne sprawi przyjemność. Rozpocznę więc stąd, skąd najlepiej zapoznacie się z tą sprawą, to jest wracając napowrót do dobrodziejstwa wyświadczonego Charidemowi. 64

65 Myśmy, o mężowie ateńscy, przyjęli Charidema w liczbę swoich obywateli, a przez to dobrodziejstwo przypuścili go do udziału w naszych obrządkach religijnych, w naszych świętych zwyczajach, w naszych prawach uświęconych i w ogóle do wszystkiego, w czem sami uczestniczymy. A zaprawdę znajduje się u nas wiele takich urządzeń, jakich niema nigdzieindziej; jednem zaś ze wszystkich najpoważniejszem i nam tylko właściwem jest sąd na wzgórzu Aresa, t. j.

Areopag, o którym krąży tyle pięknych, jużto bajecznych, jużto na naszem świadectwie opartych podań, ile o żadnym innym trybunale; nie od rzeczy bę-

dzie przytoczyć tu dla przykładu jedno lub dwa takie podania. Rozpocznę od najstarszych, jakie przekazano na- 66
szej pamięci: Otóż ten jeden sąd zaszczycali nawet sami bogowie, dając i biorąc w nim zadośćuczynienie w sprawach gardłowych, i sami zasiadali jako sędziowie w swych wzajemnych sporach. Tak, jak niesie podanie, dochodził Posejdon swej sprawy przeciwko Aresowi o zabicie syna swego Halirotiosa, a dwunastu bogów sądziło sprawę Eumenid i Orestesa. To są przykłady z zamierzchłej starożytności; w późniejszych zaś czasach nie odważył się żaden tyran, żadna oligarchia ani demokracya odbierać temu sądowi prawa wyrokowania w sprawach gardłowych, lecz wszyscy rozumieli, że sami nie mogą się zdobyć na podobny, jak u tego sądu, wymiar sprawiedliwości. Prócz tego tak już ważnego przymiotu jest to jedyny sąd, któremu nigdy ani żaden obżałowany po swojem zasądzeniu, ani też żadna strona powodowa przegrawszy swe prawo nie mogła dowieść, jakoby niesprawiedliwy otrzymała wy-
rok. Tę więc strażnicę prawną i jej sprawiedliwe karania 67
swym wnioskiem obrażając, dozwolił wnioskodawca Charidemowi broić całe życie, jak mu się tylko podoba, a w razie, gdyby go co niemiłego spotkało, upoważnił jego przyjaciół do potwarczej denuncyacyi. Rozważcie bowiem rzecz w następujący sposób: Wiadomo to wam wszystkim, że przed Areopagiem, gdzie prawo każe wytaczać sprawy gardłowe, oskarżyciel w swojej przysiędze rzuca najpierw klątwę na siebie, na swój ród i dom, i to w przysiędze
wcale nie zwyczajnej, ale takiej, jakiej w innych wypad- 68
kach nigdy nie składa; staje bowiem na częściach ofiarnych odyńca, barana i byka, które znów tylko pewne osoby i w pewnych dniach ofiarować mogą: wszystko to zaś i co do czasu i co do wszelkich czynności tak musi być spełnione, jak tego święty wymaga obrządek. A potem jeszcze nie koniecznie dają wiarę temu, który taką złożył przysięgę, lecz, jeżeli mu dowiodą, że nieprawdę mówił, to tyle tylko osiągnie, że skala swój ród i swoje dzieci
krzywoprzysięstwem. Jeżeli zaś oskarżenie okaże się słu- 69
sznem i sprawcy dowiedzie się morderstwa, to i w tym

razie oskarżyciel nie ma żadnej mocy nad pokonanym,
lecz prawa i osoby do tego upoważnione mają moc ka-
rania, podczas gdy jemu wolno tylko patrzeć się na wy-
miar kary prawem przepisanej, nadto nic więcej. To się
odnosi do strony powodowej; obżałowanemu przysługuje
również prawo przysięgi i jemu pierwszemu po skończo-
nej obronie wolno się oddalić, w czem mu ani oskarży-
ciel, ani sędziowie, ani też żaden inny człowiek przeszka-
dzać nie może. A czemuż to tak, mężowie ateńscy? Po- 70
nieważ ci, co ten zwyczaj pierwsi wprowadzili, czyto byli
bohaterowie czy też bogowie, nie chcieli się znęcać nad
ludzkiem nieszczęściem, lecz, o ile to przystalo, starali się
po ludzku nieść ulgę w przygodzie. Te więc wszystkie
tak piękne i prawe instytucye obraził, jak widać, au-
tor tego wniosku; nie zawiera on bowiem ani jednego
punktu z powyżej wymienionych. Najpierw więc wniosek
ten przeciwi się temu jedynemu w świecie trybunałowi i
przeciwi się jego pisanym i nie pisanym prawem.

Powtóre wdziera się jeszcze w zakres innego trybunału 71
przy Palladium, sądzącego poniewolne zabójstwa i o-
braża jego prawa. Bo i tutaj rozpoczyna się od przysięgi,
po niej następuje rozprawa, a na ostatku wyrok trybuna-
łu; tymczasem tego wszystkiego niema w jego wniosku.
Jeżeli zaś kogo zasądzą i uznają winnym, wtedy ani oskar-
życiel, ani nikt inny nie ma mocy nad winowajcą, oprócz
samego prawa. A cóż każe prawo? Każe winnemu ponie- 72
wolnego zabójstwa wyjść z ojczyzny oznaczoną drogą
w przeciągu pewnego czasu i tak długo żyć na wygnaniu,
aż przejedna kogo z rodziny zabitego. Wtedy pozwala
mu wrócić z pewnemi zastrzeżeniami, nie bądź co bądź,
lecz przepisuje mu pewne ofiary, oczyszczenia i inne tym
podobne czynności, które spełnić musi; co wszystko do-
kładnie, mężowie ateńscy, prawo opisuje. Albowiem słuszna 73
rzecz, aby za nierozmyślne uczynki mniejszą wyznaczalo
karę, niż za rozmyślne, i naturalna, aby zapewniając bez-
pieczeństwo wychodźcy, dozwoliło mu opuścić swój kraj;
aby zaś potem po powrocie do kraju przepisanemi cere-
moniami został oczyszczony, pojednany i aby nad tem

wszystkiem prawa moc miały, wszystko to są bardzo piękne urządzenia. Otóż te wszystkie tak sprawiedliwe postanowienia najstarszych zakonodawców naruszył nasz wnioskodawca i oba te tak poważne trybunały i ich tylu wiekami uświęcone prawa tak bezczelnie podeptał.

Istnieje jeszcze inny trzeci trybunał, najświętszy ze 74
wszystkich i grozą przejmujący, jeżeli kto przyznaje się do zabójstwa, lecz twierdzi, że je godziwie popełnił. Jest to **trybunał przy Delfinium.**

Zdaje mi się bowiem, o sędziowie, że ci, którzy najpierw ten sąd ustanowili, nad tem się przedewszystkiem zastanawiali, czy nie można bezwarunkowo żadnego zabójstwa uważać za godziwe, czy też przecie które z nich można za takie uważać. Widząc zaś, jak Orestes, przyznawszy się do zabicia swej matki, od samych bogów, którzy go sądzili, został uwolniony, rozumieli, że w pewnych wypadkach zabójstwo może być sprawiedliwe, gdyż oczywista, bogowie nie byliby wydali niesprawiedliwego wyroku. Tak się więc na rzecz zapatrując, ustanowili i oznaczyli dokładnie, pod jakimi warunkami godzi się gardła zbawić. Tymczasem ten człowiek nie zna żadnego wyjątku, 75
lecz po prostu od razu wydaje tego, ktoby zabił Charidema, czyto w sposób sprawiedliwy, czyto prawami dozwolony. A przecież wszystkie ludzkie mowy i uczynki mogą mieć tylko ten jeden z dwojga przymiot: sprawiedliwość albo niesprawiedliwość; obu przymiotów razem nie może mieć ten sam uczynek ani też żadna mowa (jakżeż bowiem mogłaby być jedna i ta sama rzecz sprawiedliwą i niesprawiedliwą?) lecz przy roztrząsaniu przypuszcza się istnienie jednego: jeżeli niesprawiedliwy jest (przymiot,) osądzamy rzecz jako złą, jeśli sprawiedliwy, jako dobrą i pożyteczną. Ty zaś żadnego z tych przymiotów nie dodałeś, wnosząc „jeżeli kto Charidema zabije“ i winy bliżej nie określiłeś, lecz dodając zaraz potem słowa „ma być pojman“, obraziłeś widocznie i ten trzeci trybunał i jego prawa.

Istnieje oprócz tych jeszcze czwarty

trybunał przy Prytaneum.

Do niego należy, jeżeli w kogo uderzy spadły kamień, drzewo, żelazo, lub temu coś podobnego, a nie wie się, z czyjej to ręki, tylko widzi się pocisk morderczy i trzyma się go w ręku; takie wypadki przydzielono temu trybunałowi. Jeżeli tedy nie godzi się pozostawiać bez sądu nawet nieżywotnych przedmiotów bez czucia i świadomości, jako bezpośrednich sprawców, to, przebóg, byłoby dopiero rzeczą niegodziwą a nawet bezbożną z powodu podobnego przestępstwa wydawać w ręce czyje bez poprzedniego sądu i wyroku *człowieka*, może nieraz całkiem niewinnego, jeżeli się tak zdarzy, a zresztą, chociażby był i winny, to zawsze przecie człowieka, którego przyrodzenie tak samo, jak i nas, wyposażyło.

Zwróćcie waszą uwagę jeszcze i na piąty 77
trybunał we Freatto, który on również obraził. Temu trybunałowi każe prawo wydawać wyroki w takich wypadkach, jeżeli kto uszedł z kraju z powodu nierozmyślnego morderstwa, a potem ściągnął na siebie podejrzenie drugiego i to rozmyślnego morderstwa wpierw, zanim się pojednał z krewnymi, którzy go zmusili uchodzić na wygnanie. Prawodawca nie przeoczył tu i takiego przestępcy, któremu nie wolno było powracać do kraju, i na podstawie jego dawniejszego występku nie dawał od razu
wiary drugiemu podobnemu obwinieniu, lecz znalazł spo- 78
sób, w jakiby bez obrazy uczuć religijnych nie pozbawił człowieka obrony i sądu. Cóż więc uczynił? Oto sprowadził sędziów na takie miejsce, na któremby wolno było stanąć i wygnańcowi, wyznaczając na to pewne wybrzeże morskie, zwane „we Freatto". Ku niemu podpływa na okręcie obżałowany, nie wysiadając wcale na ląd, a sędziowie przesłuchują go z lądu i wydają wyrok. Jeżeli go zasądzą, wtedy słusznie ponosi karę za rozmyślne morderstwo; jeżeli zaś wyjdzie zwycięsko, wtedy jest wolny od tego zarzutu, tylko za dawniejsze zabójstwo podlega
karze wygnania. Dlaczegoż to wszystko tak skrupulatnie 79
ustanowiono? Ustawodawca uważał równie za bezbożną rzecz winnego puszczać bezkarnie, jako też i niewinnego ścigać bez sądu. Jeżeli więc względem już zasądzonych

mężobójców postępuje się z taką ścisłością, że się ich nie pozbawia obrony i sądu i wszystkich środków prawnych, o ile to się odnosi do ich późniejszego przewinienia, jakżeż dopiero oburzający musi być wniosek, uprawniający wydanie w ręce oskarżycieli człowieka, któremu nie udowodniono ani przekonano, popełnilli jaki czyn, albo nie, — rozmyślnie czyli poniewolnie?

Oprócz tych wszystkich wymienionych jest jeszcze 80
szósty sąd, który Arystokrates również obraził swoim wnioskiem. Mianowicie jeżeli kto nie zna tych wszystkich urządzeń, albo też upłynął już termin, w którym należało to wszystko czynić, albo też z jakiego innego powodu nie chce w ten sposób postępować, a mężobójcę widzi chodzącego do świątyń i po rynku, — wtenczas wolno mu zaprowadzić go do więzienia, jednak nie do domu ani też dokądby sam zechciał, jak to ty wnosisz. Tamże zaprowadzony nie doznaje nic złego przed wydaniem wyroku, lecz dopiero w razie zasądzenia zostanie na gardle ukarany; jeżeli zaś oskarżyciel nie otrzyma piątej części głosów, wtedy musi zapłacić tysiąc drachm kary. Nie do te- 81
go jednak zdąża wniosek Arystokratesa, lecz raczej obwinia niewinnego, a niezasądzonego jeszcze wydaje natychmiast w ręce nieprzyjaciół. Jeżeli zaś kto z ludzi, lub nawet samo państwo pospieszy z pomocą tylu zagrożonym instytucyom prawnym, ile ich tu przytoczyłem, i tylu poniewieranym i obrażonym trybunałom, (ile ich wymieniłem), trybunałom zaprowadzonym przez samych bogów, z których przez cały późniejszy czas ludzie korzystają, jeżeli obroni człowieka od zuchwalstwa i bezprawia, — z takim każe Arystokrates zerwać wszelkie stosunki, nie dopuszcza go do obrony ani do sądu, lecz natychmiast bez sądu wymierza nań karę. Azali można sobie wyobrazić jeszcze jaki okropniejszy i więcej prawom przeciwny wniosek?

Czy nam pozostało jeszcze jakie prawo? Pokaż. — To. 82
Odczytaj je.

Prawo.

Jeżeli kto zginie gwałtowną śmiercią, za takie morderstwo krewnym jego dozwolono chwytać ludzi tak długo, aż dadzą zadośćuczynienie za morderstwo, lub morderców wydadzą. W ten sposób wolno chwytać najwięcej trzy osoby.

Nie wiem, mężowie ateńscy, czy z pośród tylu naszych pięknych praw istnieje które równie dobre i sprawiedliwe. Przypatrzcie się bowiem, jakie ono słuszne i nadzwyczaj ludzkie. Jeżeli kto zginie gwałtowną śmiercią 83
— powiada. Najpierw, przez dodanie wyrazu „gwałtowną“ daje nam wyraźnie do poznania, że mowa tu o wypadku zaszłym w sposób niesprawiedliwy. Za takie morderstwo, powiada, wolno krewnym chwytać ludzi, aż dadzą zadośćuczynienie za morderstwo, lub morderców wydadzą. Patrzcie, jak trafnie. Najpierw każe im dać zadośćuczynienie, a potem, jeżeli tego nie chcą, wzywa do wydania sprawców; jeżeli zaś i tego nie chcą uczynić, wtedy dozwala chwytać ludzi, ale najwięcej tylko trzy osoby. Wniosek więc Arystokratesa przeciwi się całemu temu prawu. Wnosząc bowiem najpierw „ktoby zabił“, nie 84
dodał do tego „w sposób niesprawiedliwy lub gwałtowny“, ani w ogóle nic więcej. Potem, zamiast domagać się ukarania sądowego, wnosi zaraz „ma być pojman“. Oprócz tego, jeżeli najbliżsi widzowie spełnionego czynu nie dadzą zadośćuczynienia, ani też sprawców nie wydadzą, wtedy prawo dozwala chwytać z nich najwięcej trzy osoby, jako zakładników; przeciwnie Arystokrates uważa tych 85
ludzi za niewinnych i ani słówkiem o nich nie wspomina; tych zaś, którzy przyjęli banitę, (przypuśćmy bowiem taki wypadek) pragnie wykluczyć z przymierza w razie, gdy nie wydadzą proszącego opieki — wbrew powszechnemu prawu ludzkiemu, które każe przyjąć banitę. Przez to więc, że nie podaje bliższych okoliczności morderstwa, że nie postanawia żadnego postępowania sądowego, że nie domaga się żadnego zadośćuczynienia, że dozwala imać mordercę z każdego miejsca, że karze przyjmują-

cych w opiekę, a nie najbliższych widzów popełnionego czynu, słowem przez cały swój wniosek sprzeciwił się również i temu prawu.

Czytaj teraz następne. 86

Prawo.

Nie wolno też stanowić prawa dla jednego tylko męża, jeżeli to samo nie dotyczy wszystkich Ateńczyków.

Odczytane teraz prawo, mężowie ateńscy, nie jest już wzięte z praw przeciwko mężobójcom, wszelako nie ustępuje wcale żadnemu innemu. Jak bowiem w ogóle i w politycznym zarządzie państwa wszyscy mają równy udział, tak samo myślał prawodawca, że i z dobrodziejstwa praw wszyscy zarówno korzystać powinni i dlategoto ustanowił, że nie wolno stanowić prawa dla jednego męża, jeżeli to samo nie dotyczy wszystkich Ateńczyków. Skoro więc powszechnie przyznają, że wszelkie wnioski do prawa muszą się zgadzać z prawami istniejącemi, przeto autor tego wniosku przydatnego wyłącznie tylko Charidemowi, a nie i wam także wszystkim, sprzeciwił się widocznie i temu także prawu: czego bowiem prawem stanowić nie wolno, tego oczywiście i we wniosku do prawa za sprawiedliwe uważać nie można.

Czytaj następne prawo. Czy już wszystkie? 87

Prawo.

Żadna uchwała ani przez radę, ani przez lud powzięta nie ma mieć większego znaczenia od praw.

Połóż. Sędziowie, myślę, że niewielkiego tu potrzeba dowodu i najłatwiej to będzie wykazać, że wniosek i temu prawu jest przeciwny. Kto bowiem przestąpiwszy wszystkie istniejące prawa, ile ich tylko jest, stanowi i podaje w swym wniosku rzecz ważną tylko dla jednego, o tym cóż innego powiedzieć możemy, jeno że wniosek swój chce wznieść ponad prawa?

Pozwólcie mi tu zaś przytoczyć jedną lub dwie uchwały 88
powzięte dla prawdziwych dobroczyńców miasta, abyście się przekonali, że łatwo jest powziąć sprawiedliwą uchwałę, jeżeli kto w tym właśnie celu czyni jaki wniosek, jeżeli pragnie odznaczyć kogoś, lub przypuścić go do waszych praw, ale nie chce nic złego czynić, ani też nikogo oszukiwać pod pokrywką uczciwego zamiaru. Odczytaj tę uchwałę. Żeby nam jednak to czytanie nie zajęło zbyt dużo czasu, z uchwał tych wyjąłem tylko te miejsca, które dotyczą mego zaskarżenia. Czytaj.

Uchwały.

. . . .

Widzicie, mężowie ateńscy, że wszyscy wyrażali się 89
w ten sam sposób. „Ma być (czytamy tamże) tak samo karan, jak gdyby przelał krew Ateńczyka“ — a szanują wasze odnośne prawa i uznają je nawet za godne poważania, skoro przypuszczenie do nich uważają za pewne odznaczenie. Inaczej Arystokrates. On je znieważa i obraża, w jaki tylko może sposób (skoro występuje z wnioskiem wyłącznym dla jednego, jak gdyby prawa nie miały już żadnego znaczenia), a mało ceni łaskę prawa obywatelstwa, jakąście wyświadczyli Charidemowi. Kto bowiem tak się w swym wniosku wyraża, jakobyście byli z tego zadowoleni, a nawet do wdzięczności mu się poczuwali, i wzywa was do strzeżenia go, aby mógł bezpiecznie czynić, cokolwiek zechce, czyż ten nie zdąża do tego, co powiadam?

Wiem o tem dobrze, mężowie ateńscy, że Arystokra- 90
tes nie będzie mógł udowodnić, jako wniosek jego nie przeciwi się widocznie prawom, lecz będzie się starał oczyścić z tego najcięższego zarzutu, iż w całym swoim wniosku znosi postępowanie sądowe w razie takiego przewinienia. Sądzę, że nad tem nie potrzebuję się długo rozwodzić, lecz na samej osnowie jego wniosku dobitnie wykażę, że nawet on sam nie wierzy w możliwość postępowania sądowego w podobnym wypadku. Wniósł bowiem „ktoby 91
zabił Charidema, ma być pojman, a jeżeli się kto ujmie

za nim, czyto państwo, czyto osoba prywatna, należy zerwać z nim wszelkie stosunki“, i to natychmiast, skoro oswobodzonego nie każe stawić przed sądem. A przecież, gdyby był chciał zezwolić na postępowanie sądowe i takowego nie pozbawił go, wtedy byłby dodatkowo wyznaczył karę na tych, którzy, ująwszy się za winnym, przed sąd go nie stawili.

Sądzę też, że on i z takim wystąpi dowodem i bę- 92
dzie się usilnie starał łudzić was, jako wniosek ten nie jest jeszcze prawomocny: jest on bowiem dopiero wnioskiem senatu, a w myśl prawa przedwstępna uchwała senatu ma obowiązywać tylko jeden rok; jeżeli się więc przeciw niemu oświadczycie, to państwo żadnego uszczerb-
ku nie dozna wskutek tej uchwały. Na to należałoby mu, 93
mojem zdaniem, dać taką odprawę: Nie dlategoś ty uczynił swój wniosek, abyśmy z powodu jego bezprawności żadnej nie ponieśli szkody, (bo wcale nie potrzebowałeś tego czynić, jeżeli ci naprawdę zależało na dobru ojczyzny), lecz dlatego, aby nas oszukać i aby niektórzy mogli działać ku ujmie i ku szkodzie naszej. Z takim to patryotą stanąwszy do walki, jestem powodem odwłoki i unieważnienia jego wniosku. I niesłuszną zaprawdę byłoby to rzeczą, gdyby im to na dobre wyszło,
za coby mnie się właściwie wdzięczność należała. Krom 94
tego nie jest to znów taka niewinna rzecz, jakby to niejeden mógł myśleć. Gdyby się bowiem nikt inny nie znalazł, coby z podobnem lekceważeniem waszego dobra znów czynił takie wnioski, to może byłoby to jeszcze do zniesienia, ponieważ zaś obecnie na takich wcale nam nie schodzi, przeto najlepiej będzie odrzucić ten wniosek. Któż bowiem nie zechce śmiało znowu czynić wnioski, jeśli Arystokrates wyjdzie cało z tej sprawy, któż ich nie uchwali i kto wreszcie na nie wniesie zaskarżenie? Nie na to zatem baczyć trzeba, czy wniosek z czasem utraci swoją ważność, lecz na to, że kreskami waszemi uznając go niewinnym, zniesiecie karalność tych, którzy was krzywdzić zechcą.

Jeszcze i to nie jest mi tajnem, mężowie ateńscy, że 95

Arystokrates, nie znalazłszy żadnego prostego i słusznego dowodu, ucieknie się do rozmaitych wybiegów i będzie na przykład twierdził, że już wiele podobnych uchwał zapadło dla wielu. To jednak nie jest wcale dowodem prawności jego wniosku; wiele bowiem istnieje pozorów, którymi nieraz daliście się w błąd wprowadzić. Tak na 96
przykład, gdyby na odrzucone przez was wnioski do prawa nikt nie położył skargi, natenczas miałyby naprawdę ważność wobec praw, chociażby nawet były im przeciwne. Również, jeżeli jaki pisany wniosek uszedł oskarżenia, czyto, że oskarżyciele odstąpili od skargi, czyto, że nie mogli jej dowieść, nie uchyla to wcale jego bezprawności. Czy więc tacy sędziowie dotrzymują złożonej przysięgi? Tak jest. Jakto? Zaraz wyłuszczę. Przysięgli oni sądzić podług swego sumiennego przekonania, zdanie zaś swe i przekonanie wyrabiają sobie podług tego, co słyszą; o ile więc według niego głosują, o tyle postępują sumiennie. Każdy bowiem postępuje sumiennie, 97
kto nie powodując się ani nienawiścią, ani życzliwością, ani też żadnymi innymi ubocznymi względami, oddaje głos zgodnie z swem wewnętrznem przekonaniem; jeżeli bowiem coś mylnie zrozumiał podczas przedstawienia sprawy, to z powodu niezrozumienia rzeczy nie zasługuje na ukaranie. Ale na tego spada klątwa, kto z całą świadomością rzeczy was zdradza i oszukuje. Dlategoto na każdem zgromadzeniu ludu rzuca klątwę herold nie na tych, którzy się dali podejść, ale na tego, kto mową swoją oszukuje senat, lud albo sąd przysięgłych. Przeto 98
nie przyjmujcie takiego tłómaczenia, że coś już bywało, lecz czy się działo sprawiedliwie, ani też, że inni sędziowie w ten sposób rozstrzygali takie sprawy, lecz dowodu żądajcie od nich, że ich zapatrywanie słuszniejsze od waszego. Jeżeli zaś nie będą mogli dowieść, to sądzę, że nie przystoi większej wagi kłaść na oszukaństwa drugich, niż na własne zdanie. Oprócz tego i ów wybieg 99
wydaje mi się bardzo bezczelny, że już i przedtem dla innych ludzi takie uchwały powzięto. Jeżeli bowiem kiedy

wbrew prawom postępowano, a ty to naśladowałeś, nie powinno ci to dlatego uchodzić bezkarnie, lecz raczej powinieneś być za to zasądzony. Gdyby bowiem już kogo za to samo skazano, to i tybyś takiego wniosku nie uczynił; tak samo, kiedy ciebie zasądzą, kto inny tak prędko z nim się nie pokwapi.

Koniec części pierwszej.

Ważniejsze błędy drukarskie:

Pag. 3 not. 1. pro 19 scribendum 13
„ 4 lin. 1. (ab imo) pro duorun scribendum duorum
„ 5 „ 12. „ „ „ sinplici „ simplici
„ 5 not. 2. post „Antibarbarus“ delendum 7
„ 7 not. 2. pro 7 scribendum 4 sq.
„ 9 lin. 1. pro eorporis scribendum corporis
„ 13 lin. 1. (ab imo) pro certisqoe scribendum certisque.
Str. 19 wiersz 3. zam. ktòrego to czytaj: którego
„ 20 „ 1, 21 i 22. zam. Chersoneski czytaj: chersoneski
„ 22 „ 7 i 11., str. 24 wiersz 7. i str. 30 wiersz 6 zam. zaskarzenie czytaj: zaskarżenie
„ 23 „ 18 (z dołu) zam. obywatalstwa czytaj: obywatelstwa
„ 24 „ 6 zam. przewłaszczył czytaj: przywłaszczył
„ 24 „ 3 (z dołu) zam. słusz-nie czytaj: słu sznie
„ 39 „ 9 „ „ co bądź „ cobądź

Wiadomości szkolne.

I. Skład grona nauczycieli przy końcu roku szkolnego 1893.

a) Dla nauki przedmiotów obowiązkowych:

1. **Skupniewicz Józef**, dyrektor, członek Rady Szk. okręg., uczył jęz. niemieckiego w kl. IIIb. — 4 godzin w tygodniu.
2. **Brajer Józef**, profesor, gospodarz IVb. kl., uczył języka łacińskiego w IVb. Vb. i języka polskiego w IIIa. i IVb. kl. — 17 godzin w tygodniu.
3. **Turczyński Emeryk**, profesor w VIII. randze, zawiadowca gabin. przyrodn., uczył historyi natur. w Iab., IIab., IIIab., Vab. i VI. kl. — 18 godzin w tygodniu.
4. **X. Łepki Mikołaj**, profesor w VIII. randze, uczył religii obrz. grec. w kl. I—VIII. — 16 godzin w tygodniu.
5. **Perfecki Romuald**, profesor, gospodarz Va. kl., uczył jęz. greckiego w IIIa. i Vab., i jęz. polskiego w Vb. kl. — 18 godzin w tygodniu.
6. **Gawenda Tomasz**, dr. fil., profesor, gospodarz VIII. kl., uczył jęz. niemieckiego w kl. Ia, VIII., historyi i geografii w kl. IVb., logiki w VII i psychologii w VIII. kl. — 18 godzin w tygodniu.
7. **Polański Kornel**, profesor, uczył jęz. ruskiego w III., historyi powsz. i geografii w Ia, IIab., VI. i VII. — 20 godzin w tygod.
8. **Czerkawski Jan**, profesor, gospodarz Ib. kl., uczył jęz. ruskiego w VI. VII. i VIII., języka niemieckiego w Ib. i IIb. kl. — 18 godzin w tygodniu.
9. **Kubisztal Stanisław**, dr. fil., profesor, uczył historyi powsz. i geografii w Ib., IIIb., IVa., Vab., VIII. kl. — 19 godzin w tygodniu.
10. **Kryciński Waleryan**, profesor, uczył rysunków w kl. IIab., IIIab., IVab., — 24 godzin w tygodniu.
11. **Kusionowicz Michał**, profesor, gospodarz VII kl., zawiadowca polskiej biblioteki uczniów, uczył jęz. łacińskiego w VII. i VIII. kl., jęz. greckiego w VII. kl., i języka polskiego w Va kl. — 17 godzin w tygodniu.
12. **Wasilkowski Józef**, profesor, gospodarz IVa kl., zawiadowca biblioteki naucz., uczył jęz. greckiego w IVab. kl., języka polskiego w VI. VII. i VIII. kl. — 17. godzin w tygodniu.

13. **Szajdzicki Euzebiusz**, profesor, gospodarz Vb. kl., zawiadowca niem. bibl. uczniów, uczył jęz. niemieckiego w kl. IVa., Vab., i VI. kl. — 16 godzin w tygodniu.
14. **Salo Ludwik**, profesor, gospodarz Ic., uczył jęz. łacińskiego w Ic., jęz. niemieckiego. w IVb. i VII. i matematyki w Ic. kl. — 19 godzin w tygodniu.
15. **Mikuła Ludwik**, nauczyciel, uczył matematyki w kl. Vb., VI. VII. i VIII., fizyki w IVb., VII. i VIII. kl. — 21 godzin w tygodniu.
16. **Dembitzer Zacharyasz**, nauczyciel, uczył jęz. łacińskiego w kl. Va., VI., jęz. greckiego w VIII. — 17 godzin w tygodniu.
17. **X. Sienkiewicz Józef**, nauczyciel, uczył religii obrz. łać. w kl. I—VIII. — 16 godzin w tygodniu.
18. **Małecki Arkadyusz**, zast. naucz., uczył jęz. polskiego w kl. Ic., jęz. ruskiego w I. i II kl., jęz. niemieckiego w Ic. i IIIa., kl. — 19 godzin w tygodniu.
19. **Dolnicki Leon**, zast. naucz., zawiad. rusk. bibl. dla młodź., gosp. IIa. kl., uczył jęz. niemieckiego w IIa., ruskiego w IV. V., historyi i geografii w Ic. i IIIa. — 16 godzin w tygodniu.
20. **Myślewicz Władysław**, zast. naucz., gospod. VI. kl., uczył jęz. łacińskiego w IV a., jęz. greckiego w VI. kl., i języka polskiego w IIIb i IVa. kl. — 16. godz. w tyg.
21. **Fediów Stefan**, zast. naucz., gospodarz IIIb. kl., uczył jęz. łacińskiego w Ib. i IIIb. kl. i jęz. greckiego w IIIb. kl. — 19 godzin tygodniowo.
22. **Tyran Wincenty**, zast. naucz., gospodarz IIIa. kl., uczył jęz. łacińskiego w IIa. i IIIa. kl. i jęz. polskiego w IIa. kl. — 17 godzin w tygodniu.
23. **Żydowski Stefan**, zast. naucz., gosp. Ia. kl., uczył jęz. polskiego w Iab., matematyki w Iab. IIb. i IIIa kl. — 18 godzin w tygodniu.
24. **Burzyński Józef**, zast. naucz., uczył matematyki w IIa., IIIb., IVab. i Va. i fizyki w IVa. kl. — 19 godzin w tygodniu.
25. **Szufa Jan**, zast. naucz., gospodarz IIb. kl., uczył jęz. łacińskiego w Ia. i IIb. kl. i jęz. polskiego w IIb. kl. — 19 godzin w tygodniu.
26. **Beer Adolf**, naucz. pomocniczy i asysent przy naucz. rysunków, uczył rysunków w Iabc. — 12 godzin w tygodniu.

b) Dla nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Gawenda Tomasz, j. w., uczył hist. kraju rodz. w VII. kl. — 2 godzin tygodniowo.
2. Kubisztal Stanisław, j. w., uczył hist. kraju rodz. w IVab. kl. — 2 godzin tygodniowo.

3. Polański Kornel, j. w., uczył historyi kraju rodzinnego w IIIab. kl. — 2 godzin tygodniowo.
4. Kryciński Waleryan, j. w., uczył rysunków odręcznych i geometrycznych dla klas wyższych — 6 godzin tygodniowo.
5. Mikuła Ludwik, j. w., uczył spiewu w 2 oddz., 4 godzin tygodniowo.
6. Myślewicz Władysław, j. w., uczył kaligrafii — 2 godzin tygodniowo.
7. Haczewski Kazimierz, naczelnik straży pożarnej miejskiej i kierownik ćwiczeń towarzyst. »Sokół«, uczył gimnastyki. — 6 godzin tygodniowo.

c) Dla nauki religii mojżeszowej.

7. Grünes Wilhelm, kierownik szkoły lud. izr. fund. bar. Hirscha, uczył rel. mojż. w 4 oddz. — 8 godzin tygodniowo.

d) Zmiany w składzie grona nauczycieli w ciągu roku szk. 1892/3.

Rozporządzeniem z dnia 25. lipca 1892 l. 15605 przeniosła Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa zastępców nauczycieli: Cyryla Grabowicza do c. k. gimnazyum w Bochni, Maryana Gabryelskiego do c. k. gimnazyum w Brodach, Aleksandra Krochmaluka do c. k. gimnazyum akademickiego we Lwowie, Aleksandra Rychlika do c. k. gimnazyum św. Anny w Krakowie, mianowała zaś na ich miejsce zastępców nauczycieli: Stefana Fediowa z gimnazyum w Buczaczu, Wincentego Tyrana z c. k. gimnazyum w Rzeszowie i kandydata stanu nauczycielskiego Jana Szufę.

J. E. Pan Minister W. i O. reskr. z dnia 24. czerwca 1892 l. 13007 nadał posady nauczycieli w tutejszym zakładzie prof. c. k. gimnazyum w Drohobyczu Dr. Tomaszowi Gawendzie i prof. c. k. akademickiego gimnazyum we Lwowie Ludwikowi Salo.

J. E. Pan Minister W. i O. przeniósł reskr. z dnia 26. sierpnia 1892 l. 19123 rzym. kat. katechetę tutejszego gimnazyum ks. Mikołaja Martiniego na własną prośbę w stan stałego spoczynku.

Ks. Mikołaj Martini pełnił obowiązki katechety w tutejszym zakładzie począwszy od sierpnia 1865 r. i szczepił nauki wiary i moralności w serca młodzieży a spędziwszy przeszło 30 lat w zawodzie nauczycielskim usunął się w zacisze życia prywatnego pozostawiając po sobie jak najlepsze wspomnie-

nie pomiędzy kolegami i zasłużywszy sobie na szacunek u wszystkich, a na szczerą wdzięczność u młodzieży.

Wys. c. k. Rada Szkolna krajowa rozp. z dnia 21. września 1892 l. 20824 zamianowała Alfreda Beera pomocnikiem nauczyciela rysunków w tutejszym zakładzie.

Wys. c. k. Rada Szkolna krajowa rozp. z dnia 10. października 1892 l. 22421 zamianowała Wilhelma Grünesa, kierownika szkoły ludowej izr. fundacyi bar. Hirscha, nauczycielem pomocniczym dla nauki religii mojżeszowej.

Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa rozp. z dnia 22. października 1892 l. 632 zamianowała ks. Józefa Sienkiewicza zastępcą nauczyciela dla tutejszego zakładu.

J. Exc. Pan Minister W. i O. reskryptem z dnia 13. grudnia 1892 l. 226647 nadał posadę rzeczywistego nauczyciela religii rzym. kat. w tutejszym zakładzie dotychczasowemu zastępcy nauczyciela ks. Józefowi Sienkiewiczowi.

II. Plan nauki w r. szk. 1892|3.

I. klasa (dwa oddziały).

RELIGIA: 2 godziny tygodniowo. — Zasady katolickiej wiary i obyczajów.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 8 godz tyg. — Nauka o prawidłowych formach imienia i słowa w połączeniu z ćwiczeniami w tłumaczeniu z języka łacińskiego na polski i odwrotnie. — Począwszy od listopada co tydzień zadanie szkolne, a w 2. półroczu oprócz tego co miesiąc zadanie domowe.

JĘZYK POLSKI: 3. godz. tyg — Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i złożonem, znaki pisarskie. Elementarna odmiana imienia i słowa. Przygodne poznawanie wszystkich innych części mowy i przygodna nauka składni. Czytanie wzorów, opowiadanie i deklamacya. Co tydzień ćwiczenie ortograficzne, w 2-giem półr. nadto jeszcze ćwiczenia stylistyczne szkolne, przy końcu roku i domowe.

JĘZYK RUSKI: 3 godz. — Jak w języku polskim.

JĘZYK NIEMIECKI: 6 godz. tyg. — Z gramatyki: odmiana imion i słów w połączeniu z najpotrzebniejszemi regułami pisowni i składni szyku. Przerabianie ustępów niemieckich i polskich i wygłaszanie niektórych ustępów z pamięci. Co tydzień wypracowanie szkolne.

GEOGRAFIA: 3 godz. tyg. — Poglądowe wyjaśnienie najważniejszych pojęć geograficznych Łuk słoneczny w różnych porach roku, oryentowanie się w rzeczywistem otoczeniu, na mapie i na globusie. Podział mórz i stałego lądu, położenie najważniejszych państw i miast, ciągłe ćwiczenia w odczytywaniu map. Rysowanie najprostszych przedmiotów geograficznych.

MATEMATYKA: 3 godz. tyg. — W 1. półroczu arytmetyka, w 2. półroczu także geometrya. Z arytmetyki: pisanie i czytanie liczb w układzie dziesiętnym, cztery działania liczbami całkowitemi niemianowanemi i mianowanemi, ułamkami dziesiętnymi, metryczne miary i wagi; podzielność liczb, rozkładanie liczb na czynniki, najprostsze ćwiczenia wstępne do rachunków ułamkami zwyczajnymi wraz z ćwiczeniami w poszukiwaniu wspólnej miary i wielokrotności. Z geometryi: wstępne pojęcia, linie, kąty, ich rodzaje, sposób kreślenia ich od ręki, pary kątów, trójkąty i ich najważniejsze własności. Ćwiczenia domowe z lekcyi na lekcyę, co miesiąc zadanie szkolne.

HISTORYA NATURALNA: 2 godz. tyg. — w pierwszych 6. miesiącach: zwierzęta ssące i owady, w 2. półroczu (przez 4 miesiące) botanika: pojęcia wstępne, opis roślin aż do palm.

RYSUNKI: 4 godz. tyg. — Rysowanie z wolnej ręki podług wzoru podawanego przez naucz. na tablicy: linij prostych, kątów, trójkątów, czworoboków, wieloboków i linij krzywych w rozmaitych położeniach i wielkościach, ornament geometryczny płaski, objaśnienie o rytmie linii i symetryi.

II. klasa (dwa oddziały).

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Dzieje starego zakonu.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 8 godz. tyg. — Powtórzenie i uzupełnienie form prawidłowych; formy nieprawidłowe imion i czasowników, przyimki, ważniejsze spójniki, prawidła dotyczące imion własnych miast; główne prawidła ze składni; accus c. inf., abl. abs., coniug. periphr., gerundium, gerundivum i supinum. Co miesiąc 4 zadania: 3 szkolne, 1 domowe.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Elementarna nauka o zdaniu złożonem, powtarzanie i uzupełnianie nauki o formach; czytanie wzorów, opowiadanie, deklamacya. Co miesiąc 3 zadania, naprzemian domowe i szkolne, w miarę potrzeby także dyktaty.

JĘZYK RUSKI: 3 godz. tyg. — Uzupełnienie nauki o zdaniu złożonem i o formach. Czytanie wzorów, opowiadanie, deklamacya. Co miesiąc 3 zadania.

JĘZYK NIEMIECKI: 4 godz. tyg. — Powtórzenie i uzupełnienie nauki wyłożonej w I. kl., przysłówki, przyimki i spójniki. Najważniejsze prawidła składni szyku i rządu. Czytanie, tłómaczenie, memorowanie, opowiadanie ustępów zwięzłych połączone z ciągłem ćwiczeniem w wyrażaniu się po niemiecku. Co miesiąc 4 zadania, przeważnie szkolne.

GEOGRAFIA i HISTORYA: 4 godz. tyg. — Geografia fizyczna i polityczna Azyi i Afryki. Pionowy i poziomy układ, tudzież hydrografia Europy. Opis fizyczny i polityczny krajów południowej i zachodniej Europy, ćwiczenia kartograficzne. — Dzieje starożytne, podania, najważniejsze osobistości i zdarzenia, przedewszystkiem z dziejów greckich i rzymskich.

MATEMATYKA: 3 godz. tyg. — Z arytmetyki: Dokładne przerobienie rachunków ułamkami zwyczajnymi, zamiana ułamków zwyczajnych na dziesiętne i odwrotnie, stosunki,

proporcye, reguła trzech, rachunek procentu. — Z geometryi: konstrukcya i przystawanie trójkątów, najważniejsze własności koła, czworoboków i wieloboków. Częste ćwiczenia domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

HISTORYA NATURALNA: 2 godz. tyg. — W 1. półr. ptaki, gady, płazy i ryby. W 2. półr. opis najważniejszych roślin przeważnie na żywych okazach, w braku tychże uprzytomniony obrazami, modelami lub zielnikiem.

RYSUNKI: 4 godz. tyg. — Ornament płaski w konturze, poprzedzony rysowaniem stylizowanych liści i kwiecia. Rysunek geometrycznych brył według zasad perspektywy z modeli drutowych i drewnianych. Przy rysowaniu z modeli drewnianych objaśniania o oświetleniu.

III. klasa (dwa oddziały).

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Dzieje nowego zakonu.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 6 godz. tyg. — Z gramatyki: składnia zgody i przypadków, nauka o przyimkach. Z Korneliusza Neposa czytano żywoty Miltiadesa, Temistoklesa, Aristidesa, Cymona, Epaminondasa i Hannibala. Zadania dwa szkolne i jedno domowe co miesiąc.

JĘZYK GRECKI: 5 godz. tyg. — Prawidłowa odmiana imion, a z odmiany słowa: cała konjugacya t. z. verba pura, verba contracta, nareszcie verba muta i liquida do §. 88 podług gramatyki E. Fiderera. Tłumaczenie z greckiego na polskie i odwrotnie. — Co miesiąc 2 zadania, domowe i szkolne naprzemian.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Systematyczna nauka deklinacyi, systematyczna nauka składni rządu, powtórzenie nieodmiennych części mowy, pisowni i interpunkcyi. Czytanie wzorów według III. tomu Wypisów, opowiadanie, deklamacya. Co 14 dni zadanie, naprzemian domowe i szkolne.

JĘZYK RUSKI: 2 godz. tyg. — Rozkład nauki i ćwiczenia pisemne jak w języku polskim.

JĘZYK NIEMIECKI: 4 godz. tyg. — Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o formach i składni rządu. Czytanie, tłómaczenie, opowiadanie, uczenie się na pamięć, w połączeniu z ciągłem ćwiczeniem w wyrażaniu się po niemiecku. Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne.

GEOGRAFIA i HISTORYA: 2 godz. tyg. — Geografia Niemiec, północnej i wschodniej Europy, Ameryki i Australii, objaśnienia stosunków klimatycznych, ćwiczenia w szki-

cowaniu map. — Historya (1 godz.): najważniejsze osobistości i wydarzenia z szczególnem uwzględnieniem dziejów austr. węg. monarchii.

MATEMATYKA: 3 godz. tyg. — Z arytmetyki: cztery działania ilościami algebraicznemi, potęgowanie i pierwiastkowanie, liczby niezupełne, skrócone mnożenie i dzielenie, zastosowanie ostatniego przy wyciąganiu pierwiastka kwadratowego. — Z geometryi: obliczanie powierzchni, porównywanie, zamiana i dzielenie figur prostokreślnych, obwód i powierzchnia koła, powierzchnia pierścienia, wycinka i odcinka, twierdzenie Pytagorasa. — Zadania jak w klasie I.

NAUKI PRZYRODNICZE: 2 godz. tyg. — W 1. półroczu z fizyki: ogólne własności ciał, o cieple i o pierwiastkach wraz z najważniejszymi chemicznymi związkami tychże; w 2. półroczu mineralogia.

RYSUNKI: 4 godz. tyg. — Rysowanie brył geometrycznych złożonych i pojedynczych członków architektonicznych z modeli drewnianych i gipsowych. Ornament płaski przeważnie z epok stylów klasycznych. Objaśnienie różnicy stylów na ornamentach, głowicach i t. d., o harmonii barw. Ćwiczenia pamięciowe. Papier tonowy, kreda czarna i biała, pióra i farby przy rysowaniu polichromowych ornamentów.

IV. klasa (dwa oddziały).

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Nauka o obrzędach kościelnych.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 6 godz. tyg. — Z gramatyki: składnia słowa na podstawie stosownych ćwiczeń według książki Próchnickiego dla kl. IV., a z metryki hexameter i pentameter. Lektura Caes. Comm. de bello gall. lib. I. rozdziałów 30, ks. II. i IV. Z Owidego Przemian: Cztery wieki, Filemon i Baucis. Co miesiąc dwa zadania szkolne i jedno domowe.

JĘZYK GRECKI: 4 godz. tyg — Z gramatyki powtórzono materyał z III. klasy i wzięto od słów na μι całą resztę nauki o formach słowa i najgłówniejsze rzeczy ze składni. — Naukę tę oparto na tłómaczeniu stósownych ćwiczeń z greckiego na polskie i odwrotnie. Miesięcznie dwa zadania.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Systematyczna nauka konjugacyi i składni w obrębie czasownika, tudzież nauka o zdaniach złożonych i o okresach. Wierszowanie. Czytanie

wzorów według IV. tomu Wypisów, opowiadanie, deklamacya. — Miesięcznie dwa zadania, naprzemian domowe i szkolne.

JĘZYK RUSKI: 2 godz. tyg. — Rozkład nauki i ćwiczenia piśmienne jak w języku polskim.

JĘZYK NIEMIECKI: 4 godz. tyg. — Systematyczna gramatyka w zakresie nauki o zdaniu i uzupełnienie składni rządu. Swobodna reprodukcya czytanych ustępów prozaicznych i poetycznych, z uwzględnieniem synonimów; uczenie się na pamięć. Nauka pisowni. — Co 14 dni zadanie domowe lub szkolne.

HISTORYA i STATYSTYKA: 4 godz. tyg. — Dzieje nowożytne, najważniejsze osobistości i zdarzenia; fizyczna i polityczna geografia monarchii austryacko-węgierskiej, ćwiczenia kartograficzne.

MATEMATYKA: 3 godz. tyg — Z arytmetyki: Zrównania pierwszego stopnia o jednej i więcej niewiadomych, zrównania drugiego i trzeciego stopnia, o ile stoją w związku z rachunkami geometrycznemi, podnoszenie do trzeciej potęgi i wyciąganie trzeciego pierwiastka, reguła trzech składana, procenta proste i składane, reguła spółki, mieszaniny. — Z geometryi: Stereometrya. Zadania jak w III. klasie.

FIZYKA: 3 godz. tyg. — W 1. półroczu: Magnetyzm, elektryczność, mechanika ciał stałych, w 2. półr. hydrostatyka, hydrodynamika, aerostatyka, aerodynamika, akustyka i optyka.

RYSUNKI: 4 godz. tyg. — Studya łatwiejszych ornamentów greckich, rzymskich i epoki odrodzenia z modeli gipsowych. Ornament płaski polichromowany różnych stylów. Trudniejsze ornamenta z wzorów. Ćwiczenia pamięciowe.

V. klasa.

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Dogmatyka ogólna.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 6 godz. tyg. — Lektura: Liv. lib. I. 1—48, z XXI. 15. rożdź. Ovid. Metam: Potop, Deukalion i Pyrrha, Penteus, Porwanie Prozerpiny, Dedalus i Ikarus, Elegia na śmierć Tybulla, Zejście rodu Fabiuszów, Carmentalia, Liberalia. Z gramatyki powtórzono i uzupełniono naukę o składni zgody, przypadków i wzięto prozodyę i metrykę. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne. Miesięcznie jedno zadanie szkolne.

JĘZYK GRECKI: 5 godz. tyg. — Lektura z Chrestomatyi Fiderera: Bitwa pod Kunaksą, Zdrada Orontasa, Hellenowie zawierają z Persami zawieszenie broni, Cyrus u swego dziadka, O wartości przyjaciół. Z Homera Iliady I. i III księga. Z gramatyki składnia zgody i rządu; z ćwiczeń odpowiednie ustępy. 4 zadania szkolne na półrocze.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Czytanie, objaśnianie i opowiadanie ustępów z Wypisów Próchnickiego dla kl. V. z uwzględnieniem rozmaitych rodzajów stylu, poznawanie najważniejszych gatunków poezyi i prozy. W całości przeczytali uczniowie w domu: Syrokomli Starostę Kopanickiego, Szkolne czasy Jana Dęboroga. Niektórych ustępów uczono się na pamięć. Z gramatyki Dra Małeckiego uzupełniono wiadomości z zakresu głosowni i etymologii. Wypracowań stylistycznych 7 na półrocze, dom. i szkolne.

JĘZYK RUSKI: 3 godz. tyg. — Deklinacya i konjugacya języka starosłowiańskiego i staroruskiego z uwzględnieniem najważniejszych prawideł głosowni i składni. Najdawniejsze pomniki języka staroruskiego zawarte w Chrestomatyi Ogonowskiego wiek X—XIII. Deklamacye celniejszych utworów nowszych poetów. — Co 3 tygodnie zadanie domowe lub szkolne.

JĘZYK NIEMIECKI: 4 godz. tyg. — Samodzielna reprodukcya na podstawie ustępów czytanych i uczenie się na pamięć celniejszych ustępów. W półroczu 7 zadań (3 szkolne, 4 domowe).

HISTORYA i GEOGRAFIA: 3 godz. tyg. — Dzieje starożytne aż do zajęcia Italii przez Rzymian; odpowiedne działy z geografii starożytnej.

MATEMATYKA: 4 godz. tyg. — Działania główne liczbami algebraicznemi, układy liczb, podzielność liczb, największa wspólna miara i najmniejsza wspólna wielokrotność; ułamki zwyczajne i dziesiętne, stosunki, proporcye, pojedyncze i złożone, rachunek procentowy, reguła terminu i spółki i zrównania stopnia pierwszego o jednej i o dwóch niewiadomych. Z geometryi planimetrya. — Częste zadania domowe, co miesiąc zadanie szkolne.

HISTORYA NATURALNA: 2 godz. tyg. — W I. półroczu mineralogia; w II. półroczu botanika.

VI. klasa.

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Dogmatyka szczegółowa.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 6 godz. tyg. — Lektura: Sall. de bello

Jug.; Ciceronis Orat. I. in Catilinam; Vergil. Aen I., Ecloga I., Laudes Italiae; Caesar de bello civ. I. Z gramatyki wzięto naukę o użyciu i następstwie czasów i o trybach aż do imperativu. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne. — Miesięcznie jedno zadanie szkolne.

JĘZYK GRECKI: 5 godz. tyg. — Lektura: Z Hom. Iliady ks. III., IV., XV. i XVII. Herodot ks. VII. Xenoph: Obrona Sokratesa. Z gramatyki składnia słowa do infinitivu, stosowne ćwiczenia z Schenkla. — Zadania szkolne 4 na półrocze.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Czytanie, objaśnianie i opowiadanie arcydzieł literatury narodowej od połowy XVI. wieku do połowy w. XVIII. według Wypisów polskich St. Tarnowskiego część I., z uwzględnieniem żywotów czytanych autorów i stanowiska tychże w literaturze. Nadto przeczytali uczniowie w domu: Wł. Syrokomli Margiera, Jana Dęboroga Stare wrota i Zgon Acerna. Niektórych ustępów uczono sią na pamięć. Zadania jak w klasie V.

JĘZYK RUSKI: 3 godz. tyg. — Z Chrestomatyi Ogonowskiego czytano ważniejsze pomniki liter. z XII.—XVIII. w.; przerobiono materyał z ustnej literatury, zebranej w książce Barwińskiego tom I. Zadania jak w 5. klasie.

JĘZYK NIEMIECKI: 5 godz. tyg. — Stylistyka i poetyka wyjaśniona na tle lektury, uczenie się na pamięć celniejszych ustępów. W półroczu 7 zadań (3 szk., 4 domowe).

HISTORYA i GEOGRAFIA: 3 godz. tyg. — Dzieje państwa rzymskiego od drugiej wojny punickiej do końca historyi starożytnej; dzieje średniowieczne w całości, z uwzględnieniem dotyczącej geografii.

MATEMATYKA: 3 godz. tyg. — Wzięto ułamki ciągłe, potęgowanie, pierwiastkowanie, logarytmowanie i rozwiązywanie zrównań oznaczonych pierwszego stopnia o jednej i więcej niewiadomych i zrównania stopnia drugiego o jednej niewiadomej. Z geometryi: Stereometrya i trygonometrya aż do rozwiązywania trójkątów ukośnokątnych włącznie. Zadania jak w V. klasie.

HISTORYA NATURALNA: 2 godz. tyg. — Z zoologii: Anatomia, fizyologia i biologia człowieka i zwierząt. Przegląd systematyczny całego państwa zwierzęcego.

VII. klasa.

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Etyka chrześcijańsko-katolicka.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 5 godz. tyg. — Lektura: Cicer. Or. pro Milone, in Catil. III., Laelius sive de amicitia; Verg. Aen.

lib. II., IV. (400 wier.) i IX. (Nisus et Euryalus). Z gramatyki powtórzono naukę o trybach, wzięto imiona słowne i tłómaczono stosowne ustępy z Ćwiczeń Próchnickiego. Co miesiąc zadanie szkolne.

JĘZYK GRECKI: 4 godz. tyg.—Lektura: Demost. Mowy Olynt. I.—III., z Hom. Odys. ks. VI., VII., VIII., IX. Z gramatyki wzięto infinitivus i participium. Na półrocze 4 zadania szkolne.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Czytanie arcydzieł literatury narodowej w wyjątkach podług Wypisów St. Tarnowskiego cz. I. i II. w I. półr. do Brodzińskiego, w II. półr. od wystąpienia Brodzińskiego i Mickiewicza. W domu czytali uczniowie Maryę A. Malczewskiego, Mickiewicza Konrada Wallenroda, Pana Tadeusza, Zielińskiego Kirgiz, Fredry Zemstę; ballady, romance, dumy i legendy. Celniejszych ustępów uczono się na pamięć. Wypracowań stylistycznych 5 na półrocze.

JĘZYK RUSKI: 3 godz. tyg. — Z wypisów Barwińskiego t. II. czytano celniejsze ustępy Kotlarewskiego, Artemowskiego, Kwitki, Szaszkiewicza, Głowackiego, Wagilewicza, Hrebinki, Kucharenki, Kostomarowa, Metlińskiego, Ustyanowicza, Mogilnickiego i Szewczeńki i objaśniano takowe pod względem historyczno-literackim i estetycznym. W całości czytali uczniowie: „Halszka Ostrożska“ i „Mest' Werchowynca.“ Jedno zadanie co miesiąc.

JĘZYK NIEMIECKI: 4 godz. tyg. — Pogląd na dzieje piśmiennictwa niemieckiego aż do Klopstocka. Dokładniejsza na lekturze oparta znajomość epoki klasycznej od Klopstocka do r. 1794. Memorowanie. W całości czytano Goethego Hermann u. Dorothea, Lessinga Minna v. Barnhelm, mniejsze proz. ustępy z dzieł Goethego i kilka poematów Schillera. Na lekturę domową Lessinga Philotas. 5 zadań w półroczu (3 szk., 2 dom.).

HISTORYA i GEOGRAFIA: 3 godz. tyg.—Dzieje nowożytne.

MATEMATYKA: 3 godz. tyg. — Powtórzono teoryę zrównań, rozwiązywanie zrównań oznaczonych pierwszego stopnia o jednej i kilku niewiadomych, rozwiązywanie zrównań nieoznaczonych pierwszego stopnia w liczbach całkowitych, zrównania oznaczone drugiego stopnia o jednej, dwóch i więcej niewiadomych, szeregi arytmetyczne i geometryczne i zastósowanie tychże do rachunku procentu składanego, permutacye, kombinacye i waryacye, oraz twierdzenie Newtona o dwumianie. Z geometryi: Trygonometrya i geometrya analityczna. Zadania jak w kl. V.

FIZYKA: 3 godz. tyg. — Wstęp, ogólne własności ciał, statyka i dynamika ciał stałych, ciekłych i lotnych, ciepło i początek chemii.

LOGIKA: 2 godz. tyg. — Logika elementarna.

VIII. klasa.

RELIGIA: 2 godz. tyg. — Historya kościelna.

JĘZYK ŁACIŃSKI: 5 godz. tyg. — Lektura: Tacyta Germania 1—27. i Annales IV. ks. 40 rozdziałów; Horacego 20 ód, 1 epoda, 3 satyry i 1 list. Ćwiczenia stylistyczne. Zadania jak w VII. klasie.

JĘZYK GRECKI: 5 godz. tyg. — Lektura: Plato Apologia i Kriton wraz z końcowymi rozdziałami Fedona; Sophocl. Antygona; Hom. Odyss. w wyborze. Zadania jak w kl. VII.

JĘZYK POLSKI: 3 godz. tyg. — Czytanie dalszego ciągu arcydzieł literatury narodowej wieku XIX. według Wypisów. W całości przeczytano: Słowackiego »Jan Bielecki«, »Balladyna«, »Lilla Weneda« i »Książę niezłomny«, W. Pola »Mohort«. Historya literatury XIX. wieku. Deklamacya. — Zadań w I. półr. 5 (dom. i szk.), w II. półr. 4 (1 dom., 3 szk.).

JĘZYK RUSKI: 2 godz. tyg. — Z Wypisów Barwińskiego tom III. czytano celniejsze ustępy Hlibowa, Storożenki, Marka Wowczka, Kulisza, Koniskiego, Fed'kowicza. W całości czytano: »Czorna rada«, »Jaropołk«. — Zadania jak w VII. klasie.

JĘZYK NIEMIECKI: 4 godz. tyg. — Przeczytano „Hermann u. Dorothea,“ Schillera „Jungfrau v. Orleans,“ wybór prozy z II. tomu Wypisów Harwota i urywki z dzieł nowszych poetów austr. Z historyi literatury: Epoka klasyczna od r. 1794 do śmierci Goethego. Pisarze austryaccy czasów nowszych Treściwy pogląd na dzieje piśmiennictwa niemieckiego po śmierci Goethego. Memorowanie. Na lekturę domową „Julius Caesar“ Szekspira. — Zadań 7 w półroczu.

HISTORYA i STATYSTYKA: 3 godz. tyg. — W I. półr. historya państwa austryackiego; w II. półr. statystyka monarchii austryacko-węgierskiej. Oprócz tego powtórzenie poglądowe historyi starożytnej.

MATEMATYKA: 2 godz. tyg. — Powtórzono cały materyał.

FIZYKA: 3 godz. tyg. — Chemia, magnetyzm, elektryczność, nauka o ruchu drgającym, akustyka, optyka.

PSYCHOLOGIA: 2 godz. tyg. — Psychologia empiryczna.

Nauka religii mojżeszowej.

Oddział I. (kl. I. i II.)
a) Zasady religii mojżeszowej i historya biblijna od stworzenia świata do śmierci Mojżesza.
b) Tłumaczenie modlitw na dni powszednie i soboty.

Oddział II (kl. III. i IV.)
a) Historya biblijna od Jozuego do zburzenia pierwszej świątyni.
b) Tłómaczenie psalmu 19. 30. 90. 114—118 i 3 ustępów z 5-tej księgi Mojżesza.
c) Geografia Palestyny.

Oddział III. (kl. V. i VI.)
a) Szczegółowa nauka wiary mojżeszowej.
b) Historya Żydów do zburzenia drugiej świątyni przez Tytusa.
c) Tłómaczenie Jezajasza, rozdział I., II., V., VI., XI. i XIV. z objaśnieniem etycznem.

Oddział IV. (kl. VII. i VIII.)
a) Szczegółowa nauka o obowiązkach i liturgii.
b) Tłómaczenie gnomologii Ojców Synagogi z komentarzem etycznym.
c) Historya Żydów.

ПЛЯН НАУКИ В КЛЯСІ РУСКІЙ.

I. кляса (отворена 21. вересня 1892.)

РЕЛІҐІЯ: 2 год. на тиждень. — Засади католицкої віри и обичаїв.

ЯЗИК ЛАТИНЬСКИЙ: 8 год. на тиждень, — Наука о правильних видах деклінациї и кон'югациї при вправлюваню в переводженю з язика латиньского на руский и на відворот. Задачї письменнї (по 8 тижнях науки) що тиждень в школї, з кінцем року шкільного и домові.

ЯЗИК РУСКИЙ: 3 год. на тиждень. — Елементарна наука реченя поединчого и зложеного, знаки розділові (ши-

сарскі). Елементарна відміна имен и глагола. Принагідне пізнаване всїх инших частей мови и головнїйші правила складнї. Читане уступів, оповїдане и виголошуване на память. Задачї письменні, що тижня диктати, від другого піврону до того еще задачї з разу шкільні, опісля и домові.

ЯЗИК ПОЛЬСКИЙ: 3 год. на тиждень. — Так як язик рускиӣ.

ЯЗИК НІМЕЦКИЙ: 6 год. на тиждень. — З граматики відміна имен и глагола з найважнїйшими правилами правописи и розставки слів в реченю. Перероблюване уступів нїмецких и руских и виголошуване декотрих уступів на память. Що тижня задача шкільна.

ҐЕОГРАФІЯ: 3 год. на тиждень. — Подане найголовнїйших понятій ґеографічних з погляду. Луч сонічний в ріжних порах року, оріентованеся в природї, на мапї и ґлобусї. Подїл моря и сушї, положене найважнїйших держав и міст, неустаюче вправлюване в відчитуваню мап. Рисоване простїйших предметів ґеографічних.

МАТЕМАТИКА: 3 год. на тиждень. — В 1. півроцї аритметика в 2. також и ґеометрія. З аритметики десяточний уклад чисельний, чотири дїланя числами цїлими неназваними и названими, дробами десяточними, міри метричні и ваги; подїльність чисел, розкладане на чинники, вступні вправи до рахунку дробами звичайними и вишукование вспільної міри и многократи. З ґеометрії: вступні понятя, лінія, коло, кути, трикутники и їх найголовнїйші власности. Що місяць задача шкільна, на кожду годину вправи домові.

ИСТОРІЯ ПРИРОДИ: 2 год. на тиждень. — В перших 6 місяцях: ссучі и суставчаті, в 2. півроцї (через 4 місяцї) ботаніка: вступні понятя, опис ростин аж до пальм.

РИСУНКИ: 4 год. на тиждень. — Рисоване з вільної руки після взірця рисованого учителем на таблици:

лінії простих, кутів, три- чотиро- и многокутників розличного положеня и величини; орнамент ґеометричний плоский, пояснене риму, лінії симетрії.

Plan nauki przedmiotów nadobowiązkowych.

HISTORYA kraju rodzinnego. Nauki tego przedmiotu udzielano w klasach III. i IV w obydwóch półroczach a w VII. kl. w pierwszem półroczu po jednej godzinie tygodniowo, w II. półr. VII. kl. zaś w dwóch godzinach tygodniowo według programu przez Wysoką Radę Szkolną krajową poleconego.

ŚPIEW. Oddział I. 2 godz. tygodniowo. Uczniów przy końcu roku 32. Z części teoretycznej wzięto: O postawie ciała, układzie ust, oddechu, mutacyi, regestrach głosowych, organie głosu i pielęgnowaniu tegoż. Z części praktycznej: Notacya, pauzy, interwale i rodzaje tychże, gama diatoniczna C, G, F dur, A, E, D mol.

Oddział II. *Chór polski:* 1 godz. tygodniowo. Uczniów 25. Śpiewano mszę Elznera i Moniuszki, nadto różne pieśni przygodne, adwentowe, pastorałki, postne i wielkanocne, dalej 4 pieśni światowe, które uczniowie odspiewali na wieczorku urządzonym ku czci Mickiewicza.

Chór ruski: 1 godz. tygodniowo. Uczniów 27. Śpiewano mszę Wierzbickiego i Hesslego, dalej pieśni zastósowane do czasów kościoła, nadto 6 pieśni światowych, które uczniowie spiewali na wieczorku w zakładzie urządzonym ku pamięci Tarasa Szewczenki.

Oba chóry wykonywały utwory choralne religijne podcz s nabożeństwo w kościele i cerkwi.

RYSUNKI odręczne. 2 godz. tygodniowo. Uczniowie podzieleni byli na dwa oddziały, w niższym było 14., w wyższym 11., razem 25 uczniów.

Po objaśnieniu budowy i twarzy ludzkiej rysowano głowę w różnych położeniach z wspólnego wzoru. Rysunek głów z medalionów, biustów i wzorów.

Trudniejsze ornamenty i pojedyncze twory architektoniczne z modeli gipsowych. Przy sposobności omawiano architekturę klasyczną, średniowieczną i wieku XVI.

RYSUNKI geometryczne. Dwa oddziały po 2 godz. tygodniowo. W I. oddz. 12, w II. oddz. 11, razem 23 uczniów. Konstrukcye prostopadłych, równoległych, kątów, trójkątów, czworoboków, wieloboków umiarowych, wpisywanie figur geometrycznych w kole i koła styczne. Konstrukcye elipsy, paraboli, hiperboli i ślimacznicy. Ornament geometryczny.

Oddział II., uczniów 11.

Nauka o rzutach. Podział na przestrzenie. Rzuty punktu i prostych na dwie i trzy rzutnie. Ślady prostych, proste równoległe i ślady płaszczyzn. Rzuty prostokątne graniastosłupów i ostrosłupów, przekroje płaskie tych brył i ich siatki. Cienie tych brył. Wykreślenie walca i stożka. Wyznaczenie cieniów rzuconych i granicy cieniów własnych. 2 godz. tygodniowo.

KALIGRAFII udzielano w dwóch godzinach tygodniowo uczniom klasy pierwszej, drugiej i trzeciej zakładu głównego i uczniom pierwszej klasy ruskiej. Uczęszczało uczniów 92. Uczniowie klasy pierwszej w liczbie 45 stanowili oddział pierwszy; uczniowie klasy drugiej i trzeciej w liczbie 47 — oddział drugi. W oddziele pierwszym ćwiczyli się uczniowie w pisaniu głosek rondowych, gotyckich i ruskich, pisząc za nauczycielem według wzoru podanego na tablicy; w oddziele drugim pisali uczniowie według wzorów pisma Józefa Piórkiewicza i Franciszka Kurandy.

GIMNASTYKA: Uczniów pobierających tę naukę, podzielono na 6 oddziałów, każdy oddział pobierał naukę raz w tygodniu. Na każdej lekcyi zajmowano uczniów w pierwszej części godziny ćwiczeniami porządkowemi, w drugiej t. z. gimnastyką szwedzką, a w trzeciej odbywano z nimi ćwiczenia pierwszego, ewentualnie drugiego stopnia na przyrządach, zachowując systematyczne stopniowanie ćwiczeń stosownie do rozwoju fizycznego uczniów. W porze letniej łączono po 2 oddziały w jeden, tak że każdy uczeń odbywał ćwiczenia dwa razy w tygodniu. —

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych pobierają renumeracye z funduszu naukowego.

III. Temata do wypracowań piśmiennych.

a) W języku polskim.

Klasa Va.

1. Opis wakacyj.
2. Wpływ pojęć religijnych na sztukę budownictwa u starożytnych Egipcyan.
3. Osnowa powieści poetycznej Kornela Ujejskiego p. t. Maraton.
4. Opis burzy.
5. Ogień jako żywioł pożyteczny i szkodliwy.
6. Grażyna jako bohaterka (opowiadanie).
7. Spór myśliwski przy wieczerzy (na podstawie I. ks. Pana Tadeusza).
8. Opis wschodu słońca.
9. Treść legendy Szujskiego p. t. Święta Kinga.
10. Losy Haliny (opowiadanie na podstawie lektury poematu Brodzińskiego »Wiesław«).
11. Przyjemności pory wiosennej.
12. Zemsta Jacka Soplicy.
13. Tok myśli w elegii Owidego p. t. »Na śmierć Tybulla«
14. Opis Kołomyi.

Klasa Vb.

1. Opis żniwa.
2. Jakie okoliczności sprzyjały rozwojowi żeglugi i handlu u Fenicyan?
3. Osnowa poematu »Grażyna«.
4. Przyjemności zimy.
5. Opis jarmarku w Kołomyi.
6. Powód i przebieg kłótni w zamku Horeszków — na podstawie ks. V. epopei „Pan Tadeusz“.
7. Przyczyny przemian, jakim podlega powierzchnia ziemi.
8. Kto i w jaki sposób spowodował najazd na Soplicowo — na podstawie lektury epopei „Pan Tadeusz“.
9. Zasługi Peryklesa około ludu ateńskiego.
10. Skreślić zwyczaje ludowe w sielance „Wiesław“.
11. Jaki mamy pożytek z minerałów?
12. Opis pożaru.
13. Gniew Achillesa — na podstawie ks. I. Iliady.
14. Osnowa komedyi Fredry p. n. „Zemsta“.

Klasa VI

1. Kolebka i trumna — jako symbole początku i kresu życia ludzkiego.
2. Z młodu hamuj koła. — Na podstawie lektury.
3. Znaczenie wynalazku sztuki drukarskiej w dziejach oświaty.
4. Jak pojmuje Modrzewski prawdziwą wolność i jakie z tego względu zarzuty czyni Polakom?
5. Jakie myśli wypowiada chór w »Odprawie posłów greckich« Kochanowskiego i w jakim związku są one z akcyą dramatu?
6. Młodość Jana Dęboroga. — Na podstawie lektury domowej
7. Miasto a wieś.
8. Jakie korzyści mają ludzie z drzewa?
9. Wykazać skutki niezgody domowej na podstawie kazania sejmowego Skargi.
10. W jakim stosunku zostaje człowiek do świata zwierzęcego?
11. Zgon Acerna. — Na podstawie lektury domowej.
12. W jakich cnotach każe Birkowski ćwiczyć się przedewszystkiem młodzieży chrześcijańskiej?
13. Podać treść przemowy hetmana Żółkiewskiego do Stanisława Koniecpolskiego w obozie pod Cecorą. — Na podstawie lektury szkolnej.
14. Jakie usługi oddaje woda człowiekowi?

Klasa VII.

1. Wykazać zasługi St. Konarskiego około narodu polskiego.
2. Jakie wady karci i jakie przestrogi daje młodzieńcowi Krasicki w satyrze: »Przestroga młodemu«?
3. Jak przedstawił i jak uzasadnił Cycero zabójstwo Klodyusza w swej mowie za Milonem?
4. Co powinno zachęcać ucznia do wytrwałości w pracy? — Na tle wiersza Niemcewicza p. t. »Biedny student«.
5. Kogo nazywamy biednym, a kto jest nim w rzeczywistości?
6. Wykazać znaczenie i prawdziwość zdania Horacego: „Imperat aut servit collecta pecunia cuique".
7. Podać osnowę powieści Wajdeloty i wykazać związek jej z balladą „Alpuhara".
8. Rozwinąć i uzasadnić myśl zawartą w przysłowiu: „Nie w jednym dniu Kraków zbudowano".
9. Skreślić obraz bitwy z Tatarami. — Na podstawie Maryi Malczewskiego.
10. Noc jesienna w Grażynie Mickiewicza, a noc w „Zamku Kaniowskim" Goszczyńskiego. — Porównanie dwóch obrazów poetycznych.

Klasa VIII.

1. Wyjaśnić i uzasadnić myśl następującego dwuwiersza Al. hr. Fredry:
   »Kowal fortuny nie kuje,
   Sobie ją, kto chce, zbuduje«.
2. Konrad Wallenrod Mickiewicza a Irydyon Krasińskiego. Charakterystyka porównawcza.
3. W jaki sposób wielbi Horacy w swych odach poezyę i kapłanów tejże?
4. Jak zbija Sokrates zarzuty swoich oskarzycieli?
5. Dobry przykład jest najlepszym mistrzem.
6. Przyjdzie los dobry, bierzmy dary skromnie, Nie przyjdzie, podłej strzeżmy się rozpaczy.
7. *Πᾶσιν ἁδεῖν χαλεπόν.*
8. Myśli i uczucia ucznia, kończącego nauki gimnazyalne. — W formie mowy do kolegów.

---

b) W języku ruskim.

V. klasa.

1. Рільництво початком культури. дом.
2. Основа трех договорів Руси з Греками. шк.
3. Пожиток води в щоденнім житю. дом.
4. Карні постанови в „договорах Руси з Греками“ а в „Правдї Рускій“ шк.
5. Крепацтво на Украинї (на підставї оповіданя М. Вовчка „Козачка“) дом.
6. Грецкі кольонії и их відносини до рідного краю. шк.
7. Святий Гріб (після Паломника Данила Мниха) шк.
8. Причина заложеня спільної каси на островї Дельос и єї судьба. дом.
9. Описанє потопу (після Овідія). шк.
10. Месть Ольги Деревлянам. дом.
11. Весна на селї, шк.
12. Исторична підстава „Слова о полку Игоревім.“
13. Прогулька в околици Коломиї.
14. Мітичні особи в „Словї о полку Игоревім.“

VI. klasa.

1. Чотири пори року — а житє чоловіка (порівнанє).
2. Лавра Печерска яко розсадник просвіти в древній Руси. шк.
3. Значінье ростинности для житя и вигоди чоловіка. дом.
4. В який спосіб старався Могила піднести просвіту на Руси? шк.
5. Хто в літї пустує — в зимї голодує (оповіданє) дом.
6. Опис битви Збаражскої (після літописи Самовидця) шк.
7. Святий вечер (образ з житя народного) дом.
8. Ощадний и скупий — марнотравний и щедрий (порівнанє) дом.
9. Як повстали думи и як заховалися до нинї? шк.
10. Плавба по морю то образ житя. дом.
11. Подїл и зміст думи козацко-лицарскої „Про руину Старої Січи“ шк.
12. Що спонукало Вергилія до написаня першої идилї, дом.
13. Тревала праця провадить до цїли (в формї повїстки.) дом.
14. Розбір думи „про Марусю Богуславку.“ шк.

VII. klasa.

1. Вдоволяйся малим (в формї діяльоґу. дом.
2. Характеристика головних осіб в оперетї Ив. Петр. Котляревского „Наталка Полтавка“ шк.
3. В який спосіб старався Демостен побудити в першій мові олинтійскій Атенцїв до виправи против Филипа. дом.
4. Як розуміти пословицю: „Як тя видять так тя пишуть.“ дом.
5. Моральні засади в читаних повїстях Гр. Квітки Основяненька. шк.
6. Оправдати пословицю: „З яким пристаєш — таким ся стаєш. дом.
7. Розібрати з огляду на зміст и хід мислей поему Марк. Шашкевича „Погоня“ шк.
8. Виказати правду слів Т. Шевченка:

   „Єсть на світї люде, сріблом золотом сьяють,
   Здаеть ся панують, а долї не мають,“ дом.

9. Відносини між народом, а его піснями (на підставі „Бандуриста“ Марк. Шашкевича) дом.
10. Провідна гадка в поезіях Ник. Устияновича „Земский рай“ и „Рекрутка.“ шк.

VIII. klasa.

1. Пояснити приповідку : „Лихе доброго не любить“ дом.
2. Подати місця з Историчних Споминок Микити Коржа, в котрих проявляє ся щиро-украинский гумор.
3. „И чужому обучайтесь, и свого не цурайтесь“ дом.
4. Слово при отвореню школи. дом.
5. Розбір естетичний поеми Ол. Кониського „Весна и зима“ шк.
6. Чим ріжнят ся повісти Григ. Квітки Основяненька від повістей Марка Вовчка? дом.
7. Суд у Запорожців (після Чорної Ради Куліша) шк.
8. Виказати стійність висказу Вас. Ильницкого: „Праця и образоване, то два елементи, котрі забезпечають щасте народам“ дом.

---

c) W języku niemieckim.

Klasa Va.

1. Herkules am Scheidewege. (Freie Nacherzählung).
2. Eine Übersetzung aus dem Polnischen. (Schulaufgabe).
3. Beschreibung des Geburtsortes.
4. Inhaltsangabe des Lesestückes »Graf Adlerstamm auf der Hahnenjagd.« (Schulaufgabe).
5. Die Schlacht bei Kunaxa (Auf Grund der Schullectüre).
6. Eine Übersetzung aus dem Polnischen- (Schulaufgabe).
7. Der Winter. (Eine Schilderung).
8. Inhaltsangabe des Lesestückes »Der Bruderkrieg zwischen Artaxerxes II. und Cyrus dem Jüngeren«.
9. Eine Übersetzung. (Schulaufgabe).
10. Die zärtliche Mutter. (Auf Grund des Gedichtes «Thetis und Achilles).

11. Inhalt des Lesestückes »Hektors Tod« (Auf Grund der Schullectüre) Schulaufgabe.
12. Der Monat Mai.
13. Eine unüberlegte Jagd. (Auf Grund der Schullectüre) Schulaufgabe.
14. Inhalt der Schiller'schen Romanze »die Bürgschaft«.

Klasa Vb.

1. Der Monat September.
2. Eine Übersetzung aus dem Polnischen. (Schulaufgabe).
3 Inhaltsangabe des Gedichtes »Der Zauberlehrling«.
4. Inhalt des Gedichtes »Die Glücklichen«.
5. Die Auffindung Ninives (Auf Grund der Schullectüre).
6. Eine Übersetzung. (Schulaufgabe).
7. Die wahre Freundschaft. (Auf Grund des Gedichtes »Die Bürgschaft«).
8. Inhalt des Lesestückes »Züge aus dem religiösen Leben der Griechen «
9. Eine Übersetzung. (Schulaufgabe).
10. Inhalt des Gedichtes »Vaters Heimkehr«
11. Die Erlebnisse des alten Nikolaus. (Eine Erzählung auf Grund der Schullectüre).
12. Goethes Gedicht »Das Hochzeitslied« prosaisch nacherzählt.
13. Lykurg. (Auf Grund der Schullectüre) Schulaufgabe.
14. Das Pferd. (Eine Beschreibung).

Klasa VI.

1. Inhalt und Grundgedanke der Schiller'schen Romanze» Der Taucher«.
2. Das Leben Cids unter Ferdinand dem Grossen.
3. Das Wiedersehen Kudruns mit ihrem Bruder und Verlobten. (Schulaufgabe).
4. Die Gastfreundschaft der alten Griechen. (Auf Grund der Voss'schen Übersetzung des IV. Gesanges der Odyssee).
5. Eine Übersetzung. (Schulaufgabe).
6. Die göttliche Fügung. Auf Grund des Gedichtes »Graf von Habsburg«.)
7. Schilderung einer nächtlichen Feuersbrunst.
8. Auf welche Weise wird Gottfried von Bouillon durch die Stimme Gottes zur Befreiung Jerusalems berufen? (Auf Grund der Schullectüre)

9. Die Genügsamkeit. Auf Grund des Goethe'schen Gedichtes »Adler und Taube«. (Schulaufgabe).
10. Schilderung des ländlichen Lebens.
11. Die heldenmüthige Vertheidigung der Ostgothen in der Schlacht am Vesuv.
12. Das Glück des häuslichen Kreises. (Auf Grund der Schullectüre).
13. Inhalt des Märchens »Das Dornröschen«. (Schulaufgabe).
14. Nutzen des Waldes.

Klasa VII.

1. Der angenehmste Tag meiner Ferien. (dom.)
2. Der Apotheker erzählt über den Zug der Vertriebenen. Nach Goethes: Hermann und Dorothea, (szk.)
3. Die wichtigsten Entdeckungen während des XV. Jhrdts. und ihr Einfluss auf das Culturleben Europas. (dom.)
4. Der Fischer von Goethe Inhalt und allegorische Deutung. szk.
5. Das Leben Hermanns. (Nach Goethes: Hermann und Dorothea). (szk.)
6. Gudruns Aufenthalt bei den Normannen. (szk.)
7. Wie benimmt sich Tellheim gegen Fremde, Untergebene und Freunde? (Charakterskizze auf Grund des I. Aufzuges von Lessings: »Minna von Barnhelm«). (dom.)
8. Der Glockenguss. (Nach Schillers Lied von der Glocke (szk.)
9. Erklärung des Sprichwortes: Wer im Sommer nicht mag schneiden, muss im Winter Hunger leiden«. (dom.)
10. Philotas erzählt in der Unterwelt seine Lebensgeschichte. (Nach Lessings: »Philotas«) (szk.)

Klasa VIII.

1. Stellung Frankreichs zu Österreich zur Zeit der Reformation.
2. Es ist der Sinn des Distichons:
   » Willst du selber dich erkennen, so sieh, wie die anderen es treiben,
   » Willst du die anderen verstehen, so blick' in dein eigenes Herz
   zu erläutern und mit Beispielen zu erklären.
   (Auf Grund des psychologischen Unterrichtes.)
5. Mit welchem Rechte sagt Wilh. v. Humboldt »Schillers Glocke geht die Tonleiter aller menschlichen Empfindungen durch«. Auf Grund der Lectüre.

6. Unter welchen historischen Verhältnissen erwarb Kaiser Ferdinand I. die böhmisch- ungarische Krone.
7. Historische Grundlage der Tragödie »Jungfrau von Orleans.«
8. Das Feuer als Freund und als Feind des Menschen.

Zagadnienia do piśmiennego egzaminu dojrzałości.

Piśmienny egzamin dojrzałości odbywał się w 2 oddziałach. Dla każdego oddziału przeznaczone były osobne tematy.

1. **Język łaciński.** Dla oddziału A: Horat. Carm I. 12. Dla oddziału B: M. Ant. Mureti Ep. LXIX. Dla oddziału A: Ustęp z Wypisów polskich tomu III. pt. »Ziemia rodzinna« od początku do słów »pamięci swojej wiecznie zachowa« Dla oddziału B: Ustęp pt. »Korzyści historyi.«

2. **Język grecki.** Dla oddziału A: Demosth. Olynth. B. § 22-26 incl.
   Dla oddziału B: Plato Gorg. XI.

3. **Język polski.** Dla oddziału A: Brak religii i moralności gubi narody.
   Dla oddziału B: Skreślić charaktery kilku wybitniejszych postaci w Panu Tadeuszu Mickiewicza.

4. **Język ruski.** Dla obydwu oddziałów: Вплив клімату на фізичну будову и на духовний розвій народів.

5. **Język niemiecki.** Dla oddziału A: Die Verkehrsmittel der Gegenwart und ihre Bedeutung
   Dla oddziału B: Wodurch haben sich die Römer vor den Griechen ausgezeichnet?

6. **Matematyka.** Dla oddziału A: 1) Promienie trzech kół są takie, iż można z nich utworzyć trójkąt prostokątny. Okrąg największego koła = 7·02346 m., okrąg drugiego koła = 2·34567 m., jaki jest promień pozostałego koła?
   2) $x(12 - xy) - y(xy - 3) = 0$
   $xy(y + 4x - xy) = 12(x + y) - 36$
   3) Podstawa graniastosłupa ukośnego jest trójkątem wpisanym w koło o promieniu R = 3 dm., którego każdy następny kąt jest 2 razy większy od poprzedzającego. Krawędź tego graniastosłupa k = 1.5 m. jest nachylona do podstawy pod kątem = 75° 42′ 27,″, jak wielka jest objętość tego graniastosłupa?

Dla oddziału B: 1) $\frac{x^2 - y^2}{(x+1)(y+1)} = a - b$

$\frac{x^2 - y^2}{(x-1)(y-1)} = \frac{a - b}{ab}$

2. Dzierżawca ma płacić z majątku po 5470 złr. rocznie. Właściciel majątku pragnie tenutę za 8 następnych lat otrzymać w dwóch równych ratach, jedne teraz, drugą na początku 5-go roku. Jak wielkie mają być te raty, jeżeli przy obrachunku przyjęto 6%?

3. Jak wielka jest objętość stożka skróconego, którego bok najkrótszy b = 17 m. i jest nachylony do podstawy pod kątem $\alpha = 82^0\ 54'\ 30''$ najdłuższy zaś bok a nachylony jest do podstawy pod kątem $\beta = 35^0\ 40'\ 20''$?

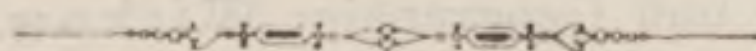
IV. Zbiory naukowe.

A.) Głównego zakładu.

1. Biblioteka profesorów liczy tomów		5535
	zeszytów i broszur	4294
2. Biblioteka uczniów ma książek do czytania:		
	a) polskich, tomów . . .	478
	b) niemiec. » . . .	378
	c) ruskich » . . .	116
3. Biblioteka ubogich uczniów	ma książek szkolnych . .	785
	dokupiono	109
4. Do nauki geografii i historyi	a) globusów	4
	b) atlasów	5
	c) map ściennych . . .	88
	d) teluryum	1
	e) obrazów	50
	f) atlas obrazowy . . .	1
	g) karta plastyczna . .	1
5. Do nauki matematyki: modeli i figur geometrycz. skład.		8
6. Gabinet fizykalny posiada prócz chemikaliów i utensyliów, prz. ogół.		344
7. Gabinet naturalny posiada	1) dla zoologii:	
	a) okazów	1249
	b) obrazów	133
	c) modeli	31

	2) dla botaniki:	
	a) zielnik Wagnera i zasuszonych roślin fasc. . .	5
	b) obrazów	152
	c) modeli	80
	3. dla mineralogii:	
	a) okazów	460
	b) obrazów	75
	c) modeli krystalograf. .	258
	d) imitacyi kam. szlach.	24
	e) przyborów	57
	f) skala twardości . . .	1
	g) atlasów	4
	h) sprzętów	19
8. Do nauki śpiewu:	a) harmonium	1
	b) śpiewnik	1
9. Gabinet rysunkowy:	a) zbiór modeli z drutu .	18
	b) zbiór modeli z drzewa	48
	c) zbiór modeli z gipsu biust.	9
	d) medalionów . . .	24
	e) zbiór modeli głów zwierzec.	9
	f) zbiór modeli form architekt.	7
	g) zbiór modeli ornamentów w różnych stylach	104
	h) zbiór modeli form geom.	18
	i) aparat do nauk perspekt.	9
	k) tablic ściennych (wzorów)	23
	l) Andela wzorów	144
	m) Grandauera wzorów	120
	n) Herdtlego wzorów	284

10. Do ćwiczeń gimnastycznych służy sala należycie urządzona, z potrzebnymi przyborami.

Nabytki zbiorów naukowych w r. 1893.

1. Biblioteka nauczycielska:

a) zakupiono:

Nägelsbach Lateinische Stilistik; Demosthenis orationes ex recensione Dindorfii; Helbig das homerische Epos; Rosenberg Aufgaben zum Übersetzen ins Lateinische; Uppenkamp Aufgaben zum Übersetzen aus dem Deutschen ins Lateinische; Schanz Geschichte der römischen Literatur; Lattmann Die Combination der meth. Principien im lat. Unterrichte; Cybulski Tablice do nauki starożytności rzymskich i greckich; Krebs Antibarbarus der lateinischen Sprache; Sittl Geschichte der griechischen Literatur II. u. III. Theil; Rothfuchs Beiträge aus der Arbeit des erziehenden Unterrichtes; O. Jäger Aus der Praxis; Spasowicz Studya nie z natury; M... Gr...ego Artykuły literackie; Kallenbach Odprawa Posłów greckich; Mazanowski Adam Mickiewicz; Zgliński Humor w Panu Tadeuszu; Geerling Karl Der Deutsche Aufsatz; Andresen Sprachgebrauch und Sprachrichtigkeit im Deutschen; Cholevius Praktische Anleitung zur Abfassung deutscher Aufsätze; Minor Schiller, sein Leben und seine Werke; Hüttich Nachschlagebuch für deutsche Rechtschreibung; Steiskal Regeln und Wörterverzeichnis für die deutsche Rechtschreibung; Pechnik Synonymika i frazeologia nimiecka; Jahn Methodik der epischen und dramatischen Lectüre; Hölzels Geographische Charakterbilder; Keferstein 2000 Fragen aus der Geschichte und Geographie; Witkowski Zasady Fizyki; Hauck Die galvanischen Batterien; Tromnau Schulgeographie; Kallius Die vier Species in ganzen Zahlen; Weinhold Physikalische Demonstrationen; Bardey Methodisch geordnete Aufgabensammlung; Puluj Strahlende Elektroden-Materie; Österr. ung. Monarchie in Wort und Bild; Zeisel Chemia; Andel Anleitung zum elementaren Unterrichte im perspectivischen Freihandzeichnen; Hauser Stillehre.

Zakład prenumeruje następujące czasopisma naukowe i pedagogiczne.

1. Muzeum, czasop. Tow. nauczycieli szkół wyższych.
2. Przewodnik naukowy i literacki.
3. Przewodnik hygieniczny.
4. Przewodnik bibliograficzny.
5. Kwartalnik historyczny.
6. Wszechświat.
7. Zeitschrift für die österr. Gymnasien.
8. Zeitschrift für das Gymnasialwesen.
9. Zeitschrift für den deutschen Unterricht.
10. Verordnungsblatt für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht.
11. Gymnasium.
12. Praktische Physik.
13. Zeitschrift für Schulgeographie.
14. Mittheilungen der k. k. geograph. Gesellschaft.
15. Lehrproben und Lehrgänge.
16. Wiener Literatur-Zeitung.
17. Przegląd polski (dar redakcyi).
18. Archaeologisch epigraphische Mittheilungen (dar Wys. Ministeryum W. i O.).

b) otrzymano w darze:

Wydawnictwa Akademii Umiejętności w Krakowie i nakłady Wys. Wydziału krajowego. Plany naukowe dla szkół ludowych pospolitych w 10 egz.; Plan nauki języka polskiego i Instrukcyę dla nauczycieli w 5 egz.; Kataloge der internationalen Ausstellung für Musik und Theaterwessen; Dr. Bauch G. Rudolphus Agricola iunior. Sitzungsberichte der mathem. naturwiss.-Classe Akademii Umiejętności w Wiedniu.

2. Biblioteka dla młodzieży:

zakupiono a) polskie:

W. Szekspira Makbet (3 egz.); K. Szajnochy Mściciel (3 egz.); J. Szujskiego Wallas (2 egz.), K. Brodzińskiego Pisma 8 t., H. Sienkiewicza Ogniem i mieczem; Wł. Nehringa Studya literackie; St. Tarnowskiego Jan Kochanowski i Henryk Rzewuski; Luc. Tatomira Jan Kochanowski; K.

Estreichera Wincenty Pol; I. D. Karwickiego Szkice obyczajowe i historyczne; Winc. Pola Wit Stwosz; Konst. Skirmuntta Z najstarszych czasów plemienia litewskiego; Dr. Finkla O konstytucyi 3. maja; Hugona Zatheya Młodość B. Zaleskiego i Uwagi nad Panem Tadeuszem; Wł. Syrokomli Stare wrota; St. Bełzy Za Apeninami i Gennevraye'a — Ulicznik.

b) niemieckie:

Goethe: Dichtung u. Wahrheit, »Götz von Berlichingen«, Shakespeare: »Julius Caesar«, »Macbeth«. — Schiller »Wilhelm Tell«; Ohorn »Die Helden der Küste«; Pohlmey »Der römische Triumph«; Dielitz »Hellas und Rom«; Gustav Schwab »Volks und Heldensagen«; Höcker »Der Wüstenprinz«; Moritz »Die letzten Tage von Pompei«; Keil »Quer durch China«.

c) w darze otrzymała biblioteka uczniów:

Missye katolickie rocznik XI. (od wydawnictwa); Starożytności greckie i Starożytności rzymskie Ig. Boczylińskiego (od ucznia Kaz. Jabłońskiego).

3. Gabinet przyrodniczy.

W roku ubiegłym zakupiono: Elssner Wandtafeln für den botanischen Unterricht, 52 Tafeln; Schubert Willkomm Naturgeschichte des Pflanzenreiches, 53 Tafeln; Zippel Bollmann Repräsentanten einheimischer Pflanzenfamilien, I. Lfg.; (12 tablic); model ukwitnienia skrzypu i model przedrodka paproci.

4. Gabinet rysunkowy.

W roku ubiegłym zakupiono: Herdtle Ed. Vorlagenwerk für den Unterricht im Freihandzeichnen.

5. Biblioteka książek szkolnych

liczy 351 dzieł. W roku bieżącym zakupiono 109 książek.

6. Gabinet fizykalny:

zakupiono:

1. Akumulator Khotinsky'ego.
2. Puhar uranowy.
3. Radiometer Crookes'a.
4. Rurka fosforescencyjna.
5. Wanna pneumatyczna ze szkła.
6. Dzwon szklanny z kurkiem.
7. Flaszka ze szczelnie przylegającym lejkiem.
8. Jajo Kolumba.
9. Skoczek chiński.
10. Walec pochyły.
11. Suchy element Hellesena.
12. Przyrząd do rozkładu soli.
13. Przyrząd polaryzacyjny Nörrenberga.
14. Model promienia spolaryzowanego.
15. Róża wraz ze zwierciadłem wklęsłem.
16. Przedmioty do mikroskopu słonecznego.

B) Równorzędnych klas ruskich:

zakupiono a) dla biblioteki nauczycielskiej.

1. Зоря 1893 (чис.) 2. Учитель 1893 (сич.) 3. Записки Товариства им. Шевченка I. 4. Козенн Мара Palestyny. 5. Kiepert, Wandkarte v. Alt-Griechenland. 6. Haardt, Schulwandkarte v. Afrika. 7. Haardt, Schulwandkarte v. Asien. 8. Др. З. Самолевич — Р. Цеґлиньский, Вправи латиньскі для I. кл. Львів 1891. 9. Др. З. Самолевич — Р. Цеґлиньский, Граматика латиньска для I. и II. кл. Львів 1891. 10. П. Оґоновский, Учебник аритметики Ч. I. для I. и II. кл. Львів 1888. 11. Беллінґер — И. Вахнянин. Землепись Львів 1873. 12. Покорни — М. Плояньский, Зоольоґія Львів 1874. 13. Е. Гікль — И. Верхрацкий, Ботаніка. Львів 1873.

b) dla biblioteki uczniów:

Z zakupnem książek do czytania dla młodzieży wstrzymano się aż do wydania katalogu dzieł dla młodzieży stosownych.

W darze otrzymała biblioteka ubogich uczniów:

Od Wys. Wydziału krajowego po 10 egz. następujących ruskich podręczników szkolnych:

Др. Самолевичь Цеглиньский, Виравн латиньскі для I. кл.
Др. Самолевичь-Цеглиньский, Граматика латиньска.
Др. Оґоновский, Граматика руского языка.
К. Лучаковский, Руска читанка.
Герман и Петеленц, Виравн німецкі.
Оґоновский, Учебник аритметики.

V. Ważniejsze rozporządzenia Władz Szkolnych.

Wysoka c. k. Rada Szkolna krajowa rozporządziła reskr. z d. 17. lipca 1892 l. 15008, aby z uczniami, którzy wystąpili z zakładu w ciągu drugiego półrocza i z początkiem następnego roku szkolnego zgłaszają się do egzaminu wstępnego do klasy wyższej, odbywano te egzamina w czasie między 10. a 15 września.

J. E. Pan Minister W. i O. rozp. z d. 24. maja 1892 l. 11.392 zmienił plan nauki geografii i historyi, matematyki, fizyki i historyi naturalnej w niższem gimnazyum i wydał nową instrukcyę do nauczania tych przedmiotów (rozp. Wys. c. k. Rady Szk. Kraj. z d. 29. lipca 1892 l. 12693).

Reskryptem z dnia 20. lipca 1892 l. 12229 uregulowała Wys. c. k. Rada Szk. kraj. zapisywanie uczniów izraelickich na podstawie poświadczeń metrykalnych.

Reskryptem z dnia 21. września 1892 l. 21088 wydała Wys. c. k. Rada Szk. kraj. zarządzenia celem zapobiegania szerzeniu się cholery.

Wysoka c. k. Rada Szk. kraj. rozporządziła reskr. z dnia 27. października 1892 l. 22.839, aby duplikaty świadectw z poprawczych egzaminów dojrzałości wydawały od r. 1892/3 począwszy te zakłady, w których odbywał się egzamin poprawczy.

Rozporz. z dnia 6. kwietnia 1893 l. 139/Pr. przypomniała Wys. c. k. Rada Szk. kraj. uczniom szkół średnich zakaz należenia do jakichkolwiek Towarzystw.

Rozporz. z dnia 13. kwietnia 1893 l. 6.706 wydała Wys. c. k. Rada Szkolna plan i instrukcyę do nauki języka polskiego.

VI. Wykaz książek szkolnych,

które w roku szkolnym 1894 w tutejszym zakładzie będą używane.

Klasa	Religia	Język łaciński: Gramatyka	Język łaciński: Ćwiczenia i lektura	Język grecki: Gramatyka	Język grecki: Ćwiczenia i lektura	Język polski: Gramatyka	Język polski: Wypisy	Język niemiecki	Geografia	Historya	Matematyka	Nauki przyrodn.: historya nat.	Nauki przyrodn.: fizyka	Proped. filozof.
I.	Katechizm ks. M. Morawskiego	Dr. Z. Samolewicz, Związła gramatyka języka łacińskiego wydanie 2. (kl. I–II)	Samolewicz-Sołtysik, Przykłady łacińskie na I. klasę	—	—	Dr. Ant. Małecki, Gramatyka języka polskiego wydanie 8. (kl. I–III)	Próchnicki i Wójcik Wypisy polskie dla I. klasy	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy I.	Benoni i Tatomir, Krótki rys geografii wydanie 5.	—	Zajączkowski, Początki aryt. Część I. wydanie 3. Mocnik-Maryniak, Geometr. poglądowa część I. wyd. 6.	Nowicki, Zoologia, wydanie 6. Rostafiński, Botanika szk. na kl. niższe, wyd. nowe	—	—
II.	Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu starego, wyd. 1. 2.		Samolewicz, Przykłady łacińskie. Część II. wyd. 3.	—	—		Wypisy polskie dla II. klasy. wyd. 5.	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy II.	Baranowski i Dziedzicki Geografia powszechna wydanie 4-6.	Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych I.	"	"	—	—
III.	Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu nowego, wyd. 2.	Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego Część II. (kl. III–V)	Próchnicki. Ćwiczenia łacińskie dla klasy III. Cornelius Nepos, wyd. Kłaka	Fiderer, Gramatyka języka greckiego. (kl. III–IV)	Schenkel- J. Lewicki- Parylak. Ćwiczenia greckie		Wypisy polskie na klasę III. wyd. 5.	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy III. Petelenz, deutsche Gramat	"	Welter- Sawczyński, Dzieje średniowieczne wydanie 5.	Zajączkowski, Początki aryt. i algebry, cz. II. wydanie 2. Mocnik-Maryniak, Geometr. poglądowa cz. II. wydanie 6.	Łomnicki, Mineralogia dla niższych klas	Soleski, Nauka fizyki wydanie 2.	—
IV.	Jachimowski, Liturgika kat. wyd. 2.		Próchnicki. Ćwiczenia łacińskie dla klasy IV. Caesar. Comm. de bello gall. wydanie Bednarskiego; Ovidius, wyd. Ziwsy-Skupniewicza.		"	Dr. Antoni Małecki, Gramatyka języka polskiego, wydanie poprzednio używane. (kl. IV–VIII)	Wypisy polskie na klasę IV. wyd. 2.	German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy IV. Petelenz, Deutsche Gramat.	Benoni- Majerski, Geografia monarchii austr.-węg.	Welter-Sawczyński, Dzieje nowożytne wydanie 5.	"	—	"	—
V.	Ks. Jachimowski. Dogmatyka ogólna. wyd. 2.		Livius, Zingerlego i Majchrowicza. Ovidius. wyd. Ziwsy-Skupniewicza.	Curtius- Hartel- Ćwikliński Gramatyka jęz. gr. wyd. I. (kl. V–VI)	Ćwicz. greck. jak w III. kl. Fiderer. Chrestomatya z pism Xenofonta ; Homera Iliada. wydanie Sołtysika		Próchnicki, Wypisy polskie dla klasy V. wyd. 2.	Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die V. Cl.	—	Zakrzewski Historya powszechna Część I.	Dziwiński, Zasady algebry Mocnik-Stanecki, Geometr. dla wyższych klas wyd. 3	Łomnicki, Mineralogia i geologia wyd. Rostafiński Botanika dla klas wyższych	—	—
VI.	Ks. Jachimowski. Dogmatyka szczegółowa. wyd. 2.	Dr. Z. Samolewicz. Gramatyka języka łacińskiego, wydanie 2. (kl. VI–VIII)	Sallustius, wyd. Sołtysika. Vergilius. wyd. Eichlera Cicero in Cat. Sołtysika Caesar de bello civili ed Hoffmann.		Homera Iliada wydanie Sołtysika. Herodot. wydanie Holdera Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta. Ćwicz. greck. jak w V. kl.		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika. część I.	Petelenz und Werner. Deutsches Lesebuch für die VI. Cl.	—	Zakrzewski. Historya powszechna Część I. i II.	Dziwiński, Zasady algebry Mocnik-Stanecki, jak w V. kl Logarytmy Adama.	Petelenz, Zoologia dla klas wyższych	—	—
VII.	Martin-Soleski, Etyka kat. wyd. 2.		Cicero pr. Murena, » pro Ligario, Cato Major } wyd. Kornitzer Sołtysik Vergilius Aeneis. wyd. Eichlera.	Samolewicz, Gramatyka języka greckiego wyd. III. (kl. VII–VIII)	Homera Odyssea. wyd. Pauly'ego i Wotke'go Demostenes, wydanie Schmidta.		W I. półr. Wyp. p. St. Tarnowskiego i Wójcika cz. I. W II. półr. W. p. St. Tarnowski. i Próchnickiego II.	Petelenz und Werner. Deutsches Lesebuch für die VII. Cl.	—	Gindely-Markiewicz, Dzieje nowożytne wyd. 2. Lewicki, Zarys dziejów polskich.	"	—	Soleski, Wykład nauki fizyki wyd. 2. Soleski, Zarys chemii.	Kozłowski Logika elementar.
VIII.			Horatius wyd. M. Sasa Tacitus Germania i Ab excessu divi Augusti, wyd. Müllera		Plato. Apologia Sokratesa wyd. Krahl- Lewicki. Protagoras ed. I. Krahl; Sofokles, Elektra. wyd. Majchrowicz; Homera Odyssea, wyd. Pauly'ego i Wotke'go		Wypisy polskie St. Tarnowskiego i Próchnickiego część II.	Strzemcha: Gesch. der deutschen Nationallit. Goethe: Iphigenie auf Tauris; Schiller: Jungfrau v. Orleans, Wilhelm Tell	—	Leniek. Historya i stat. austro-węg. monar. Lewicki Zarys dziejów polsk.	Mocnik-Bodyński, Algebra Mocnik-Stanecki, Geometr. dla klas wyższych. Logarytmy — jak w VI. kl.	—	Soleski, Wykład nauki fizyki wyd. 2.	Crüger-Sawczyńs. Zarys psycholog.

Spis

książek, których się używać będzie w równorzęd. klasach ruskich:

Кляса І. Християньско-катол. катехизм А. Тороньского. Ґрамат. и вправи Дра Самолевича и Солтисика. Ґрам. руского язика О. Оґоновского. Руска читанка Лучаковского. Ґрамат. яз. польск. А. Малецкого. Виписи польскі т. І. вид. Прухницкого. Л. Германа и К. Петеленца в переводі Калитовского; вправи нїмецкі для першоі кляси шкіл середних. Коротка нарись землеписи Белінґера-Вахнянина. Учебник аритметики П. Оґоновского. Моцніка-Дейніцкого наука ґеометрична з погляду ч. І. Зоольоґія Покорного-Поляньского.

Кляса ІІ. История біблїйна старого завіта А. Тороньского. Ґраматика як в І. и тих самих авторів вправи ч. ІІ. (на другу клясу). Руска читанка Ю. Романчука ч. І. т. ІІ. для кляси ІІ. Виписи польскі вид. Прухницкого. Л. Германа и К. Петеленца в переводї О. Калитовского „Вправи нїмецкі для другої кл.“ Піц-Ильницкий нарис ґеоґрафії ч. І. світ старинний. Учебник ґеоґрафії А. Вахнянина. Учебник Аритметики П. Оґоновского и Моцніка Дейницкого Наука ґеометрії з погляду від. І. Зоольоґія Покорного Поляньского. Ботаніка Гикля Верхратского.

WYKAZY STATYSTYCZNE.

a) Zakład główny.

	KLASA I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	VII.	VIII.	Razem
	a	b	a	b	a	b	a	b	a	b				
1. Liczba.														
Z końcem r. sz. 1891/2 było	48^{1}	46^{3}	34^{1}	39	36^{1}	35^{1}	33^{1}	28	52^{3}		40^{2}	37	29^{1}	457^{14}
Z początkiem 1892/3 przyjęto	49^{1}	50^{1}	45^{2}	49^{1}	39	41	30^{2}	29^{1}	36^{2}	37	42^{1}	45^{4}	30^{1}	522^{16}
W ciągu roku szk. przybyło	3	2		1	3			1	2				2	14
Razem przyjęto	52^{1}	52^{1}	45^{2}	50^{1}	42	41	30^{2}	30^{1}	38^{2}	37	42^{1}	45^{4}	32^{1}	537^{16}
Między tymi: nowo przyjętych, a to:														
z poprzedniej klasy	41^{1}	44^{1}		6	5		2	2	6^{2}	8	2	0^{3}	1	118^{7}
powtarzających klasę	1	1		1^{1}	1					1		2	1	8
Dawniejszych uczniów, a mianowicie:														
z poprzedniej klasy			40^{1}	37	28	33	27^{1}	26^{1}	28	20	40^{1}	29^{1}	27	335^{5}
powtarzających klasę	10	7	5^{1}	6	8	8	1^{1}	2	4	8		4	3^{1}	66^{3}
W ciągu roku opuściło zakład	15	22	6	9	9	8	2	5^{1}	6	7	9	10		108^{2}
Liczba uczniów z końcem r. 1893.	37^{1}	31^{1}	39^{2}	41^{1}	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{5}	32^{1}	429^{16}
2. Miejsce urodzenia.														
Miasto Kołomyja	12	9	9	12	8	9	3	7	3	5	9	11^{2}	5	102^{2}
powiat kołomyjski	11^{1}	2	5	4	5	4	2^{1}	2	3	4	7	2	4	55^{2}
» kossowski	1	1	2	4	2	1	3		4	2	0^{1}	2	1	23^{1}
» śniatyński	2	1	3^{1}	1	2	4	3	2	3	2	1		3	27^{1}
» horodeński		5	5^{1}	3	3	2	7	1	1	1	1	2	3	34^{1}
» zaleszczycki	1	3^{1}	2	1	2	2	1	1		3	1		1	18^{1}
» buczacki		2	1	2	1	1		1	3	1	1	3	1	17
» nadwórniański			2	1		1	1		1		1	1	1	9
» stanisławowski		2	3	1					1^{1}	1		2^{3}	3^{1}	13^{5}
inne powiaty Galicyi	7	6	5	10^{1}	8	9	8^{1}	10	11^{1}	10	11	11	10	116^{3}
inne kraje koronne	2		1	2	2			1	2	1		1		12
zagranica	1		1								1			3
Razem	37	31^{1}	39^{2}	41^{1}	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{4}	32^{1}	429^{14}
3. Język ojczysty.														
polski	28	31^{1}	22^{1}	31^{1}	27	16	15^{1}	18	18^{2}	20	20^{1}	19^{5}	18^{1}	283^{14}
ruski	9		14^{1}	9	4	17	12^{1}	7	14	10	13	16	14	139^{2}
niemiecki			3	1	2		1							7
Razem	37	31^{1}	39^{2}	41^{1}	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{4}	32^{1}	429^{16}
4. Wyznanie religijne.														
Obrządek rzymsko katol.	18	22^{1}	11^{1}	21^{1}	18	11	12^{1}	10	11	13	13	9^{1}	15^{2}	184^{7}
» grecko katol.	11		14^{1}	10	6	17	12^{1}	7	15	10	13	16	14	145^{2}
» ormiańsko katol.	1				3	1			2	1	1		1	10^{1}
wyznanie protest.											0^{1}			0^{1}
» mojżesz.	7	9	14	10	6	4	4	8	4^{2}	6	6	10^{3}	2	90^{5}
Razem	37	31^{1}	39^{2}	41^{1}	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{4}	32	429^{16}

	KLASA I. a	I. b	II. a	II. b	III. a	III. b	IV. a	IV. b	V. a	V. b	VI.	VII.	VIII.	Razem
5. Wiek uczniów.														
10 lat	2	9^{1}												11^{1}
11 »	5^{1}	9		2										16
12 »	8	4	6	7	5	3								33
13 »	7	5	8	10	11	4	4	2						51
14 »	7	4	12^{1}	12	7	7	7^{1}	5	2	1				64^{3}
15 »	8		7	2	4	5	3	4	6^{1}	5	3	1		48^{2}
16 »			2^{1}	6	5	6	7	4	7	9	9^{1}	9		64^{2}
17 »			3	1		6	5^{1}	5	8	8	6	6^{4}	1	49^{5}
18 »				1	1	1	2	3	3	5	8	9^{1}	5	38^{1}
19 »			1			1		1	4	1	3	3	9	22
20 »										1	2	4	5	13
21 »								1			1	2	9	13
22 »											1	1	1	3
23 »									1				1	2
24 »									1				1	2
25 »													0^{1}	0^{1}
Razem	37^{1}	31^{1}	39^{2}	41^{1}	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{4}	32^{1}	429^{16}

	I. a	I. b	II. a	II. b	III. a	III. b	IV. a	IV. b	V. a	V. b	VI.	VII.	VIII.	Razem
6. Miejsce pobytu rodziców.														
Miejscowych	18	16	23	22	15	17	10	11	9	13	16	19^{3}	12	201^{3}
powiat kołomyjski	10^{1}	2	3	7	5	5	5	1	3^{2}	4	4	4	5	58^{2}
„ buczacki					1				2	2	1		1	7
„ horodeński		4	4^{1}	1	2	1	3	2	1	1	1	1	2	23^{1}
„ kossowski	1	3	2	3^{1}	3	2	2		2	2	0^{1}	4	1	25^{2}
„ nadwórniański		1		2		1			2		1	2	1	10
„ śniatyński	2	1	3	1	3	2	4	3	2	2	1	2		26
„ stanisławowski									1^{2}	1		2^{1}	1^{1}	5^{4}
„ zaleszczycki	1	2^{1}	2			2	2	2		3	1			15^{1}
inne powiaty Galicyi	3	1	2^{1}	4		3	2	6	7	2	8	1^{1}	9	48^{2}
inne kraje koronne	1			1	2				2					6
zagranica	1	1			2				1					5
Razem	37	31^{1}	39^{2}	41^{1}	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{4}	32^{1}	429^{14}
7. Klasyfikacya.														
a) Z końcem roku 1893/4														
Stopień celujący		3	2		2		1	1	2	1	1	2		15
Stopień pierwszy	20	18^{1}	24	27	20	17	18	14	20^{2}	21	24^{1}	19^{2}	28	271^{6}
„ drugi	3	3	6^{1}	8	5	11	4	8	3	1	2	7^{1}		60^{2}
„ trzeci	8	4	2	5	5	1	2^{1}		1	1	1	1		31^{1}
Pozwolono powtórzyć egzamin	6	3	5^{1}	5	1	3	3^{1}	2	6	5	4	6^{1}	4^{1}	49^{5}
Do uzupełnienia						1				1	1			
Razem	37	31^{1}	39^{2}	41	33	33	28^{2}	25	32^{2}	30	33^{1}	35^{4}	32^{1}	429^{6}

b) Dodatek do klasyfikacyi za r. 1892 3.	KLASA I. a	I. b	II. a	II. b	III. a	III. b	IV. a	IV. b	V. a	V. b	VI.	VII.	VIII.	Razem
Powtórzyć egzamin pozwolono	5	5	4	4	5^{1}	4	5	2	5^{1}		3	6		48^{2}
Egzamin złożyło	5	4	2	4	4^{1}	3	5	2	5^{1}		3	6		43^{2}
Egzaminu nie złożyło		1	2		1	1								5
Rezultat ostateczny klasyfikacyi za rok 1891 2 jest														
Stopień celujący	6	2	2		1	1	4	1	2		2		1	22
» pierwszy	35^{1}	29	23^{1}	30	24^{1}	26	28	24	37^{2}		37	29	28	350^{5}
» drugi	2	10^{1}	9	5	8	7^{1}	1^{1}	3	10^{1}		1^{2}	8	0^{1}	64^{7}
» trzeci	5	5^{2}		4	3	1			3					21^{2}
Nieklasyfikowano														
Razem	48^{1}	46^{3}	34^{1}	39	36^{1}	35^{1}	33^{1}	28	52^{3}		40^{2}	37	29^{1}	457^{14}
6. Opłata szkolna.														
Opłatę złożyło w 1. półroczu	29^{1}	29	15	19	17^{1}	14	12	9	14^{2}	14	19^{1}	16	7^{1}	214^{5}
» » » 2. »	19^{2}	13^{1}	15	12	17	12	14	12	16^{2}	9	13	21^{4}	8^{2}	181^{11}
od połowy opłaty uwolnieni														
w 1. półroczu														
w 2. »														
od całej opłaty uwolnieni														
w 1. półroczu	14	12	31	31	22	27	20	21	22	118	23	28	24	293
w 2. »	20	22	25	29	16	24	16	13	19	22	25	16	24	271
Opłata szkolna wynosiła														
w 1. półroczu	595	580	300	380	355	280	240	180	310	290	395	320	155	4380
w 2. »	420	280	300	420	340	240	280	240	320	180	260	500	200	3800
Razem	1015	860	600	620	695	520	520	420	630	470	655	820	355	8180
Taksy wstępne wynosiły	9870	10080	1050	2940	1890	210	840	1050	210	2310	420	1470	420	34650
Datki na środki naukowe	53	54	47	51	42	41	32	31	40	37	43	49	33	553
Taksy za duplikaty świadectw	4		3		6		8		5		4	1	7	38
Razem	15570	15480	6050	7040	6690	4310	4840	4150	660	6010	5120	6470	4420	93750

	I. a	I. b	II. a	II. b	III. a	III. b	IV. a	IV. b	V. a	V. b	VI.	VII.	VIII.	Razem
7. Frekwencya na naukę przedmiotów nadobowiązkowych.														
Język ruski	13	1	15	9	6	17	12	7	15	11	13	16	14	149
Historya kraju rodzinnego					33	33	28	25				35		154
Rysunki wolnoręczne									9	3	10	3		25
» geometryczne									11	6	6			23
Gimnastyka														
Śpiew	4	3	5	6	3	4	6	8	5	10	10	6	9	84
Kaligrafia	12	12	11	22	14	11								82
8. Stypendya pobierali z fundacyi:														
Mikołaja Potockiego					1			1						315
Miasta Śniatyna											1			100
Ministeryum finansów		1			1									200
Rady powiatowej zaleszczyckiej								1						100
Ogólna kwota stypendyów wynosiła		100			25750			25750			110			715
9. Jednorazowe zapomogi otrzymali:														
Od rady powiatowej kołomyjskiej po 10 zł.						1							2	30
» » » kossowskiej po 25 zł.	1			1	1	1	1		2			2		225
Z magistratu miasta Kałusza po 30 zł.														30
Z fundacyi Arcyksiężnej Gizeli po 25 zł.				3		1								100
Ogólna kwota zapomóg wynosiła.														385

b) Klasa równorzędna ruska.

1. Liczba.

Z początkiem 1892/3 przyjęto	42[1]
W ciągu roku szk. przybyło	1
Razem przyjęto	43[1]
Między tymi: nowo przyjętych a to:	
z poprzedniej klasy	37[1]
powtarzających klasę	1
Dawniejszych uczniów a mianowicie:	
z poprzedniej klasy	0
powtarzających klasę	5
W ciągu roku opuściło zakład	3[1]
Liczba uczniów z końcem roku 1893	40

2. Miejsce urodzenia.

Miasto Kołomyja	3
powiat kołomyjski	7
» kosowski	1
» śniatyński	7
» horodeński	9
powiat zaleszczycki	3
» nadwórniański	1
» tłumacki	1
inne powiaty Galicyi	6
inne kraje koronne	1
zagranica	1
Razem	40

3. Język ojczysty.

ruski	39
polski	1
Razem	40

4. Religia.

grecko katolic.	39
rzymsko kat.	1
Razem	40

5. Wiek uczniów.

10 lat	1
11 »	3
12 »	11
13 »	9
14 »	8
15 »	5
16 »	2
18 »	1
Razem	40

6 Miejsce pobytu rodziców.

Kołomyja	5
powiat kołomyjski	13
» horodeński	8
» kossowski	1
» śniatyński	7
» zaleszczycki	1
inne powiaty Galicyi	5
Razem	40

7. Klasyfikacya z końcem r. szk. 1893/4.

Stopień celujący	3
Stopień pierwszy	20
Stopień drugi	7
Stopień trzeci	6
pozwolono powtórzyć egz.	4
Razem	40

3. Opłata szkolna.

Opłatę złożyło	
w 1. półroczu	20
w 2. »	13
od całej opłaty uwolnieni:	
w 1. półroczu	20
» 2. »	27

Opłata szkolna wynosiła:

w 1. półroczu	400 zł.
w 2. półroczu	260
Razem	660 zł.

Taksy szkolne wynosiły 79 złr 80 ct.
Datki na środki naukowe 44 złr. —
Razem 123 złr. 80 ct.

9. Frekwencya na naukę przedmiotów nadobowiązkowych.

Język polski	40
Gimnastyka	16
Spiew	5
Kaligrafia	10

VII. Wynik egzaminu dojrzałości

przy końcu roku szkolnego 1893.

Do egzaminu dojrzałości przystąpiło 27 abituryentów; z tych 26 ukończyło klasę VIII. w tutejszym zakładzie w r. szk. 1893., a jeden, który składał egzamin jako eksternista, w r. 1892.

Uznano za dojrzałych: a) uczniów publicznych . . 19
b) eksternistów 1
Pozwolono poprawić egzamin z jednego przedmiotu po feryach 3
Reprobowano na 1 rok 3
Odstąpił od egzaminu . . - 1
Razem . . . 27.

Wykaz abituryentów

którzy zostali uznani za dojrzałych na podstawie egzaminu, przeprowadzonego z nimi w dniach 9. 10. 12. 13. 14. czerwca 1893. roku.

Liczba porząd.	Imię i Nazwisko	Miejsce i kraj urodzenia	Religia	Rok urodzenia	uczęszczał do gimnaz. w latach	wynik egzaminu	zamierzone studya
1.	Baumgartner Karol	Kołomyja, Galicya	rz. kat.	1873.	1886—1893	dojrzały	filozofia
2.	Beill Mieczysław	Stanisławów, »	rz. kat.	1874.	1885—1893	»	pr wo
3.	Błoński Teodor	Kołomyja »	gr. kat.	1873	1885—1893	»	teologia
4.	Czarnik Jan	Jezierzany »	rz. kat.	1873.	1886—1893	»	leśnictwo
5.	Drozdowski Michał	Borszczów »	gr. kat.	1874.	1886—1893	»	akad. rolnicza
6.	Jabłoński Kazimierz	Śniatyn »	rz. kat.	1873.	1884—1893	»	akad. handlowa
7.	Kessler Herman	Nadwórna »	ewang.	1871.	1884—1893	»	leśnictwo
8.	Korczyński Mikołaj	Tłuste »	gr. kat.	1876.	1886--1893	»	prawo
9.	Kordowski Antoni	Horyklady »	gr. kat.	1873	1886—1893	»	prawo
10.	Krzyżanowski Józef	Kołomyja »	gr. kat.	1871.	1885—1893	»	teologia
11.	Mikuła Ludwik	Wieliczka »	rz. kat.	1874.	1885—1893	»	filozofia
12.	Rieger Stefan	Lwów »	rz. kat.	1872.	1884—1893	»	prawo
13.	Sęk Witold	Kołomyja »	rz. kat.	1874.	1886—1893	»	filozofia
14.	Szajhar Ludwik	Horodenka »	rz. kat	1874.	1886—1893	»	prawo
15.	Szandrowski Józef	Gusztynek »	rz. kat.	1868.	1884—1893	»	teologia
16.	Teuchmann Franc.	Żółtańce »	rz. kat.	1873.	1885—1893	»	akad. handlowa
17.	Theodorowicz Leon	Chomiakówka »	rz. kat	1674.	1885—1893	»	politechnika
18.	Turczyński Jan	Kałusz »	gr. kat.	1873.	1886—1893	»	teologia
19.	Wysoczański Włodz.	Stopczatów »	gr. kat.	1872.	1886—1893	»	teologia
20	Berezowski Jan (ekst.)	Matyjowce »	gr. kat.	1873.	1885—1893	»	teologia

VIII. Pomoc dla ubogich uczniów.

Wsparcie otrzymywali ubodzy uczniowie tutejszego gimnazyum przez stypendya i zapomogi z funduszów powiatowych i miejscowych, ze strony trzech burs miejscowych i Towarzystwa шкôльна помôчь.

Wykaz stypendyów i zapomóg z funduszów publicznych zawiera tabela statystyczna na str. 39.

Celem utworzenia funduszu dla wspierania ubogich uczniów zbierano w każdą niedzielę i święto po egzortach dobrowolne

datki uczniów, które w ciągu r. szk. $189^{2}/_{3}$ przyniosły	33 złr.	55 ct
przy wpisach zebrano	9 „	21 „
nadwyżka za sprzedane rodowody wynosi . . .	4 „	50 „
zapomoga udzielona przez kasę oszcz. z zysków r. 1891	50 „	— „
na czesne dla ubogiego ucznia złożyli WW. hr. Starzyński, Bubella i Axentowicz .	5 „	— „
Wna Wiakowska złożyła	1 „	90 „
pozostałość z r. $189^{1}/_{2}$ wynosiła	25 „	97 „
z różnych źródeł wpłynęło	4 „	50 „
razem wynosił dochód . . .	134 złr.	63 ct

Z tego wydano;

Zapomogi na opłatę szkolną dla 4 uczniów . .	20 złr.	— ct
„ podczas słabości i na ubranie dla 7 ucz.	27 „	— „
Kupiono książek szk. dla ubogich uczniów za	51 „	03 „
Drobne wydatki		29 „
razem	98 złr.	32 ct,

pozostaje zatem na przyszły rok nadwyżka przychodu w kwocie 36 złr. 31 ct.

Na rzecz uczniów I. klasy ruskiej złożyli na ręce gospodarza tej klasy prof. Ludwika Sali:

Wny Harasimowicz Teofil, dyrek. fabryki w Banialuce	10 złr.
„ Lewicki Włodz. ze Stanisławowa	2 „
„ Rewakowicz Tytus, sędzia powiat. w Podbużu	2 „
„ Worobiec Michał, naucz. lud. w Popielach . .	2 „
razem . . .	16 złr.

z tego wydano na wsparcie dla jednego ucznia 3 złr. 50 ct., pozostało na r. $189^{3}/_{4}$ 12 złr. 50 ct.

Dla wspierania ubogich uczniów istnieje w Kołomyi trzy bursy, a mianowicie: Bursa polska, Bursa ruska bractwa św. Michała i Bursa powiatowa.

Bursę polską założyło w r. 1892 i utrzymuje Towarzystwo bursy polskiej z wkładek członków i z datków tak w naturze jakoteż i w pieniądzach składanych przez przyjaciół młodzieży.

W bieżącym roku szk. umieszczonych było w tej bursie 16 uczniów, z których 1 umarł, 3 zakład opuściło w ciągu roku, pozostało do końca roku 12.

Prezesem Towarzystwa liczącego 102 członków jest JW. hr. E. Starzyński; dyrektorem bursy był przez 9 miesięcy Wny Wł. Axentowicz, a potem katecheta gimnazyalny X. Józef Sienkiewicz.

Bractwo św. Michała przy tut cerkwi parafialnej utrzymuje na mocy swoich statutów bursę dla uczniów obrz. gr. kat. we własnej realności, położonej przy ul. Mnichówka l. 735. Nadzór nad uczniami wykonywują Wni XX. Wł. Dobrzański, Klem. Kulczycki i A. Rusin.

W b. r. szk. umieszczonych było w niej 8 uczniów tutejszego gimnazyum (między tymi 4 uczniów z I. klasy ruskiej).

W bursie powiatowej, utrzymywanej w budynku Rady pow. kołomyjskiej z subwencyi udzielanych z fund. Rad powiatowych w Kołomyi, Horodence i Sniatynie, jakoteż z dobrowolnych datków dobrodziejów bursy, znajdowało w bież. r. szk. utrzymanie 8 uczniów gimnazyalnych, z tych 6 obrz. gr. kat., 2 obrz. łać.

Towarzystwo „Шкôльна помôчь“ zawiązane zostało w r. 1892 przez przyjaciół młodzieży na mocy statutu, zatwierdzonego przez Wys. c. k. Namiestnictwo.

Celem jego jest opiekowanie się młodzieżą pod względem moralnym i udzielanie jej pomocy materyalnej.

W bież. roku wydało to Tow., liczące 62 członków zwyczajnych na wsparcie dla ubogich, uczniów: a) na książki 33 złr. 43 ct. b) na odzież 102 złr. 60 ct. c) w gotówce 90 złr. 65 ct.

Oprócz tego dostawał jeden uczeń w domu przywatnym cały wikt przez 10, a drugi przez 3 miesiące.

Wszystkim Dobrodziejom i Opiekunom ubogiej młodzieży szkolnej składa Dyrekcya w jej imieniu jak najszczersze podziękowanie.

IX. Kronika zakładu.

Rok szkolny rozpoczął się dnia 3. września uroczystem nabożeństwem i wezwaniem Ducha św.

Wpisy uczniów do zakładu odbywały się w dniu 29. 30. 31. sierpnia.

Egzamina wstępne do I. klasy odbywały się w dniach 15. i 16. lipca, 1. i 2. września, egzamina poprawcze i wstępne do klas wyższych w dniu 1. i 2. września.

Jego Ces. i Król. Moś Najwyższem postanowieniem z dnia 4. września 1892. raczył najmiłościwiej zezwolić, aby w tutejszem mieście utworzono nowe gimnazyum państwowe z językiem wykładowym ruskim i aktywowano je na razie w formie klas równorzędnych przy państwowem gimnazyum z polskim językiem wykładowym w Kołomyi.

Ponieważ równocześnie Wys. c. k. Rada Szk. krajowa rozporządziła reskryptem z d. 7. września 1892 l. 19781, aby już w bieżącym roku szk. utworzono równorzędny oddział pierwszej klasy, przeto odbyły się nowe wpisy do tego oddziału w dniach 13. 14. i 15. września. W tych dniach odbyto także egzamina wstępne i uzupełniające z języka ruskiego jako wykładowego z uczniami, którzy się do tej klasy zapisali lub przeszli do niej z oddziałów już istniejącej w zakładzie od 3. września pierwszej klasy.

W dniu 21. września nastąpiło uroczyste otwarcie nowego zakładu.

Po nabożeństwie, odprawionem o godz. 8. rano w cerkwi przez kanonika i proboszcza kołomyjskiego Przew. X. Jana Koblańskiego w obecności gron nauczycielskich i uczniów szkół ludowych i gimnazyalnych, reprezentantów miejscowych władz rządowych, wojskowych i autonomicznych i niezliczonych tłumów publiczności, udano się do odpowiednio przystrojonej wielkiej sali budynku gimnazyalnego, w której wśród kwiatów i zieleni ustawiono na podwyższeniu wizerunek Najjaśniejszego Pana.

Rozpoczynając uroczystość podał Dyrektor gimnazyum w krótkości historyę powstania zakładu, ogłosił jego otwarcie, wskazał na doniosłe jego znaczenie dla miasta, powiatu i całego kraju a przemawiając dalej (po rusku) wyraził życzenie, aby zakład nowy wzrastał i rozwijał się na silnej podwalinie wiary, pielęgnował naukę dla dobra kraju i społeczeństwa, dla którego jest przeznaczony i zaszczepiał w sercach wychowanków swoich uczucia bojaźni Bożej i braterskiej zgody i miłości, poczucia obowiązków i wdzięczności dla wielkodusznego Monarchy, którego łasce zawdzięcza swe powstanie. Dyrektor zakończył swe przemówie-

nie wznosząc trzykrotnie przez wszystkich licznie zgromadzonych z zapałem powtórzony okrzyk na cześć Najjaśn. Pana.

Dalej przemawiał również po polsku i po rusku marszałek Rady powiatowej kniaź Roman Puzyna. Wskazując także na doniosłe znaczenie chwili,w której otwarto nowy przybytek nauki na ziemi ruskiej, podniósł zasługi Rady powiatowej kołomyjskiej około założenia tego nowego zakładu i wezwał zgromadzonych do wzniesienia okrzyku »Niech żyje!« łaskawemu Monarsze.

W dłuższem i serdecznem przemówieniu wykazał następnie Przew. ks. kanonik Koblański, jak w stosunkowo bardzo krótkim czasie, głównie z powodu zgodnego i na gorące uznanie zasługującego postępowania reprezentantów narodu polskiego w sejmie krajowym, jakoteż pod życzliwą opieką Władz krajowych, dojrzała myśl założenia w Kołomyi gimnazyum z językiem wykładowym ruskim podniosł, że tylko ta nauka daje pożytek i siłę, która oparta jest na miłości i zgodzie a wyrażając życzenie, aby ten nowy zakład w tym duchu prowadził wychowanków swoich, wezwał swych ziomków, aby pielęgnując te uczucia okazali przez to wdzięczność dla najlepszego Monarchy za tę nową łaskę, którą obdarzyć raczył naród ruski.

Ostatni mowca, pierwszy gospodarz pierwszej klasy ruskiej prof. Ludwik Salo, wyraził przedewszystkiem radość swoją z tego powodu, że jemu właśnie przypadło w udziele zaszczytne i drogie jego sercu zadanie prowadzenia pierwszej ruskiej klasy ruskiego gimnazyum, i to w zakładzie, w którym sam przed laty pobierał wykształcenie. A jeżeli drogą mu była mowa, w której mu wtedy podawano naukę, bo była to mowa bratniego narodu. to tem radośniejszem uczuciem przejęte jego serce, gdy uczyć będzie w swym języku ojczystym. Następnie zwrócił się prof. Salo do nowych swych uczniów i przedstawił im, że tem większe cieżą na nich obowiązki z tego powodu, że uczyć się będą w swej mowie ojczystej i że będą pierwszymi uczniami ruskiego gimnazyum, zagrzewał ich do gorliwego spełniania obowiązków, do pielęgnowania uczuć religijnych i wskazując na to, że społeczeństwo nie tylko potrzebuje uczonych, ale przedewszystkiem ludzi uczciwych, charakterów silnych i dzielnych, zwrócił się wreszcie do rodziców i opiekunów uczniów, do publiczności całej i prosił o opiekę i życzliwość dla nowego zakładu, bo tylko wtedy, jeżeli ją znajdzie, będzie mógł spełnić należycie swe trudne zadanie.

Po przemówieniu Dyrektora chór uczniów gimnazyalnych odspiewał hymn ludu a po każdem przemówieniu i na końcu pieśni choralne zastosowane do okoliczności.

Cała uroczystość wywarła na obecnych w sali, wśród których znajdowali się przedstawiciele władz, rodzice i opiekuno-

nowie uczniów, duchowni, mieszczanie i nie mała liczba włościan, bardzo podniosłe i głębokie wrażenie, a na zakończenie jej podpisano dokument pamiątkowy, który oddany będzie dyrekcyi nowego gimnazyum do przechowania.

Reskryptem z dnia 23. listopada 1893. l. 23633 zawiadomiła c. k Rada Szkolna kraj. Dyrekcyę, że począwszy od r. szk. 1893/4 udzielać będą w równorzędnych klasach ruskich rzeczywiści nauczyciele, w którym to celu w miarę aktywowania dalszych klas, obsadzoną będzie potrzebna liczba posad nauczycielskich.

Dzień 4. października obchodził zakład uroczyście jako dzień Imienin Najjaśniejszego Pana uroczystem nabożeństwem i odspiewaniem hymnu ludowego.

Pierwsze półrocze ukończono dnia 30. stycznia a drugie półrocze rozpoczęto dnia 3. lutego.

Dnia 4. maja brała młodzież gimnazyalna udział w nabożeństwie za spokój duszy ś. p Cesarzowej Maryi Anny, a dnia 28. czerwca nabożeństwem żałobnem za spokój duszy ś. p. Cesarza Ferdynanda.

W ubiegłym roku szkolnym stracił zakład przez śmierć uczniów wzorowych niezwykłemi zdolnościami się odznaczających Milgroma Marcelego z I. i Bobrowskiego Ludwika z VI. kl , pierwszy zmarł dnia 23. grudnia 1892., drugi dnia 15 maja 1893., Dnia 17. czerwca umarł także Sawczyński Michał, który był uczniem VII-kl tutejszego zakładu do końca I. półrocza br. Zwłoki ich odprowadzili członkowie grona i koledzy na miejsce wiecznego spoczynku.

Młodzież szkolna przystąpiła w ciągu roku szkolnego trzy razy do św. Sakramentów Pokuty i Ołtarza i odprawiła w wielkim tygodniu rekolekcye wielkanocne.

W dniu 3. grudnia urządziła młodzież gimnazyalna pod kierownictwem profesorów zakładu uroczysty obchód na cześć Adama Mickiewicza a w dniu 18. marca na cześć Tarasa Szewczenki. W obu obchodach brała udział młodzież zakładu bez różnicy narodowości.

W dniach od 9. do 23. marca zwiedzał tutejszy zakład c. k. inspektor krajowy W-ny Jan Lewicki.

Piśmienna część egzaminu dojrzałości odbyła się w dniach 15. do 21. maja a część ustna pod przewodnictwem c. k. inspektora krajowego W-go Jana Lewickiego w dniach 9. 10. 12. 13. 14. czerwca.

Rok szkolny zakończono dnia 15. lipca uroczystem nabożeństwem, połączonem z odspiewaniem hymnu ludowego i rozdaniem świadectw.

X. Zarządzenia

w sprawie rozwoju fizycznych sił młodzieży.

W myśl rozp. Wys. c. k. Minist. wyznań i oświaty z dnia 15. września 1890 l. 19097 (Okólnik Wys. c. k. Rady szk. kraj. z dnia 17. października 1890 l. l. 17498) starał się zakład także o rozwój fizycznych sił młodzieży, nie wiele jednak mógł zdziałać w tym kierunku, ponieważ młodzież tutejsza szkolna z powodu obowiązkowej nauki rysunków nie ma prócz niedzieli żadnege półdnia wolnego w tygodniu, i nie ma czasu oddawać się fizycznym ćwiczeniom i zabawom. O ile zaś te niekorzystne stosunki na to pozwalały, używała młodzież w zimie ślizgawki na rzece Prucie oraz na torze łyżwowym, przez tutejsze Towarzystwo łyżwiarskie urządzonym, a w lecie orzeźwiającej kąpieli w Prucie.

Na wiosnę i w lecie odbywały się wycieczki poszczególnych klas w towarzystwie nauczycieli, jużto w celach naukowych, jużto dla przyjemności. Zakład nie posiada osobnego miejsca dla zabaw poświęconego, służy do nich tylko dość szczupły dziedziniec gimnazyalny, z którego korzystała młodzież szkolna podczas pauz, używajęc swobodnego ruchu na wolnem powietrzu.

Nauka gimnastyki odbywała się w ubiegłym roku szk przez cały rok z krótką 2 tygodniową przerwą, spowodowaną zmianą nauczyciela.

XI. Klasyfikacya uczniów

za II. półrocze roku szkolnego 1893.

KLASA I. A.

Stopień pierwszy:

Agopsowicz Stanisław
Dobrowolski Kazimierz
Fedorowicz Jan
Filipowicz Jan
Hisler Nachman
Kimelman Józef
Kukurudz Józef
Kwieciński Witalis
Lederfeind Samuel
Lustig Dawid
Mazepiuk Dymitr
Mielnik Juliusz
Ostrowski Alfred
Rosenkranz Mojżesz
Rudeński Jarosław
Schaller Hoschya
Smaszkiewicz Jan
Spulnicki Michał
Wacławik Michał
Aleksandrowicz Jan

Trzech uczniów otrzymało stopień drugi, ośmiu stopień trzeci, sześciu pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po feryach.

KLASA I. B.

Stopień celujący.

Kordasiewicz Mikcłaj
Piller Tytus
Sokołowski Włodzimierz

Stopień pierwszy:

Budzianowski Jan
Frid Dawid
Głowacki Jan
Hirsch Abraham
Horn Juda
Hubaczek Seweryn
Jaworski Lesław
Kurzer Adolf
Łoziński Mieczysław
Meltz Piotr
Mulak Franciszek
Oster Schaja
Skorecki Jakób
Szefer Leopold
Tyndel Samson
Wiakowski Kazimierz
Wirski Jan
Wyrozumski Aleksander

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 4 stopień trzeci, 3 uczniów otrzymało pozwolenie poprawienia klasy z jednego przedmiotu po wakacyach.

KLASA II. A.

Stopień celujący:

Jurkiewicz Dymitr
Polański Stefan

Stopień pierwszy:

Bodrug Jan
Dorosz Emil
Fried Leib
Głodziński Paweł
Hujwan Onufry
Knihycki Konstanty
Rosner Stanisław
Rostkowicz Włodzimierz
Rubicz Władysław
Rybczyński Witold
Małko Leon
Migocki Franciszek
Mogilnicki Włodzimierz
Scher Jechiel
Szulbaum Szaje
Sokol Kazimierz
Sokołowski Julian
Sinreich v. Sonnenreich Jossel
Sonnenreich Ozyasz
Stenzel Edward
Sucher Szmarja
Szeligowski Karol
Wesołowski Jarosław

6 uczniów otrzymało stopień drugi, 2. stopień trzeci, 5. pozwolono po feryach powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu.

KLASA II. B.

Stopień pierwszy:

Blechinger Zygmunt
Bobrowski Wiktor
Burzyński Tadeusz Józef
Czajkowski Bazyli
Dobek Zdzisław
Hennig Stanisław
Jarmołowicz Emil
Jolles Jakób Leon
Kinda Franciszek
Klein Efroim
Kohn Izaak Jakób
Kurpiak Aleksander
Machnicki Stanisław
Ohringer Schloma
Patkowski Mikołaj
Jasiński Jerzy
Piotrowski Roman
Piskozub Michał
Rozwoda Leon
Steiger Selig
Szajnowski Maxymilian
Trompeter Ozyasz
Tropper Abraham
Wirski Adolf
Wołoszczuk Mikołaj
Zawicki Emil
Związek Antoni.

Stopień drugi otrzymało uczniów 8. Stopień trzeci otrzymało uczniów 5. Jednemu pozwolono złożyć egzamin poprawczy z jednego przedmiotu po wakacyach.

KLASA III. A

Stopień celujący:

Czerski Michał
Sokołowski Jan

Stopień pierwszy:

Agopsowicz Mikołaj
Alpern Naftali
Arvay Artur
Chodzicki Ferdynand
Funkenstein Leon
Herman Szymon
Iwaniszyn Teodor
Karg Józef
Krwawicz Włodzimierz
Krzysztofowicz Henryk
Kuszlik Włodzimierz
Leib Lustig
Nawarski Eugeniusz
Pokorski Leopold
Prokopeczko Aleksander
Rozwoda Ludwik Tadeusz
Sakowski Stanisław
Sokołowski Maxymilian Jan
Schapira Marceli
Weissglas Wolf

5-ciu uczniów otrzymało stopień drugi — 5-ciu stopień trzeci a jednemu pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po feryach.

KLASA III. B.

Stopień pierwszy:

Baumann Jan
Charzewski Mikołaj
Dobek Wiktor
Fedorczuk Michał
Goldschlag Mojżesz
Hołub Józef
Krzyżanowski Franciszek
Kubisztal Adam
Kubranowicz Atanazy
Osadca Dominik
Perfecki Roman
Goldschlag Lejsor
Piller Eugeniusz
Sandek Mojżesz
Temnicki Włodzimierz
Uchacz Jan
Walter Zygmunt.

Jednemu uczniowi pozwolono przystąpić po wakacyach do egzaminu uzupełniającego, 11. uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 3 pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu.

KLASA IV. A.

Stopień celujący:

Grodecki Tadeusz

Stopień pierwszy:

Bubella Tadeusz
Dronowicz Mieczysław
Fränkel Mendel
Gawenda Mieczysław
Gross Filip
Hlawaty Leon
Hlibowicki Teodozy
Huculak Włodzimierz
Karchut Teodor
Landesberg Abraham
Lewicki Włodzimierz
Lisiewicz Kornel
Łukawiecki Kornel
Nawarski Czesław
Okołowicz Zygmunt
Staniecki Jan
Uhrman Hersch
Załucki Włodzimierz

4 uczniów otrzymało stopień drugi, 2 stopień trzeci, 3 pozwolono po feryach powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu.

KLASA IV. B.

Stopień celujący:

Posacki Leon

Stopień pierwszy:

Bańkowski Leszek
Dąbrowski Michał
Dobek Roman
Filipowicz Kornel
Freund Mojżesz
Jasiński Jerzy
Rosenbaum Schulim
Kostecki Mieczysław
Kamiński Julian
Rusin Mikołaj
Siczyński Jarosław
Szefer Maryan
Wachsmann Mordko
Wollenstein Meschel

8 uczniów otrzymało stopień drugi, 2. pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po feryach.

KLASA V. A.

Stopień celujący:

Babiuk Michał
Semaniuk Jan

Stopień pierwszy:

Aywas Kajetan
Borodajkiewicz Jarosław
Doszot Oktaw
Gelbart Majer
Hammer Klemens
Hryhorczuk Stefan
Jasiński Józef
Katz Leibisch
Kędzierski Jakób
Krzysztofowicz Witold
Lewicki Jarosław
Lindenbaum Leisor
Łuhowy Waleryan
Ostrowski Zdzisław
Sennensib Mordko
Sowiakowski Michał
Stojowski Teofil
Strumiński Józef
Wołczuk Ignacy

3 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, sześciu uczniom pozwolono przystąpić do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po feryach.

KLASA V. B.

Stopień celujący:

Kobylański Michał

Stopień pierwszy:

Bernfeld (Sperber) Samuel
Blumenthal Emil
Budzianowski Władysław
Chodorowski Kazimierz
Chomiński Stefan
Czerkawski Mirosław Jerzy
Funkenstein Maxymilian
Głowiński Kazimierz Jan
Hankiewicz Michał
Hessel Afner
Horodyski Michał
Joles Lipa
Klugmann Ozyasz
Kuhnen Jan
Lachs Markus
Łucki Władysław
Patkowski Karol
Piskozub Michał
Torosiewicz Włodzimierz
Winnicki Władysław
Winowski Tadeusz

1 uczeń otrzymał stopień drugi, jeden uczeń stopień trzeci, 5 uczniom pozwolono składać egzamin poprawczy po feryach.

KLASA VI.

Stopień celujący:

Goruk Szymon

Stopień pierwszy:

Agopsowicz Antoni
Bańkowski Zenon
Chodorowski Longin
Czerniatowicz Karol
Dębski Henryk
Goldenberg Dawid
Gronziewicz Zygmunt
Hirsch Filip
Iwasiuk Mikołaj
Jakubowski Karol
Jolles Juliusz
Jurkiewicz Michał
Łukasiewicz Miron
Maramorosch Jakób
Nowak Franciszek
Pawluk Włodzimierz
Pernarowski Eugeniusz
Piskozub Władysław
Raynoch Wincenty
Singer Salomon
Sokołowski Antoni
Szamota Mikołaj
Wieselberg Bernard
Wołoszyn Jan

2 uczniów otrzymało stopień drugi, 1 stopień trzeci, 4 uczniom pozwolono po feryach przystąpić do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu.

KLASA VII.

Stopień celujący:

Szajdzicki Euzebiusz
Weissglas Selig

Stopień pierwszy:

Abosch Aron
Adler Dawid
Burger Józef
Czubaty Józef
Filipowicz Maryan
Funkensteiu Klemens
Hlibowicki Mikołaj
Iwasiuk Mikołaj
Jurkiewicz Ambrozy
Kolankowski Euzebiusz
Lubliner Samson
Mikuła Kaźmierz
Mondschein Henryk
Perfecki Włodzimierz
Praschil Józef
Radłowski Mikołaj
Salz Leib
Terner Karol
Werner Stanisław

Stopień drugi otrzymało 7 uczniów, stopień trzeci 1 uczeń, sześciu uczniom pozwolono po feryach przystąpić do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu.

КЛЯСА I. ц.

клясификовано ученикôвъ 40.

Клясу першу зъ вôдзнач.:

Даньшъ Никефоръ
Гаврилюкъ Илія
Лепкій Володимиръ.

Клясу першу:

Балицкій Емиль
Балицкій Юлій
Балицкій Константинъ
Билинкевичь Титъ
Хаджай Игнатій
Черникъ Матей
Гогота Якôвъ
Яворскій Илія
Кархутъ Модестъ
Кузьмакъ Василій
Лабичь Иванъ
Мнѣвичь Василій
Недѣльскій Иванъ
Осадчукъ Димитрій
Перфецкій Евгеній
Петришакъ Іосифъ
Посацкій Корнилій
Райттъ Димитрій
Совяковскій Володимиръ
Сорохапъ Иванъ

Позволено поправити испытъ по вакаціяхъ зъ одного предмету ученикамъ 4., клясу другу дôстало 7., трету 6.

Do rodzicòw i opiekunów.

Rok szkolny rozpocznie się 3. września nabożeństwem wstępnem.

Wpisy uczniów do gimnazyum będą się odbywały 29. 30. i 31. sierpnia. Późniejsze zgłoszenia uwzględni się tylko w wyjątkowych wypadkach.

Uczniowie mają się zgłaszać osobiście w towarzystwie rodziców lub opiekunów i przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza i wypełnić w 2 egzemp. rodowód.

Uczniowie nowo do zakładu wstępujący mają przedłożyć: a) metrykę urodzenia, b) świadectwo .szkolne tego zakładu, gdzie przedtem pobierali naukę z potwierdzeniem dyrekcyi, że nie ma przeszkody w przyjęciu ich do innego zakładu. Każdy uczeń zgłaszający się do I. kl. gimnazyalnej, który uczęszczał do publicznej szkoły ludowej, winien wykazać się świadectwem szkolnem tejże szkoły.

Każdy uczeń nowo wstępujący ma zapłacić taksę wtępną w kwocie 2 złr. 10 ct.

Każdy uczeń bez wyjątku ma złożyć 1 złr. jako datek na zbiory naukowe.

Uczniowie płacący opłatę szkolną, mają ją złożyć najdalej do 15. października.

Ponieważ nie wolno uczniom mieszkać gdzieindziej, jak tylko tam, gdzie Dyrekcya pozwoli, przeto umieszczenie uczniów z początkiem roku powinno być warunkowo zastrzeżone ze strony rodzicòw i opiekunów.

Egzamina wstępne do 1. klasy odbywają się 15. i 16. lipca, jako w terminie pierwszym, a następnie dnia 1. i 2. września jako w terminie drugim. *W każdym z tych terminów rozstrzyga się o przyjęciu lub nieprzyjęciu ucznia, a powtórzenie egzaminu wstępnego czy to w tym samym, czy też w innym zakładzie jest bezwarunkowo wzbronione pod karą wykluczenia ze wszystkich gimnazyów.*

Zakres wymagań przy egzaminie wstępnym do klasy I.:

a) Z **Religii**: Wiadomości, których według teraźniejszego rozkładu nauki nabyć powinien uczeń w pierwszych czterech latach obowiązkowej nauki szkolnej w szkołach czteroklasowych.

b) Z **języka wykładowego**: Czytanie płynne i wyraziste, objaśnienie odczytanych ustępów pod względem treści i związku myśli; opowiadanie treści większymi ustępami, znajomość części mowy, odmiana imion i czasowników, znajomość zdania pojedynczego, rozszerzonego i rozbiór jego części składowycn pod względem składni i zgody rządu; poprawne napisanie dyktatu z zakresu pojęć znanych uczniom, z uwzględnieuiem głównych zasad interpunkcyi.

c) Z **języka niemieckiego**: Czytanie płynne i zrozumiałe, znajomość odmiany rodzajników, rzeczowników, przymiotników i zsimków (osobistych, dzierzawczych, wskazujących i względnych) odmiana słów posiłkowych i czasowników słabych we wszystkich formach strony czynnoj i biernej; tudzież odmiana najzwyklejszych czasowników mocnych; zasób wyrazów z zakresu pojęć uczniom znanych, poprawne napisane łatwego dyktatu, którego treść przed podyktowaniem poda się uczniom w języku wykładowym.

d) Z **rachunków**: Pisanie liczb do miliona włącznie: biegłość w czterech działaniach liczbami całkowitemi; pewność w tabliczce mnożenia, znajomość ważniejszych miar metrycznych.

Egzamina wstępne do klas wyższych (od II—VIII) tudzież egzamina poprawcze będą się odbywały dnia 1. i 2. września.

Na mocy rozp. Min. O. i W. z 6. maja 1890. 8836 mogą uczniowie 1. klasy wnosić podania o uwolnienie od opłaty szkolnej w I. półroczu. Ci z nich, którzy z obyczajów, pilności i postępu do końca października otrzymają według skali cenzurę przynajmniej »dobry« a wykażą się świadectwem ubóstwa należycie wystawionem, zyskają odroczenie terminu do końca półrocza I., a następnie, w razie odpowiednich warunków przy klasyfikacyi półrocznej, uwolnienie od opłaty szkolnej. — Każdy uczeń klasy 1 szej może zatem wnieść najpóźniej do 8. dnia po wpisach podanie, zaopatrzone w świadectwo ubóstwa, o ewentualne uzyskanie uwolnienia.

ДО РОДИЧІВ и ОПІКУНІВ.

Рік шкільний розпічне ся дня 3. вересня богослуженем вступним.

Вписи учеників до ґімназиї відбувати ся будуть 29. 30 и 31. серпня. Пізнійші зголошеня увзгляднят ся лише в винятковых случаях.

Ученики мають зголошати ся лично в товаристві родичів або опікурів и предложити свідоцтво шкільне з послїдного півроку і виповнити в 1 екземпляри свій родовід.

Ученики ново вступаючі до заведеня мают предложити: а) метрику хрещеня; б) свідоцтво шкільне; того заведеня, де перед тим побирали науку, з потвердженєм дирекциї, що можна их приняти до иншого заведеня. Кождый ученик зголошаючий ся до I. кляси ґимназиальної, котрий ходив до публичної школи народної, нає виказати ся свідоцтвом шкільним тоиже школи.

Кождый ученик без винятку, має зложити оплату шкільну найдальше до 15. жовтня.

Понежз не вільно мешкати ученикам деинде, як тілько там де им Дирекція позволит, протоє поміщенє учеників з початком року має бути условно застережене з сторони родичів або опікунів.

Вступні іспити до I. кляси відбувают ся дня 15. и 16. липня, яко в першім термінї, а відтак 1. и 2. вересня яко в терминї другім. В кожді з тих термінів рїшає ся безусловно о принятію або непринятію ученика, а повторенє іспиту вступного чи то в тім самім, чи то в иннім заведеню безусловно взбороняє ся під карою виключеня з всїх ґінназий.

Вступніiвіспити до кляс висших як до І. кляси якоже и іспити поправчі будут відбувати ся дня 1. и 2. вересня.

Розпорядженєм В. Мініст. Пр. з 6. мая 1890. Ч. 8836. могут ученики І. кляси вносити подання о увільненє від оплати шкільноі в І. півроку. Ті з них, котрі з обичаїв пильности и поступу получат після скалї ноту наменше „добру“ до кінця жовтня, а викажут ся свідоцтвом убожества належито описаним, одержат відложенє терміну оплати до кінця І. півроку, а при відповідних условіях клясифікациі півручної увільненє від оплати шкільної. Кождийученик І. кляси може відтак внести в вересни прошенє осмотрене свідоцтвом убожества о евентуальне увільненє від оплати.

